M[sgr.] Dr. ANDRIJA ŽIVKOVIĆ
REDOVNI PROFESOR SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ENCIKLIKE PAPE PIJA XI.

ZA MORALNO SOCIJALNI PREPOROD DRUŠTVA

ZAGREB 1931.
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

MSGR. DR. ANDRIJA ŽIVKOVIĆ
REDOVNI PROFESOR SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ENCIKLIKE PAPE PIJA XI.

ZA MORALNO SOCIJALNI PREPOROD DRUŠTVA

ZAGREB 1931.
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

Nihil obstat.

Dr. Z. Marković, cenzor.

Biskupski Ordinarijat u Đakovu.

Br. 497./1931.

Imprimatur.

U Đakovu, 18. marta 1931.

† Antun,
biskup, apost. administrator.

U odsjecima štampano u:

Bogoslovskoj Smotri	god. XVII. (1929)	br. 3.,	str. 231—251
" "	"	br. 4.,	str. 419 439
" "	god. XVIII. (1930)	br. 1..	str. 74— 92
" "	"	br. 2.,	str. 175—193
" "	"	br. 4.,	str. 430 - 440
" "	god. XIX (1931)	br. 2.,	str. 113—147

SADRŽAJ.

»PAX CHRISTI IN REGNO CHRISTI!«

NJEGOVA SVETOST

PAPA PIJO XI.

VIDLJIVI GLAVAR KRISTOVE CRKVE
NEUSTRAŠIVI KORMILAR PETROVE LAĐE
SAVREMENOM
KRŠĆANSTVU I ČOVJEČANSTVU
KROZ BURU VALOVA I TMINU ZABLUDA
SIGURNOM RUKOM POKAZUJE PUT
U
LUKU SPASA.

PREDGOVOR

Godine 1929. otpočeo sam u »Bogoslovskoj Smotri« objelodanjivati članke o enciklikama pape Pija XI. u koliko unapređuju moralni i socijalni preporod društva. Ja sam sve do onda izašle enciklike podijelio u tri grupe: a) programatsko-teoretske, kao načelno-naučne; b) o svecima, kao uzorima kršćanskog života; c) o savremenim prilikama. Dodao sam pod d) pisma i alokucije, u kojima se također nalaze važne izjave ili odredbe papinske. Dogodilo se međutim, da su nakon objelodanjenog moga uvoda i prvih članaka izašle još neke i to veoma važne enciklike, koje nijesam nikako mogao izostaviti. To su enciklike: o kršćanskom odgoju mladeži (»Divini illius magistri«), o kršćanskom braku (»Casti conubii«), o 1500 godišnjici smrti sv. Augustina (»Ad salutem«); zatim o duhovnim vježbama (»Mens nostra«) i o 50 godišnjici papinog svećeničkog jubileja (»Quinquagesimo ante«). Radi toga sam ih postavio, kako sam mogao: u III. otsjek prema slijedu, kako su izlazile, a ne prema njihovom sadržaju u onaj odsjek u koji bi spadale. A prema razdiobi danoj u uvodu, spadale bi: prve dvije (o kršć. odgoju i o kršć. braku) u I. otsjek; ona o sv. Augustinu u II.; a četvrta i peta u III. otsjek.

Od pisama i alokucija izdanih za vrijeme pontifikata Pija XI. do konca god. 1930. mogla bi se možda još koja stvar potegnuti u raspravu. Nema sumnje, da bi tako još jače otskočila velika skrb Pija XI. za, pa i najraznolikije, pojave savremenoga društvenoga života. Smatrao sam međutim u ovim prilikama da je i ovo, što sam istaknuo, dosta za jednu, kako tako, zaokruženu sliku o idejama i mislima Pija XI., ukoliko su objelodanjene i realizirane do konca godine 1930.

Da pokažem korisnim i učinim simpatičnim studij papinskih enciklika dao sam članke, tiskane u pojedinim brojevima »Bogoslovske Smotre«, otisnuti napose i izdajem ih, evo u posebnoj knjizi. Uvjeren sam, da je tačno poznavanje enciklika

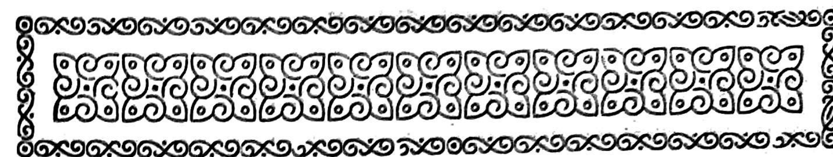
potrebno u prvom redu svakom svećeniku, a u drugom redu svakom katoličkom laiku. Pogotovo pak onima, koji sami žele, da budu aktivni saradnici u apostolatu Katoličke Akcije. Prva im zato dužnost ima biti, da se tačno upoznaju sa smjernicama vrhovnog Crkvenog naučiteljstva za javni život. Njihovo će nastojanje i rad samo onda biti doista na uhar Crkvi, ako se kreće u duhu, koji Crkva želi i koji ona odobrava. Treba zato poznavati papinske enciklike, pisma i govore, jer se u njima odrazuje mišljenje i sud poglavara katoličke Crkve o savremenim prilikama, zabludama i duhovnim potrebama.

Enciklike se kod nas prevađaju i objelodanjuju u dijecezanskim listovima. U onom stilistički razmjerno teškom prijevodu čitaju se puku s propovjedaonice. Ako međutim nema uz to čitanje dušobrižnikove lagane i shvatljive riječi — slaba će redovno biti korist od njega. Prijevodi, gotovo u pravilu, nemaju jedne pregledne razdiobe, nego upravo nužno traže ekscerpiranje, ako se hoćeš njime korisno poslužiti. Da se dakle enciklike uzmognu bez dugog truda dušobrižnikova upotrebiti kao materijal za propovijedi ili za konferencije, dobro će doći svećenicima kratak, jasan i pregledan tumač glavne misli u svima dosadašnjim enciklikama, kako sam ga iznio u ovoj knjizi. Praktičnu sam stranu potcrtao ističući moralni i socijalni elemenat u njima.

Moja je želja, da naš dušobrižni kler zavoli papinske enciklike, kao izvor za svoje propovijedi. A zavoljet će ih, čim ih iz bližega, bolje i tačnije upozna. Ako u tu svrhu bude štogod pridonijela ova knjiga — neka je Crkvi i sv. Ocu Piju XI. na čast i diku!

U Zagrebu, 12. marta 1931.

Andrija Živković

Nije ni najmanje začudno, da je Pijo XI. tolikom snagom u svojoj programatskoj enciklici »Ubi arcano« naglasio baš moralno-socijalnu krizu našeg doba i upozorio na sredstva jedinog spasa iz tog stanja. Njemu, kao predstavniku najuplivnije moralne moći, Crkve Kristove, leži u prvom redu na srcu briga za ispravno poimanje i primjenjivanje Kristovih moralnih načela u kršćanskom svijetu. Jer nije ni u današnje doba glavna pogibao za vjeru na intelektualnom, nego na moralnom polju. Unatoč savremene enormne literarno-znanstvene produkcije, nicanja svih mogućih loših teorija i hipoteza o religiji i o kršćanskoj napose, unatoč zbrke što ju je unijela u naš vijek moderna materijalistička i idealistička filozofija prava je pogibao za vjeru u praktičnom životu naroda. U aplikaciji osnovnih načela kršćanskog morala, u sebi toliko jasnih.

Ni Pijo XI. nije mogao zato pri prvoj svojoj javnoj riječi proći pokraj porazne činjenice, koja se odigrava među kršćanskim narodima, a pred našim očima. Mi smo svjedoci ne samo jednog općeg vjerskog nehaja, nego otuđivanja čitavih klasa Crkvi . . . Taj proces, koji je započeo početkom 19. vijeka, zauzeo je kroz prošlo stoljeće ogromne dimenzije. Otuđio nam je do danas polagano inteligenciju u najvećem dijelu. Otrovao radništvo gotovo u cjelini. Srednji građanski stalež, najkonzervativniji, gubi rapidno svoj stari stabilitet. Jedino su široki seljački slojevi još u većini vjerni svojoj vjeri i svojoj Crkvi. Ali i kod njih je poslijeratno stanje u mnogom izmijenilo staru sliku.

Zlo se širi progresivno. Psihološki su mu uslovi povoljniji, nego za napredak u dobru. I Crkva se nalazi evo kroz

čitavo jedno stoljeće u strašnoj borbi s neprijateljima, kojima u njihovom negativističkom radu pogoduje moderna tehnika i razvoj znanosti. Nije ona ostala skrštenih ruku . . . I pape su i biskupi od početka dizali svoj glas i upozoravali na zlo, koje nastaje u novim prilikama. Borili se i branili Kristov zaklad.

Pa ipak! Sav napor, sve nastojanje praktičnog dušobrižničkog rada, intelektualnih boraca za načela Kristovog evanđelja ne mogahu zaustaviti pohoda niz strminu. Nije taj rad bez ogromnog napretka; o tom pričaju divni uspjesi organiziranog katoličkog gibanja po Italiji, Belgiji, Njemačkoj, Francuskoj, Engleskoj i Americi. Ali unatoč tih napora, troška i žrtava, liberalizam je uspio, da se ojača i da zauzme dominantan položaj. U toj borbi, gdje se bije o vlast u javnom i privatnom životu s jedne strane ideal Kristovog vjernika, a s druge strane ideal »neovisnog« čovjeka, dolazi u pojedinim zemljama i među pojedinim narodima do izmjeničnih uspjeha i neuspjeha. Život je borba, a njegove komponente često pod uplivom kompliciranih prilika. Tako je i Crkva dolazila, a dolazi i danas u pojedinim zemljama u prekarni položaj. Traže se žrtve u krvi i životu kao u doba Nerona, Domicijana i Dioklecijana. Mexico i boljševički režim u Rusiji jesu dokaz, kako je porastom civilizacije još uvijek slabo uvjetovan porast kulture, gdje se ne vodi računa o Bogu i Njegovim pravima na naš život.

Pod tim se vidom kroz čitavo ovo prošlo stoljeće izvijala borba za Crkvu ili protiv nje. To je značajka i danas čitavog našeg javnog života. Njezini se obrisi zapažaju u znanosti, u umjetnosti, jednako kao u školstvu, državnoj upravi, javnim institucijama, bilo socijalnog, bilo nacionalnog karaktera. Kad je napokon nakon strašnog klanja i razaranja u svjetskom ratu konačno došlo do pogađanja o miru, opet se pokazalo, da se s Crkvom ne želi razgovarati. Ona, koja ima ne samo pravo, nego i dužnost da govori, biva s omalovažavanjem odbijena i potisnuta.

I taj gest nije drugo, nego samo jedan korak dalje u nizu onih događaja, što ih je moderno liberalno društvo protiv nje sistematski poduzimalo. Tko bi mogao reći, da je sve ono, što je samo kroz posljednjih sto godina proživjela Crkva i do-

živjelo kršćansko uvjerenje, moglo proći bez trzavica po sâm duševni život vjernika?

I zato se pogled Pija XI. ustremio na ovo najveće i najužasnije zlo, što nas bije: Raspadanje moralnih snaga kršćanskog puka. Organiziranoj raboti crkvenih neprijatelja valja suprotstaviti jednako jaku organiziranu katoličku akciju. Temelji su društva uzdrmani. Oni se moraju srušiti, ako ih ne učvrsti preporođena katolička svijest.

Svim socijalnim problemima leži na dnu moralno pitanje. Pijo XI. udešava svoj pontifikalni rad u tom cilju. U svojim je enciklikama dao najbolji dokaz ove svoje pastoralne brige, a podjedno sigurnog svog i ispravnog zapažanja. Njihovu sadržajnu i načelnu važnost za moralno-socijalni preporod društva istražiti i uglaviti, biti će zadaća ove radnje.

*

I. U programatsko-teoretskim izvodima dolaze u obzir enciklike: »Ubi arcano«[1] (Pax Christi in regno Christi), »Quas primas«[2] (O kraljevstvu Kristovom), i »Miserentissimur Redemptor«[3] (Blagdan naknade).

II. U primjerima svetaca, kao uzorima i učiteljima moralnog i socijalnog preporoda, enciklike: »Rerum omnium«[4] (sv. Franjo Saleški), »Studiorum ducem«[5] (sv. Toma Aquinski), »Rite expiatis«[6] (sv. Franjo Asiški) i »Ecclesiam Dei«[7] (sv. Jozafat).

III. U primjeni na savremene prilike: »Rerum Ecclesiae«[8], »Iniquis afflictisque«[9], »Maximam gravissi-

---

[1] AAS, XIV (1922), str. 681.; Actes de S. S. Pie XI. tome I. str. 136—179.

[2] AAS, XVII (1925), str. 590—610.

[3] AAS, XX (1928), str. 165.

[4] AAS, XV (1923); Actes de S. S. Pie XI., tom. I. str. 179—202.

[5] AAS, XV (1923), str. 309; Actes de S. S. Pie XI., tom. I. str. 241—270.

[6] AAS, XVIII (1926), str. 153.

[7] AAS, XV (1923), str. 574; Actes de S. S. Pie XI., tom. I. str. 291—308.

[8] AAS, XVIII (1926), str. 65.

[9] AAS, XVIII (1926), str. 465.

mamque«[10], te dvije enciklike o pitanjima crkvenog sjedinjenja: »Mortalium animos«[11] i »Rerum orientalium«[12].

IV. Mnogo se važnih izjava Pija XI. i naročito praktičnih socijalnih uputa (Katolička Akcija) nalazi u pismima i alokucijama njegovim. To je za cjelokupnost i zaokruženost slike o idejama Pija XI. potrebno također povući u razmatranje.

I.

1. Enciklika[13]: »Ubi arcano« (od 23. XII. 1922.).

Između triju enciklika, koje u ovom dijelu dolaze u obzir na prvom je mjestu i po vremenskom slijedu i po važnosti, kojom raspravlja o društvenom moralno-socijalnom zlu enciklika »Ubi arcano«. Ona je program Pija XI. Ono, što mu je najviše na srcu ležalo, rekao nam je u njoj. Saznajemo tako na što drži da mu valja u prvom redu svratiti svu pažnju i čemu mora po nadahnuću Gospodinovu posvetiti sav svoj upliv.

Tu je svoju misao izrazio Pijo XI. riječima: Pax Christi in regno Christi. Duh čitave ove prve enciklike stremi k jednom velikom cilju: preporoditi materijalno i moralno izranjeno ljudsko društvo . . . izliječiti boli i rane njegove, pokazati mu put, koji donosi mir . . . i zadovoljstvo u duševnom i društvenom životu.

Problem »sreće« u životu ljudskom ne treba mu tek rješavati. Riješili su ga veliki umovi, prosvijećeni i uzneseni dahom Kristove ljubavi. A jednako su ga ispravno riješili i oni, koji se ne broje k velikanima ljudskog prosvjetnog napretka, ali ih valja pribrojiti k herojima ljudske moralne veličine: sveci Božji, bili oni na oltarima, bili u bijednim rovovima, umrli nezapaženi i neopjevani. Na to staro rješenje upire i Pijo XI., jer drugog rješenja nema.

Nama godi, što možemo svom savremenom rodu svratiti pozornost na riječ prvog svećenika u Crkvi Kristovoj. Ne

[10] AAS, XVI (1924), str. 62.
[11] AAS, XX (1928), str. 5.
[12] AAS, XX (1928), str. 277.
[13] AAS, XIV (1922), str. 681; Vrhbosna (prijevod) br. 3/1923., str. 17—27.

toliko radi onih, što stoje po strani i ne uvažuju riječi Crkve i njezinih funkcionara, nego radi svojih vlastitih pristaša. Nijesu ni svi naši prožeti ispravnim duhom evanđeoskog nauka. I među katolicima se dnevno opažaju trzavice, borbe i otpadi. Savremena autoritativna riječ dolazi u horu.

*

U naš se život zarinuo krvavim uspomenama svjetski rat. Najstrahovitiji, što ga bilježi povijest. Sjeme razdora, što ga je do tog doba posvuda marno sijala moderna znanost, zadahnuta neprijateljstvom prama gospodstvu Božjem, ne samo da taj strašni rat nije ugušio, nego je on šta više, silom i krvlju još žešće podjario mržnju među narodima i među samim građanskim staležima.

Pa makar da je kod zelenog stola uglavljen mir — »svakome je jasno[14]: niti pojedincima, niti društvu ljudskom niti narodima još do sada nije osvanuo pravi mir iza one ratne nesreće. Još čeznu za radinim i plodnim mirom, što ga svi traže«.

Polazeći od ove činjenice Pijo XI. ustanovljuje: da je osjetljivo stradao i još uvijek strađava:

A) **društveni život.** Njegova je slika po riječima i tačnom zapažanju papinom — jadna. Razmahala se lakomost za imetkom, te s njom spojena škrtost; prati ih pohlepa za vlašću i gospodstvom. Ni bogati ni siromašni ne biraju sredstva: sad zastoj u radu (štrajk) bilo od dobre volje, bilo pod silu, sad nemir i svađe. Otud nezadovoljstva, a i osjetljiva šteta i s jedne i s druge strane. Na dnevnom su redu bune, zavjere, spletke socijalnog i političkog karaktera; jednako na sramotu ljudskog roda otimačine i razbojstva: pogibaju čas građanske, čas službene osobe. Međusobne prijetnje, zastrašivanja, izmjenjuju se i slijede laži i varanja.

Krivo je takovom stanju **»nepoštenje stranaka«**. Jer: »obično stranke u državi u međusobnoj borbi ne idu prema

[14] »Hoc enimvero nemini est obscurum: nec hominibus singulis, nec hominum societati, nec populis, post illam belli calamitatem, adhuc pacem veri nominis esse quaesitam; actuosamque et fructuosam tranquillitatem, quam omnes expetunt, adhuc desiderari«. Actes de S. S. Pie XI. tom. I. str. 141.

raznolikosti mnijenja za zajedničkim dobrom, nego služeći svojim **strančarskim koristima** idu za propašću ostalih«.

Moralna je nota ovakovog društvenog života, kako ga riše Pijo XI., duboko negativna. Kršćanski se život u svjetlu pozitivnih kreposti teško može razvijati u takovoj sredini. Što se ipak pozivno kreposnog razvija i napreduje u velike je prigušeno i potisnuto iz javnog života. Banči se »strančarsko nepoštenje«. Oštri ovaj izraz nije upravljen možda samo izvjesnim liberalnim strankama, nego svima bez razlike. Jer se u našem savremenom životu viđa, kako može biti stranka, pa makar po programu bila i najsimpatičnija, često razvojem prilika natjerana na posao, kojeg bi se morala stidjeti. A jednako se u cilju održanja i svog stranačkog ugleda počesto daje zavesti na čine, koji možda nalaze opravdanje tek ako ih opravdava jedan skroz subjektivni nazor.

Pa makar Crkva i ne odsuđivala ovog demokratskog oblika vladavine,[15] gdje dolaze do izražaja i do upliva najheterogeniji stranački elementi, ipak je očito — naglašuje Pijo XI. — da u tom sistemu između svih najviše dolazi do izražaja nepoštenje stranaka.«

B) **obiteljski život** pruža u moralnom i socijalnom pogledu velik razlog zabrinutosti. Pao je normalni odnos između služinčadi i gospodara, izgubila se potrebna poslušnost, koja je osnovka obiteljske zajednice. Niti djeca slušaju roditelje, niti sluge gospodare. Zapinje rad. Lakoumnost ženskog svijeta (ples i moda) navodi na rastrošnost. Muškarci zbog toga često posižu za krađom. Rastrošnost dovodi u bijedu i siromaštvo. Pala je silno i vjernost među bračnim drugovima. Otud također i ubijstva i propadanje. Nestajanjem pravog shvaćanja za rad i napredak banči se danguba i lijenost; propadaju obitelji, povećava se broj buntovnih nezadovoljnika. Kod jedne klase raste tako strah pred onim, što bi se moglo dogoditi, kod

[15] »Deinde in re publica fere solent partes, non pro opinionum varietate, commune bonum sincere spectantes, inter se contendere; verum propriis servientes utilitatibus in perniciem ceterorum...« »Quas formas etsi Ecclesiae doctrina ut cetera, quae iure et ratione sunt instituta — non reiicit, tamen inter omnes liquet eas factionum **improbitati** facile patere«. Actes de S. S. Pie XI. t. I. str. 144.

druge se povećaje mržnja na »buržuje«. Nije zato na zadnjem mjestu ovaj nezdravi familijarni odnos kriv propadanju i nazadovanju u trgovini i u industriji, kao i u znanosti i umjetnosti.

I što je rezultat? »Nestalo je u mnogim krajevima onoga **načina života,** koji se **pristoji kršćanima,** tako te se čini, da ljudsko društvo ne samo ne napreduje u sveopćoj obrazovanosti, čime se običaju ljudi hvaliti, nego da se **vraća barbarskom divljaštvu**«.[16]

Ovo je evo pozitivan sud o moralnoj vrijednosti naše savremene kulture. Katoličkom vjerniku je ovo mišljenje najvišeg autoriteta. Ali sve da ono i nije tolikog autoriteta, ono je logički zaglavak iz premisa, koje tačno označuju život. Sud je ovaj porazan po naše društvo. S njim u vezi možemo potpuno razumjeti onu kolosalnu skrb, koju razvija Pijo XI. na sve strane u cilju, da probudi i razbukti na novi život zamrle i zaspale katoličke snage.

C) **Vjerski život** pretrpio je ratom silnu štetu Propadanje duhovnih vrednota poraslo je napadno. I materijalno je Crkva stradala: otimanjem crkvenih zgrada (crkve, sjemeništa), uništenjem »plodnih poljana« misijskog djelovanja u dalekim krajevima i konačno opustošenjem nekih sjemeništa.

»Žalost nas obuzima . . . na premnogim mjestima je zamuknulo propovijedanje riječi Božje . . . Toliko više treba oplakivati štetu na području duhovnih i nadnaravnih stvari, s kojima je spojen život duša, koliko duh nadvisuje prolaznu tjelesnost.«

*

Istražujući uzroke ovih zala, koja pritištu kršćanski svijet u naše doba, Pijo XI. ustanovljuje:

a) na prvom mjestu: materijalistički duh vremena. Taj se pokazuje u neumjerenoj pohlepi za materijalnim dobrima. »Ništa nije među ljudima toliko rašireno kao nemar za vječna dobra... A svojstvo je materijalnih dobara, da u neurednoj težnji rađaju kvarenje ćudoređa i neslogu;«

[16] »desideratur . . . multis partibus, quae sit christianis digna consuetudo vivendi, usque eo ut humana societas non modo non progredi ad omnem excellentiam, quemadmodum gloriari homines solent, sed ad barbarorum feritatem regredi videatur.« Actes . . . str. 146.

b) na drugom mjestu: egoizam pod plaštem patriotizma. Baš ova crta javnog društvenog života ubija javni (i privatni) moral. Tobožnja domovinska ljubav i zauzetost za dobro naroda i domovine ovijena je redovno plaštem »općeg dobra«, t. zv. »rada za narod«, a u suštini je neiskrena sebičnost;

c) na trećem mjestu: vjerski indiferentizam ili laicizam. Nemar za Božje zapovijedi, prezir Krista i njegove Crkve; rušenje obiteljskog i domaćeg mira, oduzimanje sakramentalnog značaja ženidbi; tjeranje vjerske obuke iz škola. Naše društvo vidi doduše strašne posljedice svojih teorija i praktičnih protuvjerskih ustanova . . . Ali prelazi preko njih kao da one nemaju **uzročne** veze s onim, što je taj moderni kulturni napredak donio, a društvo prihvatilo.

Ne mogu pak mirne duše prijeći pokraj tih činjenica oni, koji spoznaju, da se život naš ne može razvijati bez zahvata Božje ruke. Jer on se uistinu i razvija samo uz neprestano sudjelovanje Gospodara života. Slobodna čovječja volja dolazi doduše do izražaja u životu, ali nije u stanju da promijeni osnovnog stava: naše potpune ovisnosti od Boga. Moralni red, nad kojim se krili svemoguća volja Božja, obuhvata sve težnje ljudske duše i sve čine, po kojima ljudi imaju da dođu do svoje konačne svrhe. Nije tu samo odnos prema Njemu kao našem konačnom cilju, nego i prema ljudima, s kojima živimo, jednako kao i prema nama samima. Taj put, kojim moramo da kročimo, On nam je odredio. Sve nam je k tome dao, što nam treba. Do nas je samo, da svoju volju uskladimo s tim moralnim redom.

Sve su ljudske ustanove dobre samo u toliko, u koliko ne prelaze ovih osnovnih pogleda i u koliko se razvijaju prema njima. Ali ljudi nijesu u stanju da nađu jedan zakonik, po kojemu će se svi i za sva vremena ravnati na putu kroz život. Dao ga je opet sam Bog. Onima, do kojih je doprlo svjetlo na svijet doneseno po Kristu, u Crkvi njegovoj, a onima, koji još sjede u tami i u sjeni smrti upisao je u srca, što da čine, da svoj životni poziv ispune.

Zato ima Crkva da pruži lijek za moralni preporod našeg savremenog društva: mir Kristov! Taj je mir jedini zalog društvene pravednosti, za kojom svi vapiju. Nadovezujući

na misao sv. Tome Akvinskog ističe, da »pravi i iskreni mir više spada na ljubav, nego na pravdu; jer pravda uklanja samo zapreke mira kao nepravdu i štetu, dok je mir u pravom i osobitom smislu čin ljubavi.[17]

U praktičnoj primjeni za život to znači:

a) uživati umjereno i dobra ovog svijeta;

b) obuzdati požude, vratiti čast duhovnim stvarima, pridići ćudoređe i obasjati dostojanstvo čovječje osobe;

c) očuvati red, zakon i vlast;

d) prikloniti se pouzdano i potpuno katoličkoj Crkvi.

»A budući da je jedino Crkva od Boga postavljena tumačiteljica i čuvarica istina i zapovijedi, to ona **jedina** i posjeduje pravu i neiscrpivu sposobnost, da i sa običnog života, te sa domaćeg i građanskog društva izbriše ljagu tako zvanog materijalizma, koji je tu već toliko štete nanio i da na mjesto toga usadi u srce kršćansku od svake filozofije uspješniju nauku o duhu t. j. o besmrtnosti ljudskih duša i da sve među samim građanskim staležima i u cijelom narodu poveže nekim višim osjećajem dobrohotnosti i nekim kano bratstvom.«

»S toga **jedina** Crkva, ojačena istinom i jakošću Kristovom može istinski urediti ljudske duše; ona **jedina** može pribaviti Kristov mir ne samo za sadašnjost, nego ga može utvrditi i za budućnost, suzbijajući pogibelji novih ratova, koje već nasrću. **Jedina** naime Crkva po nalogu i zapovijedi božanskoj uči, da se ljudi u svemu moraju ravnati prema vječnom Božjem zakonu radili oni, što mu drago, javno ili privatno, pojedinačno ili ujedinjeni u društvu . . .«

»Iz toga slijedi, da istinski mir, onaj naime tako željeni Kristov mir može opstojati samo onda, ako svi ljudi u javnom i u zasebnom životu vjerno obdržavaju Kristovu nauku, njegove zapovijedi i primjere i ako Crkva, kad bude na taj način pravo uređena ljudska zajednica, vršeći svoju božansku službu uzmogne štititi svakolika Božja prava bilo na pojedine ljude, bilo na ljudsko društvo.«

Evo tu je kompas, prema kojem katolicima valja udesiti praktično držanje. Da se i »ponajbolji Kristovi vjernici, pače i svećenici« ne okuže »žalosnom zarazom zabluda«, valja slušati Crkvu i **doista** se ravnati prema njezinim uputama. Sveti Otac bolno konstatira, da se razmahao »neke vrsti moralni juridični i socijalni modernizam«, koji jednostavno prelazi preko direktiva sv. Stolice i ne obazire se na njih, kao da ih nema ili kao da se one njih ne tiču. Ta zaraza, koliko je razumljiva kod liberalaca, toliko je nerazumljiva kod vjernika,

[17] S. Th.: Summa theol. 2. 2. q. 29. a. III. ad 3.

što više i kod svećenika. Kako se svojedobno polagano ušuljao i među njih onaj dogmatski modernizam, tako Pijo XI. diže za vremena svoj glas, da se ne ušulja i ovaj moralno-juridični i socijalni modernizam.

Da se ne bi dogodilo, da i katolici ne vode računa o **katoličkoj nauci** u pitanju vlasti države, o dužnoj pokornosti prema toj vlasti; u pitanju prava vlasništva, odnošaju državâ, radnika i gospodara; odnošaju Crkve i države, pravima rimske Stolice, povlasticama biskupskim; konačno u pitanju o pravima, što ih ima prema pojedincima i svim narodima Krist — evo, što nalaže papa:

»Koliko ih ima, koji se u svojim govorima spisima i čitavu načinu života tako vladaju, kao da su toliko puta izdane **nauke i propisi papinski**, osobito Leona XIII., Pija X. i Benedikta XV. izgubili svoju prvotnu snagu i posvema zastarjeli . . .«

»Treba dakle osvježiti one nauke i propise, koje spomenusmo; treba u svima raspiriti žar vjere i božanske ljubavi, jer on jedini može potpuno otkriti smisao onih nauka i siliti na obdržavanje spomenutih propisa. A hoćemo, da se ovo vrši u prvom redu kod odgoja kršćanske mladeži, pogotovo kod one, koja se blagoslovno puna nade sprema na **sveti red** . . .«

Dakle kod bogoslovske mladeži. Bogoslovska sjemeništa imaju postati rasadišta, gdje će se cijepiti, širiti jačati papinski duh, »toliko puta izdane nauke i propisi papinski.« I ne samo poglavari sjemeništa, nego u prvom redu biskupi, moraju bditi nad tim, da li njihovi bogoslovi primaju ovaj papinski duh u sjemeništima. Jer jedino onda će si uzgojiti kler, koji će se i moći i znati oduprijeti »moralnom, juridičkom i socijalnom modernizmu«, novoj i teškoj pogibelji sadašnjice.

Da po nekom planu pokaže uspjeh i postigne preporod u moralno-socijalnom pogledu, iznio je pred cio kršćanski svijet svoj program.[18] Tačke su mu ove:

1. Duhovna obnova vjernika — živi praktični kršć. život.
2. Saziv ekumenskog koncila — nastavak vatikanskoga.
3. Katolička Akcija — apostolat katol. laikata.
4. Savremeni pastoralni rad svjetovnog i redovnog klera.
5. Odgoj kršćanske mladeži — na vjerskom temelju.

[18] O tom sam napose pisao u »Glasniku biskupija bosanske i srijemske« br. 8/1929. pod naslovom: Ideje vodilje pape Pija XI., str. 61.—64.

6. Jedinstvo Crkve — s osobitim obzirom na istočnu.
7. Rješenje rimskog pitanja — t. j. odnos s Italijom.

Iz ovog je programa već gotovo u svim tačkama riječ postala djelom. Nije mi svrha, da ovdje razvijem sliku ovog mnogostrukog aktiviteta Pija XI. Od aktuelne je važnosti, što je u tom radu i koliko išlo za unapređenjem socijalnih i moralnih snaga savremenog društva, nakon ovako živo potcrtanih društvenih rana, opisanih u prvoj enciklici.

2. Enciklika[19] »Quas primas« (od 11. XII. 1925).

Socijalni se i moralni preporod društva može izvesti samo na taj način, da u svijesti sviju prodre duboko uvjerenje i osjećaj — da je Bog među nama i onda, kad smo zabavljeni čisto profanim stvarima. Da svi od najvišeg do najnižeg u državi spoznaju: da smo doista »civitas Dei«, i da to moramo postati, bilo u većem bilo u manjem stupnju.

Činjenica je, da smo mi svi: članovi Crkve, jednako kao i oni, koji je ne poznaju, pod vlašću Kristovom. Činjenicu njegovog vladarskog božanskog prava ne može ukloniti ni žalosna opstojnost, da veliki dio ljudskog roda, pa i među samim kršćanskim i katoličkim narodima, ne spoznaje pravog stanja stvari. Većina se zanosi mislima, koje lutaju daleko od puteva Gospodnjih ... Jedni u oholosti svog života ne osjećaju, vele, Njegovu potrebu, niti zapažaju Njegove ruke; drugi u razuzdanosti i potpunom popuštanju nižim sklonostima zaglušuju glas Njegov, što se javlja u savjesti; treći u prevelikoj skrbi za materijalnim potrebama, pritisnuti brigama za kruh svagdanji, kao da zaboravljaju, kako će se najedamput naći odsječeni od svih tih briga i poslova, a u nemogućnosti, da nadoknade proteklo vrijeme. Svi se ovi bave sitnim i neznatnim poslovima za život, a puštaju s vida jedino veliko i potrebno: konačni cilj ovog našeg života.

I zato valja neprestano tamo navraćati poglede ljudi, da njihovu svijest živo prožme ova spasonosna misao. Od nje će onda padati i prema njoj se određivati naša briga, naše veselje, i naša žalost za druge stvari, poslove i događaje, što nas znadu zadesiti u životu.

[19] AAS, XVII (1925), str. 593.

Pijo XI. nadovezuje na misao svog predšasnika Leona XIII. da se »bez ikakve dvojbe u vlasti Isusa Krista nalazi sav ljudski rod«, te veli:[20] »I nema u toj stvari **nikakove razlike** između pojedinaca, obiteljskih zajednica i političkog društva, jer su **jednako** pod vlašću Kristovom bilo pojedinci, bilo oni, koji su se u društvu ujedinili.« Držeći pred očima naše savremene prilike izvodi:

»Dakle neka se oni, koji upravljaju sudbinom narodâ ne ustručavaju i sa strane svoje i sa strane svoga naroda iskazivati javnu počast i posluh vlasti Kristovoj. Tako će naime sačuvati svoj **auktoritet** i time povećati i promaknuti **sreću** svoje domovine. Što smo naime na početku pontifikata pisali[21] kako je ugled prava i poštivanje vlasti veoma umanjeno, to u jednakoj mjeri vrijedi i odgovara današnjim vremenima...«

»Ako dakle ljudi javno i privatno budu priznali kraljevsku vlast Kristovu, sigurno je, da će onda čitavo ljudsko društvo napuniti nevjerojatna dobročinstva kao: prava **sloboda, stega, poredak, sloga,** i **mir** . . .«

»Ako knezovi i zakoniti izabrani glavari budu uvjereni, da se njihova vlast osniva na poslanju, koje su dobili od božanskoga kralja više nego na njihovom vlastitom pravu, jasno je, kako će se oni tada sveto i mudro služiti svojom vlašću i da će se kod donošenja zakona i kazna za kršitelje u prvom redu obazirati na opće dobro i na ljudsko dostojanstvo podložnika. **Tada će istom mir i poredak procvasti i ustrajati,** jer tada će biti uklonjen svaki razlog bune.«

Da se u vlasti Isusa Krista nalazi sav ljudski rod, nije za one, koji Isusa iz Nazareta smatraju utjelovljenom drugom osobom presvetoga Trojstva — nikakova novost. Pojam Kristovog Božanstva uključuje u sebi ovu činjenicu. Ali je ljudima premalo u svijesti sav praktički sadržaj i važnost te činjenice: kako pojedinac sav ovisi o Bogu, tako i obiteljska i politička zajednica. Dakle i države, pod kojom god formom vladavine bile.

Naprotiv: ima li ikoga danas tko toliko nemarno prelazi preko činjenice vrhovne Kristove vlasti kao državni upravljači i gospoda, što odlučuju sudbinom naroda? Nismo li mi i ovo naše doba svjedoci baš jednog sistematskog, očito svijesnog i proračunanog postupka, kojim se otkida, sužuje, vrijeđa i zanemaruje svaki Božanski upliv na naš život? Zar nije borba protiv pravâ Crkve zapravo borba protiv Krista? Traži

[20] Dogmatske izvode i obrazlaganje uzimam ovdje kao poznate i dokazane, te ne ulazim potanje u čitav prvi dio ove važne enciklike.

[21] U enciklici »Ubi arcano«. Vidi izvode u ovoj radnji na strani 235.

li danas katolička Crkva išto, što bi smjeralo na nekakovo svjetovno gospodstvo i vlast? Nije li njezin stav, što ga zauzima u pitanju odgoja djece, dakle u pitanju vjeronaučne poduke u školi, osnovan na naravnom i pozitivnom pravu, što ga ima kao savršena društvena zajednica?

Tjerati svećenika iz škole znači u ovim prilikama tjerati Krista iz ove javnopravne ustanove. Izlučivati svećenika i njegov upliv iz javnog života, papu iz međunarodnih udruženja, znači odstranjivati Krista iz javnih manifestacija i opće korisnih institucija. Ne osvrtati se na vjerski momenat u znanosti, umjetnosti, literaturi, nego dozvoliti poruge, izravne pogrde i historičke neistine, puštati ih da se nekažnjeno na sablazan sviju šire, znači izrugivati se vlasti Kristovoj i uživati samodopadno u svom nekom ljudskom naduvenom uobražavanju. I doista, gledajte ljude na vlasti: one na najvišim i one na nižim položajima! Kad su i gdje su dali osjetiti svima i svakomu, da ih prožima uvjerenje o izravnoj ovisnosti od Krista Kralja? Nemate li u dodiru s njima osjećaj, da oni ne poznaju vlasti nad sobom? Znate li, da su u velikoj većini povezani po čitavom svijetu obvezama nekih, na pô tajnih, na pô javnih udruženja, pa da pod direktivama ovih internacionalnih nevidljivih direktora rade na uklanjanju svakog traga kakovoj Kristovoj vlasti? Zar ne stvaraju znanstvene teorije da opravdaju svoj »humani« stav? Nijesu li podigli čovjeka do Božanskog ugleda i ne rade li sve »u ime čovjeka« i »u ime naroda«? Ne govore li i nama sasvijem slobodno, da oni o pitanju Boga i religije, kao odnosa k njemu i životnom našem cilju, kao posjedu prekogrobnog vječnog života — nezнaju ništa . . ., pa da se prema nečemu, za što ne znaju izvjesno, ni ne mogu ovdje opredjeljivati?

Takovom shvaćanju služe često nosioci vlasti. Oni pak, koji nose sobom jedno ispravno kršćansko uvjerenje, teško dolaze do vlasti. Ili ako i dođu, ne mogu da u potpunoj neovisnosti i slobodi provedu svoje ideje, koje jedine mogu da uvedu red i pobjedu pravice među narodima.

Ogroman dio našeg socijalnog života apsorbira državna politika. I ona t. zv. vanjska, što ima da bdije nad pravima i ugledom države i državljana, a osobito ona t. zv. nutarnja, koja dijeli pomoć, ublažuje bijedu, podiže napredak na

svakom polju, a naročito provodi pravdu među državljanima. Problem vlasti i autoriteta potcrtava Pijo XI. u smislu vječnih zakona i stare nauke naše Crkve: to je rješenje savremeno i ako mu vlastodršci i njihovi teoretski pomagači otklanjaju uho. Mi ga ističemo s naročitom tendencijom, da ono postane svojinom našeg društvenog političkog života. I zato će katolički narod u vrtlogu najraznovrsnijih i najoprečnijih mišljenja moderne pravne političke znanosti usvojiti misao pape Pija XI., i za nju vojevati. Ne može ona biti na štetu ni naše domovine i države! Kamo sreće da i svim faktorima javnog našeg života postane u tami svetim svijetlim stupom... Ne bi onda dolazilo kod nas do pojava, kakove kroz ove posljednje godine, a naročito kroz posljednje dane proživljavamo s užasom i bolju u duši..., obnavljajući žalosne, krvave uspomene; s neizvjesnošću očekujući, da li će nas zateći nova borba u budućnosti za primitivno pravo religijskog uzgoja djece u školi; s nervozom izgledajući sanaciju mnogih socijalnih povreda prava čitavih slojeva, krajeva, ili ustanova...

Mir, poredak, zadovoljstvo i s njim napredak može procvasti, i može ustrajati istom onda, kad u narodu nestane svakog razloga — bune. A buni je razlog uvijek, pa i u naše dane, povrijeđena pravda.

Ispraviti se mora pogrešno shvaćanje o izvoru vlasti, što ga je moderna znanost raširila. Nije narod izvor vlasti, nego je izvor — Bog, a narod samo određuje nosioca. S tim je u vezi i pitanje autoriteta vlasti. Kraj postupka, što ga moderni tobožnji demokratizam provodi u državnoj upravi ne može autoritet vlasti da raste i jača. Nužno mora da pada. Podsjećam na demokratske vlade u Rusiji, svojedobno u Portugalu, Italiji i Francuskoj. Parlamentarizam se u čitavom nizu država u naše dane pokazuje slabim, gotovo nemogućim. Bez autoriteta nema reda u državi. A bez reda nema napretka ni zadovoljstva, dakle ne postizava država svog prvotnog cilja.

Ništa nije ljudima više na ustima, nego »sreća domovine«. Vjerujem pak, da je barem u našem hrvatskom narodu ogromnoj većini ne samo na ustima, nego i na srcu. Ljudi znadu da ginu za domovinu čak i onda, kad to nije ni potrebno, ni korisno. U nekom romantičnom zanosu ljube svoju domovinu

zaboravljajući pri tom, da je domovina živi rod, živa zemlja i svetim spomenima ovijeni krajevi pradjedova. I taj rod, koji živi i koji će živjeti do volje Božje valja učiniti zadovoljnim na ovoj grudi, na kojoj ga sunce božje grije. A zadovoljstva pojedinca, obitelji, naroda, pa zato ni sreće domovine nema i ne može biti tamo, gdje narod ne živi po Božjim zakonima. Beatus populus cuius dominus Deus eius!

Pravi patriotizam će zato uzgajati narod i u njegovoj vjeri. Tražit će harmoniju između potreba duha i tijela, zapravo: nastojat će, da se jedno ne razvija na štetu drugoga. Predstavnici narodni nikad ne će biti u pravom smislu oni, koji ne žive s dušom svog naroda i ne vode brige o duševnim njegovim zahtjevima. Pa ni onda, kad kraj raznovrsnih izbornih sistema i metoda uspiju da u većini tobože zastupaju najšire slojeve ili da prigodom izbora prikriju nekako pravo svoje lice! Nikad narodna duša ne će odobriti njihovih koraka. Čekat će u potištenosti čas svog slobodnog kliktaja i tad će u tijesnom oslonu na Gospodara života i smrti urediti i svoje društveno stanje.

Zato će »knezovi i zakonito izabrani glavari« u svom narodu postići »pravu slobodu, stegu, poredak, slogu i mir« samo onda, ako manje budu isticali svoje »pravo«, a više pomišljali na Krista, od kojeg je sva vlast i svako pravo . . . Sveto i mudro — veli Pijo XI. — služit će se oni onda svojom vlašću na opće dobro; a to će donijeti mir i poredak, bez kojeg državnoj zajednici nema opstanka.

Kad vidimo s kakovim jasnim pogledom Pijo XI. gleda na nezdrave odnose u većini evropskih država (i izvanevropskih) — diviti se moramo muževnoj i sigurnoj riječi njegovoj. Dok govori »knezovima i upravljačima« kako će očuvati svoj ugled i usrećiti svoju domovinu i dok im izlaže jedino zdrave misli, otvoreno im veli, da je njihovo sadanje stanje bolesno, jer je protivno iznesenim pogledima. Nama je pak dužnost, da te poglede unosimo u narod i njegovu inteligenciju. Da u njima i s njima pripravljamo tako u društvenom obziru jedno preporodno doba bolje narodne budućnosti.

»O kako bi sretni bili ljudi, kad bi i pojedinci i obitelji i države pustile, da im Krist vlada!...«

Moralnu stranu ove savremene zablude, koja eliminira Krista iz društvene i državne uprave ističe papa Pijo XI. upozoravajući na laicizam, »pošast, od koje je naše vrijeme zaraženo.« Intelektualne zablude rode moralnim zlom. Opisao ga je izvrsno u enciklici »Ubi arcano«:

»Ovaj zločin nije u jedan dan dozrio, nego već odavna klija u krilu država. On sastoji u tom što ljudi stadoše nijekati vlast Kristovu nad svim narodima. Stadoše nijekati ono, što iz Kristova prava izvire: pravo Crkve, da naučava ljudski rod, da daje zakone, da upravlja narodima, vodeći ih u vječno blaženstvo . . .«

Jedni stadoše stavljati Kristovu vjeru u red lažnih nauka; drugi je sasvim ukloniše i uvedoše neku »naravnu religiju«, a treći zabaciše i Boga samoga...

»Gorki plodovi« ovih zabluda osjećaju se danas na sve strane. Na »nedostojni muk«, kojim se prezire preslatko ime našeg Otkupitelja na međunarodnim kongresima i u sabornicama, treba odgovoriti naglašavanjem i isticanjem prava kraljevskog Kristova dostojanstva i vlasti.

I zato papa naređuje svetkovinu Krista Kralja svake godine na posljednju nedjelju mjeseca listopada uz obnovu posvete presv. Srcu Isusovu. Nema sumnje, da ova odredba već donosi one koristi, koje papa u enciklici spominje: Crkvi — slobodu, vjernicima — snagu i krepost, državama — dužnost Kristu se javno klanjati i pokoravati. Ne možda svagdje sve ove koristi. Ali meksički mučenici, što umirahu u naše dane s usklikom: Slava Kristu Kralju! dokazuju, da je snaga i krepost, kojom oni žrtvovaše svoje živote, plod ovog spoznanja i poštovanja Kristove kraljevske vlasti. Među katoličkim pripadnicima pojedinih država bez sumnje jače i brže dozrijeva misao, da Crkvi treba u njihovim zemljama osigurati slobodan razvoj i slobodu djelovanja, jednako kao što energično traže od države da poštuje Krista Kralja u donošenju zakona i krojenju pravde.

Ove se praktične koristi, kako socijalne, tako moralne već zapažaju kod jednog općenitog pogleda na aktivitet katolika u pojedinim zemljama. A imamo opravdanog razloga vjerovati, da će budućnost biti još bolja, unatoč protekcioniranom širenju bezvjerja. Baš ova briga predstavnikâ i velikosvećenikâ naše katoličke Crkve i njihovo snažno zauzimanje, ne će i ne može ostati bez vidnog uspjeha. Preko biskupa i

preko svećenstva razvit će se još jači rad na socijalnom i moralnom polju u svjetlu ovih načela, koja donose zdravi preporod. Katolička akcija je već danas jedan važni i snažni realni zahvat u život naroda.

*

Na jednu misao iznesenu u ovoj enciklici hoću napose da se osvrnem. Sv. otac veli:

»Svečanost Krista Kralja, koja se odsele godimice imade slaviti puni nas dobrom nadom, da će se ljudsko društvo k preljubljenomu Spasitelju u dobar čas **žurno** vratiti. Dužnost bi katolika naravski bila, da ovaj povratak svojim djelovanjem uskore i ubrzaju. Ali većina njih, čini se, da u socijalnom životu nemaju onakova ni **ugleda ni položaja,** bez kakva nipošto ne bi smjeli biti lučonoše istine. To se možda imade pripisati **sporosti ili plašljivosti dobrih,** koji se ili ne opiru uopće ili se premlohavo opiru; i zbog toga neprijatelji Crkve nužno postaju sve smioniji i bezobzirniji. A kad svi vjernici uvide, da se pod barjakom Krista Kralja **moraju hrabro i neprestano boriti** neka onda **planu vatrom apostolstva** i neka pregnu otuđene i neuke duše pomiriti sa Gospodinom svojim i zaštiti njegova prava neokrnjena.«

Iz ovih riječi izvire jedan bolni prigovor, — koji se tiče sviju nas. Naročito on pogađa one, koji ni do današnjega dana pravo ne shvatiše svog vremena ni svojih dužnosti u njemu. Za aktivnu našu i uspješnu saradnju u djelu preporoda vrijede načela:

1. Katolici se **moraju** boriti — hrabro i neprestano.
2. Katolici si moraju osvojiti u socijalnom životu — ugled i položaj.
3. Katolici se moraju otresti — sporosti i plašljivosti.

Takav je duh našeg vremena. Ne samo pojedinci, nego organizovane skupine navaljuju na katoličku Crkvu i njezinu nauku. Potkopavaju je sistematski. Ne samo po velikim gradovima, danas već i po manjim mjestima gotovo u svakom selu. Novine, knjige, kina, organizacije liberalnog ili areligioznog duha. Tu nema vremena razmišljanju: borba je nametnuta, ona bukti; katolici **moraju** u borbu.

Papa hoće da potakne savjest onih katolika, koji su po svom socijalnom položaju viši i ugledniji. Nažalost takovi se rijetko ističu u našim katoličkim organizacijama. A kako dobro djeluje njihova aktivnost i prisutnost. Mi još uvijek krivo smatramo da je polje borbe i rada u prvom redu prepušteno onima nižima, dok je upravo obratno istina. Znamo da

se u obiteljima nekih veoma uglednih pojedinaca poštuje vjera i vjerski odgoj; ali naši časopisi često ne prodiru do njih, naše organizacijske potrebe ne nalaze razumijevanja. Oni još uvijek gledaju s visoka na ovaj sitni rad, u misli, da svojim držanjem ne škode Crkvi. A baš u njihovom postupku leži ona sporost i mlohavost, na koju se tuži Pijo XI. Jer dok se jedna grana katoličke akcije svojim polaganim radom, uz suzbijanje poteškoća svih mogućih vrsti, ipak konačno sama probije do ponosnog nastupa i samostalnog svog života — prođe mnogo vremena. Brže bi i sigurnije isplivala i širila svoj blagotvorni utjecaj, kad bi joj od početka bili skloni i aktivno pri ruci i oni, na koje bi s pravom mogla da računa.[22]

»V a t r a a p o s t o l s t v a« mora da užge srca katolika. Samo se od te vatre nada Pijo XI. obrani prava Kristovih u savremenom životu. Doista — vrijeme je naše strašno. Brat mora da spašava brata i čuva ga za Krista i Crkvu. Svaki pojedini mora da bude apostolom. Zlo je uspjelo da se raširi posvuda. Vreba na svakom koraku. Bacaju mreže već na duše onih najmlađih... traže ih za sebe i odvlače od Krista.[23]

Kako je jadno i kako bolno znati, da se to zbiva pred očima našim, a uz pasivno držanje tolikih katoličkih roditelja i tolikih katoličkih učitelja!

3. Enciklika[24] »Miserentissimus Redemptor« (od 8. V. 1928.).

U »kraljevstvu Kristovom«, u dolini suza, valja da steknu ljudi svoje spasenje. Sveukupno ljudsko društvo strada od tolikih nevolja i bijeda, a Crkvu samu pritištu neprestani napadaji i zasjede. I zato vrhovni stražar traži skrbno načine, kako će misli umornog i izmučenog ljudstva što uspješnije

[22] I u našem se vjersko-preporodnom djelovanju zapaža ova činjenica. Bilo po manjim mjestima, bilo u samom Zagrebu, oni od položaja, ne mare za katoličke organizacije. Istina, možda su i organizacije nešto skrivile. Ali nipošto i nikada toliko, da bi im se morala uskratiti izdašna pomoć.

[23] Podmladak ili naraštaj onih liberalnih društava, koja vjerski momenat odnemaruju ili pozitivno izlučuju (Sokolstvo, Vidovićeve škole), »Novosti« i »Jutarnji list« — naših najmlađih i odgojni dječji listovi bez pozitivnog vjerskog značaja.

[24] AAS, XX (1928), str. 165.

privezati uz jedinu potrebnu svrhu: spas duša. U smjeru izloženog svog shvaćanja vraća se Pijo XI. nakon 6 godina ponovno onamo, gdje je onako živo upro crtajući tamnu sliku savremenog društva u enciklici »Ubi arcano«: bez preporoda duša, nema preporoda društva. I koliko je moralni preporod pomakao naprijed ustanovljenjem svetkovine Krista Kralja i uznosenjem najintimnijih osjećaja sviju vjernika k Njemu, kao cilju života našeg, toliko ga opet nakon 3 godine pomiče naprijed ustanovljivanjem: b l a g d a n a n a k n a d e.

»Nije dosta ako Boga častimo samo onim štovanjem, kojim ili iskazujemo dužno klanjanje njegovom najvišem veličanstvu ili molitvom priznajemo njegovo vrhovno gospodstvo ili zahvaljivanjem slavimo njegovu beskrajnu darežljivost . . . , nego: treba **okajati** uvredu nanesenu Bogu po našim nedjelima i pokorom opet uspostaviti povrijeđeni red . . . ; treba **zadovoljiti** Bogu pravednomu osvetniku za naše nebrojene grijehe, uvrede i nemarnosti . . . ; treba posveti **dodati naknadu,** da se njom grijesi sasvim izbrišu, da ne bi možda svetost vrhovne pravde odbila našu bestidnu nevrijednost i da se ne bi prije na naš dar rasrdila i otklonila ga, nego li ga milostivo primila.«

Sve ovo cilja na formiranje jakih duša. Na shvaćanje životnog poziva u pravom duhu Kristovom. »Kraljevstvo Kristovo« nije od ovoga svijeta... Zato svi, koji se zalažemo za njegovo kraljevstvo valja da smo u duhu s njim. A jer smo griješni, nužno je, da s njegovom euharističkom žrtvom svi mi, službenici i vjernici, sami sebe dađemo za »žive, svete, Bogu ugodne žrtve« (Rim 12, 1). Sav narod kršćanski, »rod izabrani«, mora prinositi za grijehe svoje i čitava roda ljudskoga gotovo jednako kao i svaki svećenik i biskup.

Misao »naknade« za grijehe, zadovoljavanja za uvrede Bogu nanesene unosi u dušu pojedinca uz osjećaj podložnosti i ovisnosti o Gospodaru života, još jedan osjećaj, koji rezultira iz svijesti aktivnog sudjelovanja s Božjom milosti. Rađa se u duši uvjerenje o s n a z i i spremnosti na jaka djela, na borbu i požrtvovnost. Napunja se grud neustrašivošću i borbenom nekom spremnošću za čast Božju i za prava njegove Crkve. Otud snaga i moralna neslomivost pojedinca. Samo oni, koji su u intimnoj predanosti Bogu osjetili zanos, što ga sobom nosi pouzdanje u Nepobjedivoga Boga, kadri su da odgovore onoj misli Pija XI., što ju je kao prijekor mnogim katolicima iznio u enciklici »Quas primas«. »Vatra apostolstva«, o kojoj ondje govori, može da se razbukti samo u srcu, koje je crplo svoju svu snagu iz Božanskog srca Kristova.

Tako želi Pijo XI. da preporodi duše vjernika i da na taj način učini od njih neustrašive borce za prava Kristova u javnom i privatnom životu.

Od uvijek je u Kristovoj Crkvi ovo bio način, kojim se obnavljao počesto zamrli i ohladnjeli kršćanski duh. Reformatori crkvenog života i crkvene discipline uvijek su bili pojedinci nošeni snagom euharističnog Krista. Sv. Bernon, sv. Odon, sv. Odilon benediktinci X. vijeka; sv. Franjo Asiški, sv. Julijana, sv. Katarina, sv. Ivana . . . velik je njihov broj u Božjoj Crkvi.

Samo njihovim putem možemo, a i moramo i mi danas. Svi se oni varaju, koji misle, da se može postići neko moralno poboljšanje čak i preporod bez preporoda duša. Sav izvanjski zanos kako brzo plane, tako se brzo i gasi.[25]

Obrazloženje, koje nalaže našem vremenu dužnost naknade nadaje se sv. Ocu u promatranju našeg doba. »Odasvud se naime dižu k nama glasni vapaji narodâ, kojih knezovi ili upravljači zaista ustadoše i srotiše se protiv Gospoda i protiv Crkve njegove.«

O tim je zlima govorio i u spomenutim dvijema enciklikama, pa ih i ovdje ukratko navodi: učestali progoni Crkve i njezinih službenika (Rusija, Mexico), vjersko neznanje, raspuštenost i nećudorednost, nehaj i gubitak vjere. »Tako i p r e k o v o l j e dušu salijeće misao, da su **na pomolu** vremena, o kojima je Gospodin naš prorekao: A jer se umnožala zloća, ohladnjet će ljubav mnogih (Mt 24, 12)« . . .

I ova je misao papina veoma karakteristična za njegovo prosuđivanje našeg doba. Ako ništa drugo, ona dokazuje svu težinu stanja, u kojem se po pripuštenju Božjem mora da razvija apostolat Crkve. I nije zato bez naročite važnosti, onako snažno i energično naglašavanje i uvođenje Katoličke Akcije,

[25] Pa mi smo baš u našem vjersko-preporodnom životu dosta puta iskusili ovu temeljnu istinu. I još uvijek ih ima, koji računaju s nekim »en masse« preporodom, što se polučuje na skupštinama, dogovorima i debatama, gdje uvijek viri prst sebičnosti . . . makar da su ih prilike o protivnom gorko razuvjeravale. Ali zato gledamo s ne malim pouzdanjem u onaj naš nadobudni pokret, kojemu je deviza: Euharistija, žrtva, apostolat. Taj ima realnu živu osnovicu: euharistiju; bit će samo na taj način pripravan na žrtvu i spreman za apostolat. Taj orlovski pokret uzidao je u svoje temelje jednog euharističkog viteza, pok. Dr. Ivana Merza, koji ga pomaže ispred lica Gospodinova.

te čuvanje njezinog čisto religioznog karaktera od svake političke natruhe.

Nitko ne će posumnjati, da praktično izvršavanje ovih naloga papinih u čitavoj Crkvi, mora donijeti mnoge i sjajne koristi ne samo pojedincima, nego i vjerskom, obiteljskom, te građanskom društvu. Grešnicima, da se ganu i povrate; pravednicima, da novim žarom posvete svoju snagu službi Krista Kralja.

»Najviše pak želimo i živo se nadamo, da će ona pravda Božjeg veličanstva, koja bi zbog deset pravednika milosrdno bila poštedila Sodomu, tim više **poštediti sveukupni rod ljudski,** jer će je ponizno zazivati i uspješno ublažiti zajednica vjernika koja će se u ime i na mjesto svih moliti skupa sa Kristom, Posrednikom i Glavom.«

Ovako duboku i široku ljubav za čitavo čovječanstvo može da shvati i intenzivno osjeti samo Duhom Svetim vođeni Otac čitavog kršćanstva. Dostojno je, da se u njemu očituje sva veličina one ljubavi, koju je svojim životom i smrću zasvjedočio Krist. Pijo XI. je njegov vidljivi zamjenik.

II.

Crkva je naša velika u svojim svecima. Kao granitni stupovi izdižu se pojedini velikani iznad svog okoliša, da sjajem svojih kreposti i bogatstvom svoga duha budu pokoljenjima uzorima kršćanskog života. Lijepo je pogledati u povijest Crkve i vidjeti, da su njezini sinovi u svim prilikama, u svakoj dobi iznosili pobjede nad onim, što je u nama i oko nas materijalno, da tim jače otskoči cijena neprolaznih duhovnih vrednota.

Ovu snagu primjera iz života triju velikih svetaca katoličke Crkve iskoristio je Pijo XI. odmah prve i druge godine svog pontifikata, privukavši na njih pažnju čitavog kršćanskog svijeta prigodom jubileja sv. Tome Akvinskoga, sv. Franje Saleškoga, i sv. Jozafata. U godini 1926. pade slavni spomen-jubilej sv. Franje Asiškoga; god. 1927. partikularni jubilej sv. Ćirila, a ove godine sv. Vaclava, kralja češkoga. Ova dva potonja ne imađahu značaja opće crkvenoga, ali ga imaju za čitav naš slavenski katolički svijet. Zato ćemo ih povući amo u razmatranje.

1. Enciklika »Studiorum ducem« (od 26. I. 1923.).

O 600-g o d i š n j i c i k a n o n i z a c i j e s v. T o m e A k v i n s k o g a.

Unutarnju veličinu jednog sveca i vrijednost njegovih zasluga nije naše da ispitujemo i ocjenjujemo. To je sud Go-

spodinov, koji je uznio do svetosti sve apostole i učenike i ako je Ivanu iskazivao osobite znakove ljubavi. Mi možemo da omjerimo jedino vanjsku djelatnost i onaj utjecaj, što ga pojedini Božji ugodnik proizvodi na svoju okolinu, savremenike ili na kasnija pokoljenja. Taj je utjecaj doista raznolik, i u pojedina doba dolazi do jednog većeg ili manjeg značenja.

Takav je slučaj kod »anđeoskog naučitelja« sv. Tome Akvinskoga. Životom svojim doista ugodnik i pravednik Božji; djelima svojim — stup Crkve. Ali takav sud — danas uostalom jednoglasan — nijesu ljudi o njemu usvajali u svako vrijeme. Za života svečeva se vodile o njegovoj nauci oštre borbe i napadaji, ponekada i žučne sa strane napadača[26]; ni poslije smrti se ne smiruju. Ali naskoro nastupi jedan period, gdje u divnom svijetlu zasja sva moralna i intelektualna veličina Tomina. On posta prvim, regbi nedostiživim učiteljem, vođom i braničem crkvene filozofije i teologije. Njegove kreposti odjeknuše širom svijeta, njegova ličnost posta idealom za stoljeća. Pri nastupu protestantske hereze već je duh Tomin u bogosloviji bio osjetljivo pao. Čitav 15. vijek već jedva da je poznavao njegovo klasično djelo »Summa theologica« osim po naslovu. U 16. se vijeku ovo stanje pogoršalo, da se tek reformama koncila tridentinskoga opet pridigne. Ali u drugoj polovici 17. vijeka, pa gotovo kroz čitav 18., gdje se napadno brzo diže moderna nekršćanska filozofija, a njezin se upliv ovdje ondje zapaža i u teologiji,[27] opet je Toma u kršćanskim školama u zaboravi. Tek početkom 19. vijeka: Liberatore, Tongiorgi, Palmieri u Italiji, Balmes u Španiji, Kleutgen u Njemačkoj dižu barjak skolastike pod vodstvom sv. Tome. Razmahao se odonda, uspješno potpomagan od papa Leona XIII. i Pija X., novoskolastički pokret,[28] u kojem je tek izneseno sve golemo blago skriveno u opsežnom njegovom literarno-znanstvenom djelovanju.

Spomenu na 600-godišnjicu kanonizacije Tomine posvećuje Pijo XI. rečenu encikliku. Značenje ovog velikana ka-

[26] Vidi P. A. Bačić: Ex primordiis scholae thomisticae, Roma 1928, str. 1—58.

[27] de La Mennais, Bautain, Rosmini, Gratry, Schell i dr.

[28] Vidi: Dr. S. Zimmermann: Historijski razvitak filozofije u Hrvatskoj, str. 19.

toličke misli ima baš za naše doba eminentnu važnost. Dobro je to znano sv. Ocu; zato on i hoće, da primjerom sv. Tome potakne vjernike još jače u stremljenju k onom cilju, što ga je u programatskoj svojoj enciklici zacrtao. Tako sv. Toma Akvinski postaje i za ovo naše doba živim glasnikom Kristovih želja i zapovijedi, a jednako želja i molitava njegovog zamjenika u Crkvi.

Moralni lik sv. Tome ocrtan je pregnantno. Tri kreposti, koje su ga za života u zamjernoj veličini i visini resile: čistoća, poniznost, ljubav ima da budu i našem vremenu danas ideal ne samo kršćanskog učenjaka, nego, prema dohvatu, svakog pojedinog vjernika.

»Štogod ima kreposti u ćudorednom životu, Toma je sve imao u najodličnijoj mjeri . . . Ali ako tražimo naročite i posebne biljege njegove svetosti, prije svega nam se ukazuje ona krepost, po kojoj se Toma učinio kao sličan anđeoskim bićima: njegova naime **čistoća**.«

»Sa tako odličnom čistoćom bilo je skopčano jednako izbjegavanje prolaznih dobara i prezir prama častima. **Poniznost** je bila temeljem, na koji su se oslanjale druge Tomine kreposti . . .«

»Ova dakle od Boga darovana ili ulivena mudrost, praćena ostalim darovima Duha Svetoga neprestano je u Tomi rasla isto kao i **ljubav prema Bogu**, gospodarica i kraljica svih kreposti . . . Zato je u Tomi ljubav k Bogu, rastući neprestano s dvostrukom mudrošću napokon proizvela potpun zaborav sama sebe . . . On se poučavajući ljude ne zadovoljava tim, da im pamet snabdjene znanjem, nego svim marom navodi volju, da uzljubi Boga, uzrok svih stvari . . .«

Skromni sin sv. Dominika nije tako samo svojoj braći pokazao put redovničkog savršenstva, nego je svakoj kršćanskoj duši postao privlačiv primjer jednog jakog svetačkog lika. Čovjek, koji kraj sveg svog bogatog znanja, gospodskog roda i materijalnih udobnosti postizava da u njegovom srcu vlada jedino »gospodarica i kraljica svih kreposti . . . najglavniji plod, što se mora da ubere iz svetih nauka: velika ljubav prema Bogu i velika želja vječnih dobara . . .«, zapanjuje materijaliste i naših dana.

Zato hoće Pijo XI., da snaga Tomina, kako je u sebi promatrana silna i duboka, jednako tako snažno djeluje na naše savremeno doba. Taj upliv njegov u društvenom našem životu ima da se očituje blagotvorno:

a) na naučnom polju. Ništa nije simpatičnije, nego vidjeti učenjaka skromna i ponizna, Bogu i Crkvi odana. Iz

povijesti znamo, da se prečesto obistinjuje ona: scientia inflat (znanje uznosi . . .). I u staro, a i u naše vrijeme. Mnogima je baš znanje bilo uzrokom otpada od vjere i od Crkve. A u novije doba postalo je kao nekim običajem, da ne kažem načelom: da učen čovjek ne vrši djela kršćanske pobožnosti. Tobože: znanost se i vjera isključuju . . .

Mi znamo, da nijedan učenjak nije još pokazao, da bi između vjere i znanosti postojala stvarna kakova suprotnost. Materijalistički i monistički propagatori neke znanosti, koja ne će i ne smije da zna za Boga i za svijet onkraj groba, nijesu mjerodavni u ovoj stvari. Imamo uzor-značajeva na strogo naučnom polju, koji jasno i glasno izjavljuju, da ih vjera u Boga i odanost Crkvi ni najmanje ne smeta u njihovom naučnom radu.[29] Da ne zalazim daleko nabacujem samo nekoliko imena novijeg doba: Volta († 1827.), Frauenhofer († 1826.), Mendel († 1889.), Pasteur († 1895.), Gilbert († 1892.), Faye († 1902.), Pastor († 1928.) Reinke i dr.

Pa zato kad znamo, šta znači na znanstvenom polju ime Tome Akvinskoga i kad s tim spojimo njegovu pobožnost, razumijemo želju papinu, da se i u naše doba nađe što veći broj učenih ljudi, koji će u sebi na korist Crkve i čovječanstva, a na veću slavu Božju, spajati »istinsku znanost i pobožnost«. One su »u divnom nekom međusobnom srodstvu . . .«

Upliv sv. Tome valja da se nadalje očituje:

b) u načelnoj odrešitosti prema zabludama našeg doba.

»Više nego ikada prije sveta je dužnost baviti se proučavanjem Tominih djela, da se time uklone one zablude, u kojima je **izvor** i **glava** svih nevolja današnjeg vremena . . . Toma napokon utvrđuje prava prve Istine i vlast najvišeg gospodara nad nama protiv one tobožnje slobode čovječjeg uma spram Boga, kojom se danas toliko razmeću . . .«

Ovo je uistinu jedno tužno poglavlje našeg života. Moderna je filozofija kroz posljednjih sto godina unijela u život mnogih inteligenata jednu beznačelnost, skepsu i nepouzdanje, da se tom stanju i danas još moramo silno odupirati. Agnosticizam, relativizam, intuicionizam, fenomenalizam — sve, samo nigdje nikakove stalnosti i sigurnosti. Metafizičke probleme otputila je ta filozofija među sanjarske nemogućnosti. Posljedice ovog intelektualnog nihilizma djelovale su na svim područjima ne samo znanstvenog, nego i socijalnog života katastrofalno. Upravo na socijalnom i pravnom polju doživjeli smo neželjenih uspjeha. Dakako, da se ova neorijentiranost, načelna beznačelnost, morala jako odraziti na moralnoj strani društvenog života: propadanje svih moralnih vrednota . . . nevjerojatna lakoumnost, neozbiljnost u shvaćanju životnog poziva i praktično otpadanje od vjere. Naše doba nema filozofskog načelnog obrazovanja izvan katoličkih visokih škola. Nema, općenito govoreći, dostatno solidnoga znanja. Zato je lako poljuljati vjeru kod onoga, kod koga ona ne počiva na ispitanim i učvršćenim temeljima.

[29] Vidi od domaćih autora Dr. F. Binički: Katolička Crkva i znanost. Savremena pitanja sv. 26/27, Mostar 1923., str. 126—147.

Ako je zato išta na mjestu, a ono je na mjestu riječ Pija XI.: »Mi kažemo svima onima, koji u današnje vrijeme žude za istinom: »**Idite k Tomi,** pa od njega tražite hranu zdrave nauke, koje on u obilju ima, a za vječni život sviju duša . . .«

Mi nemamo katoličkog sveučilišta i zato ne možemo u toj načelnoj odrešitosti po principima kršćanske filozofije da odgajamo naš nacionalni inteligentni podmladak. Provodimo to samo u našim bogoslovskim učilištima. Ali bez ove solidne načelne filozofske izobrazbe nikad ne ćemo imati inteligencije, koja bi smogla snage, da se odhrva zamkama i zabludama modernog liberalizma. Otud i mnoge nedaće u javnom našem životu . . . Uzdišemo za karakterima . . . Karaktera pak nema bez načelne odrešitosti, koju daje samo filozofski učvršćeno solidno znanje.

2. Enciklika »Ecclesiam Dei« (od 12. XI. 1923.).

Prigodom 300 godišnjice smrti sv. Jozafata, biskupa i mučenika.

Zemljama istočnih Slavena nije samo »prohujao divlji bijes rata«, nego ih je zahvatio i unutrašnji nemir, revolucionarni pokolj. Krv je potekla . . . divlje, nemilosrdno »među rođenom braćom« . . . po širokoj ruskoj zemlji.

»Čini nam se naime, da čujemo ovu krv, gdje »bolje govori nego Abelova« (Hebr. 12, 24) i gdje braću Slavene zove kao nekad riječima Isusa Krista: »Ovce leže bez pastira. Žao mi je naroda«. I doista, kako ih

teške nevolje biju . . . , u kako tjeskobnim prilikama žive! Koliki pokolj tjelesa, koliko upropašćivanje duša! Zaista, gledajući bijedu Slavena, što je još mnogo veća, nego ona, koju je naš svetac oplakivao, **jedva** u očinskoj ljubavi srca našega, možemo da suzdržimo **suze**.«

Proplakalo je mnogo oko i steglo se mnogo kršćansko srce nad svim onim grozotama, što ih je u Rusiji izvela i što ih još uvijek izvodi ljudska izopačenost. I kako je pred 300 godina kao zalog jedinstva Crkve i mira u onim krajevima (12. XI. 1623.) mučenički poginuo sv. biskup Jozafat, tako je u naše dane ne samo prelat Butkiewicz, nego cio niz katoličkih svećenika i vjernika svoju vjernost katoličkoj Crkvi platio krvlju. U taj burni i krvavi period modernog barbarluka nad podanicima katoličke Crkve upire Pijo XI. i glasno dovikuje čitavoj Crkvi i cijelom svijetu:

»Mi smo, da tako golemu bijedu ublažimo spremno pomagali stradalnicima . . . ali nijesmo mogli spriječiti nedostojno postupanje protiv vjere i kreposti, koje se rodilo iz potpunog prezira svake religije, i koje je gdjegdje išlo tako daleko, da su u tamnicu i na smrt vukli ljude kršćane, šta više i same svećenike i biskupe . . .«

Aktuelan je zato spomen na sv. Jozafata. Zahvaća u živo i dvostruko privlači poglede savremenika. Pijo XI. najprije u njegovom liku ističe apostolski njegov žar, spominjući, da ga i protivnici već za života nazvaše »otimačem duša«. Toliko je izbijalo njegovo revnovanje za jedinstvom Crkve, da je k njoj povraćao vrlo veliki broj otpalih. Vjerski apostolat našeg doba ne razvija se doduše u istom onom smjeru, u kojem se razvijao apostolski rad sv. Jozafata. Ali se mora da razvija u cilju obrane naših vjerskih prava pred napadajima vlastitih sinova, jednako kao u navraćanju vlastitih vjernika na put pravog kršćanskog života. Unutar naših katoličkih redova valja danas apostolski djelovati. Stotine i hiljade ih pripadaju po krštenju Crkvi katoličkoj, a ne poznaju je ili je, šta više, grde i napadaju. Taj i takav apostolat smatra papa prijeko potrebnim u naše doba. To je i ništa drugo Katolička Akcija, za koju traži saradnju sviju.

Ali jednu tajnu uspjeha sv. Jozafata otkriva i naglasuje papa, očito u namjeri, da i mi tako radimo, kad veli:

»U tome (uspješnom apostolskom radu) ga je pomagalo to, što se strogo držao granica vjere i **nije dirao u političke stvari**, premda su ga često pozivali, da se umiješa u političke borbe i trzavice.«

Ovu nepolitičku aktivnost za preporodom kršćanskog života naglasuje Pijo XI. eto već god. 1923. Mnogima je teško išla u glavu ova misao, jer su povezali katolicizam uz izvjesne političke stranke, pa im je izgledalo, da će i katolicizam stradati, čim dune drugi vjetar i stradaju stranke. Tako su plaštem katolicizma štitili svoje političke organizacije. Nitko ne veli, da nijesu bar u najvećem dijelu radili u najboljoj namjeri. A ipak su krivo radili. I Pijo XI. nije prestao svoju misao naglašavati dotle, dok ih sve nije prisilio, da napuste svoje strančarske zablude i dadu katoličkom organizatornom i preporodnom radu, da ide svojim ispravnim, slobodnim putem, na kojemu obuhvata sve vjernike, a ne samo pripadnike jedne, pa makar i katoličke političke stranke.[30]

Vrijedno je istaći još jednu misao, koja ima za naš položaj i naše nastojanje oko crkvenog jedinstva posebnu važnost.

»Vjernici neka također uvide, da se jedinstvo ne može raspravama ili drugim kakovim poticajima toliko unaprijediti, koliko uzornim i kreposnim životom, a u prvom redu **ljubavlju** prema slavenskoj braći i ostalim istočnjacima, prema onim riječima Apostolovim: Ispunite moju radost, da isto mislite, imajući istu ljubav, jednodušni i jednomisleni. Ništa ne činite uz prkos ili za taštu slavu, nego neka ponizno jedan drugoga više poštiva. Ne gledajte svaki za svoje, nego svaki i za ono, što je drugih« (Filip 2, 2—4).

I ova točka našeg socijalnog apostolata, rad za crkvenim i vjerskim ujedinjenjem u prvom redu sa slavenskom braćom, teče uporedo s čitavim našim preporodnim nastojanjem. Ono eto ima da nosi na prvom mjestu biljeg ljubavi i kreposnog kršćanskog života i u današnje naše doba.[31] Na široke slojeve, nema sumnje, mora djelotvorna kršćanska ljubav i svet krš-

---

[30] Tu i tamo još se i kod nas praćaka po kakav novinarski gorostas, natežući riječi Pija XI. i »tumačeći« nam njihov smisao. Dobroćudni neki svećenici i hrvatski i slovenski šute i gutaju te njihove nemoguće i pogibeljne pripovijesti, očito u uvjerenju, da će život i vrijeme preći preko njih neopazice.

U nekoliko brojeva vrsnog inače časopisa Linzer Quartalschrift (1928./29.) muku muči urednik Dr. Leopold Kopler, da dovede svoja pastoralno-politička razmatranja u sklad s jasnim i preciznim izjavama i odredbama Pija XI.

[31] Detaljni izvodi izlaze izvan okvira ove radnje. U enciklici ih sv. Otac razvija, ističući i zadaću »Istočnog instituta«, što ga je osnovao Benedikt XV.

ćanski život izvesti najpovoljniji učinak. Za stručne pak i znanstvene krugove, jasno je, da je naučni rad od jednake važnosti i vrijednosti. Ni ne misli ga Sv. Otac ovdje potcijeniti ili omalovažiti. Nego je prava njegova misao ta: treba da se i povrh tog naučnog rada uvijek razlijeva milina kršćanske ljubavi.

3. Enciklika »Rerum omnium« (od 26. I. 1923.).

O 300 godišnjici smrti sv. Franje Saleškoga.

Moralnog preporoda društvenog nema bez dubokog ličnog doživljavanja, koje se očituje u svijesnom upravljanju svog čitavog života prema Bogu, kao cilju. U tom je zapravo izražen onaj put, na kojem se rađaju sveci. Ovu istinu u sebi tako i toliko jednostavnu ogromna većina, pa i dobrih katolika, ne shvaća. Možda baš zato, što se u svom životu nijesu ni pokušali jače približiti čitavoj veličini svog konačnog cilja. Pa zato udaljeni od Gospoda, a puni briga za jelo i odijelo, zamišljaju si »sveca« kao neko izvanredno čudovište na ovoj zemlji.

To pogrešno, a veoma rašireno shvaćanje, korigira Pijo XI. u izvodima o sv. Franji Saleškomu. Nema istina drugog lijeka protiv zla i njegovih pomagača u našem društvenom životu, nego svetački preporod duša, po riječi sv. Pavla: To je volja Božja — vaše posvećenje! (I. Tes. 4, 3).

a) Svi su bez razlike i bez iznimke dužni da postanu sveci. Samo svet t. j. pred očima Gospodnjim pravedan čovjek ulazi u slavu Njegovu. Primjer sv. Franje Saleškog razbija ono mišljenje, koje predstavlja pojam svetosti kao nedokučivi i nedostiživi ideal . . . ili barem postavljen tako visoko, da mu se samo rijetki mogu približiti i to uz strahovito velike žrtve i poteškoće. Oni pak, koji u svijetu žive, izvan zidina samostanskih . . . gotovo nikako[32] . . . Sv. Franjo Saleški doka-

[32] »Atque etiam videtur Salesius singulari consilio Dei ecclesiae datus, ut . . . opinionem illam profligaret . . . veri nominis sanctitatem . . . aut adaequari non posse . . . aut certe tam arduam esse ad assequendum, ut in plerosque fidelium minime cadat, sed paucis tantummodo, iisque magno atque excelso animo praeditis, conveniat; eandem praeterea, tantis implicari fastidiis ac taediis, ut ad viros mulieresque extra claustra degentes neutiquam accomodetur«. Actes de S. S. Pie XI. Tome I. str. 182.

zuje, da je svetac mio, blag i veseo, nipošto mrzak, mračan i žalostan tip; pun nježnosti, blagosti dobrote, susretljivosti, sklonosti i prijaznosti, a opet, gdje treba, pun revnosti, odlučnosti i neslomive jakosti. Blagost sv. Franje Saleškog podvlači Sv. Otac naročito zato, jer je njegov temperamenat bio po naravi žestok i razdražljiv. Toliko je sebe imao u vlasti, da je postao uzor blagosti.

U svojim literarnim djelima[33] nastojao je da pokaže: »da se svetost može izvrsno spojiti sa svim dužnostima i položajima građanskog života, pa da se svatko usred svjetovnog života može primjereno za spas spremiti — samo nek ne usvoji i ne poprimi u se duha svjetovnoga.«

»Tko ne može da se vine k nebu snažnim lijetom poput orla, nek se zadovolji malim uzletima poput goluba . . .«

»Naša je naročita želja, da vjernike pozovete neka svaki po dužnosti nastoji oko svetosti svoje vlastite. Previše ih ima, koji nikad o vječnom životu ne razmišljaju i potpuno zanemaruju spas svoje duše. Jedni su od njih upregnuti u poslovne stvari, pa ne mare ni za što, nego kako će novaca nagomilati, dok im duša bijedno gladuje; drugi su uživanju odani i tako se zemlji priljubili, da im je zamro i otupio osjećaj za sve ono, što je izvan sjetila; a treći se brinu za državne poslove, pa zauzeti za njih, zaboravljaju na sebe . . .«

Socijalni život ljudi, dovikuje Pijo XI., zar se ne bi u velike popravio, kad bi svi u blagosti i krotkosti slijedili ovog sveca? Zar se ne bi lako u red stavljali javni i državni poslovi? A zar ne bi bio i u domaćem životu, pa u građanskom najveći mir i sloga? Apostolat kršćanski bi na taj način divno ojačao kod svećenika i kod laika . . . Potrebno je zato, da kršćanski puk usvoji primjer sv. Franje Saleškog i poprimi njegove principe kao normu svog života.

b) To je jedna važna riječ Pija XI. iz ove enciklike. A druga je upravljena katoličkim piscima i publicistima. Od nemanje je važnosti i ona, jer je u preporodnom našem nastojanju za moralnim i socijalnim napretkom društva, knjiga i novina od odlučnog utjecaja. Nije ovdje riječ o vrijednosti i potrebi

[33] Glasovita je za duhovni život knjiga sv. Franje Saleškog Philotea (priredena i hrvatski); enciklika spominje zatim djela: »Tractatus de amore Dei«, »Epistolae«, »Liber controversiarum«.

literarnog rada uopće. Ovdje je riječ o *načinu*, kojim ima da katolički pisac brani i iznosi katoličku nauku.

»Oni treba da u raspravljanju nasljeduju i zadrže Franjinu snagu s umjerenošću i ljubavlju. Što njima valja raditi sv. Učitelj im kazuje svojim primjerom: da katoličku nauku marljivo istraže i koliko mogu nauče; istine da ne iskreću, niti da je oslabljuju ili taje da tobože ne uvrijede protivnika; za formu i skladnost stila nek se brinu, pa ono što misle nek tako riječju izvedu i iskite, da čitači uživaju radi istine; a ako moraju koga da pobijaju, nek znaju odbiti zabludu i suprotstaviti se nepoštenju hrđavih ljudi, ali tako, da se vidi, e su ispravno zauzeti i ljubavlju potaknuti . . .«

Puno je ovdje rečeno! Svaku bi riječ valjalo da si dobro u dušu ucijepe oni, koji hoće da kao katolički pisci i publiciste nastupaju i da ih drugi kao takove smatraju. Jer ako se ne drže ovih principa, mogu takovi katolički publiciste da unesu velike smutnje i veliko zlo u život katoličkog puka. Ja ću sažeti ove naputke u 3 stavka:

1° *da su dobro katolički izobraženi*. Znači: u vjerskim i vjersko-socijalnim pitanjima nije laiku dosta poznavati tek vjeronauk iz pučke ili iz srednje škole.[34]

2° *da ne budu pristrani i nepravedni*. Znači: ne smiju naumice uzdizati nekoga nevrijednoga, jer im je lično bliz, niti prešućivati tuđe zasluge ili uspjehe. Gdje se to zapaža, tamo nema pravednosti, ni razboritosti. Sve pozivanje na »katolicizam« — ostaje im puka fraza . . .[35]

3° *da obranu i polemiku vode pravedno i s ljubavlju*. Gdje se obratno zapaža zloba ili čak mržnja, tamo se takav »katolički« pisac utaman napreže, da nekoga uvjeri o svom katoličkom stavu. On katolicizmu samo škodi. Pogotovo, ako mu se strijele zalijeću na one, koji se ne mogu i ne smiju brojiti među »nepoštene« i »hrđave« ljude . . .[36]

---

[34] Daljnji je logički izvod: zbog pomanjkanja dostatne bogoslovske naobrazbe ne smiju se laici olako upuštati, da pišu i govore o stvarima, koje iziskuju i stručno bogoslovsko znanje. Ako ipak pišu, morali bi iz zahvalnosti poljubiti onu ruku, koja ih ispravlja i poučava.

[35] Nepravednost i pristranost, pa potom i nerazboritost u radu će se očitovati tamo, gdje ima i nekih drugih intencija . . . političkih ili socijalnih; dakle, gdje nije čisti katolicizam jedina pokretna sila, nego nešto pomiješanoga.

[36] To vrijedi u prvom redu o polemici s onima, koji nijesu katolici ili ne poznaju katolicizma. Oni s pravom očekuju, da vide tu našu *kršćan-*

I ove misli sv. Oca valja danas osvježiti, katoličkom srcu približiti i u život privesti. Stom su namjerom one iznesene. U našem hrvatskom narodu i u našim domaćim prilikama one su vrlo aktuelne. Treba ih stoga naročito držati u vidu.

4. Enciklika »Rite expiatis« (od 30. IV. 1926.).

O 700 *godišnjici smrti sv. Franje Asiškoga*.

Po čitavom je svijetu te godine odjeknula slava asiškog siromaha. I među nekatoličkim je kršćanskim narodima zasinula bar na čas silna snaga katoličke Crkve, koliko se očituje u njezinim svecima. Pojedinci i čitave skupine pokloniše se pred veličinom ovog velikog Božjeg ugodnika. Godina Franjinog jubileja ponukala je Pija XI., da u enciklici o njemu iznese savremenom kršćanskom puku najsnažniji primjer *praktičnog* kršćanskog uvjerenja, najidealniji lik uvjerenog Kristovog sljedbenika, najsjajniji dokaz moći i snage njegovog evanđelja.

Pa u vezi s mislima razvijenim u glasovitoj prvoj enciklici »Ubi arcano«, primjer je svetog asiškog patrijarha vanredno pristajao, da bude konkretnim jednim putokazom i provodičem u životu, baš tom naraštaju, na koji Pijo XI. upravlja svoje očinske riječi. I mi razumijemo, da je papa u ovoj enciklici izlio ponovo svoje želje i potcrtao na osobiti način baš onu socijalno-moralnu stranu svečevog primjera, koja je po njegovoj riječi najbolji lijek za rane našeg društva. Kako je neodoljivo djelovao svetac na svoje savremenike za života, tako njegov duh, kreposti i djela njegova djeluju i na naše doba. »*On živi još i danas pred očima ljudi... i živjet će kroz sve naraštaje . . .*« Neodoljiva je i danas snaga njegovog duha prema onome, tko se u taj duh uživi i tko ga srcem obuhvati.

»Zašto još i sad, nakon što je od smrti serafskog muža proteklo toliko vremena, novim nekim žarom nanovo proplamsava prema njemu pobožnost katolika, pa šta više i udivljenje nekatolika? Zato, jer njegov lik danas ne manjim svjetlom *obasjava duše*, nego nekada; zato, jer

---

sku ljubav. Potom, samo se po sebi razumije i o polemici u katoličkim redovima. Žučna i uvredljiva polemika može se razviti samo tamo, gdje piscu pred očima lebdi jedino vlastiti »ja« . . ., dakle kod ljudi oholica.

njegova snaga i vrlina još i danas može najviše pripomoći narod'ma, pak se poradi toga i priziva. Njegovo se popravljačko djelovanje u tolikoj mjeri protegnulo na općenitost roda ljudskoga, da je ne samo na daleko uskrisio neokrnjenu vjeru i ćudorednost, nego također evanđeoskom ljubavlju i pravdom prožeo sav društveni i socijalni život ljudski.«

Ima sv. Otac jednu veliku nadu u snagu ovog kreposnog bojovnika. Plodovi oduševljenja za serafinskog sveca, a po tome i nasljedovanja njegovih kreposti, moraju se zapaziti.

»Šta više: prilike, u kojima se današnji dan nalazi kršćansko društvo obećavaju još mnogo veće plodove. Tko naime nije opazio, da su duhovna dobra stala sve više **dolaziti u cijenu** i da su narodi, poučeni iskustvom predašnjeg vijeka, **uvidjeli,** da se ne mogu nadati ni miru ni sigurnosti, ako se ne vrate k Bogu i da oni, toga radi, svoj spas jedino još traže u katoličkoj Crkvi?«

Istina mi smo unatoč ove radosne konstatacije sv. Oca doživjeli i boljševičko klanje i meksičke progone kršćana; doživjeli smo i proživljujemo faze jednog lakomislenog i neozbiljnog vremena. Ali kraj svega doživljujemo danomice takovih radosnih pojava, koje opravdavaju onaj optimizam sv. Oca: sve, što je jače i inteligentnije, svi, koji traže jedan smisao i stalan cilj u životu, obraćaju se katoličkoj Crkvi. Ona zato tom razburkanom i nesređenom duhu našeg doba iznosi zamjernom ustrajnošću pred oči život i djelovanje reformatorâ svog doba sa željom, da prema njihovim metodama postupamo i mi u naše dane. Negdje će valjati u postupku nešto izmijeniti prema izmijenjenim prilikama društvenog života. Ali će svagdje ostati u punoj snazi načelo: da je život ljudi u društvenim zajednicama bilo koje forme, sretan i napredan samo onda, ako se razvija prema intencijama Stvoritelja života, a u suglasju s naukom, koju nam je po svom Sinu ostavio u Crkvi.

Iz čitave ove enciklike izbijaju dvije stvari, koje odmah padaju u oči. Na njih sv. Otac polaže važnost, jer smjeraju k moralnom poboljšanju našeg društva i ruše jedno njegovo negativno obilježje.

1. Krivotvoreni tip svetaštva, razvodnjen duhom modernog senzualizma, samo je na duhovnu štetu ljudima. Valja ga odbaciti i gledati u Božjim svecima ono, radi čega ih je Crkva podigla na oltare. Baš ono veliko oduševljenje i nekih nekatoličkih krugova za sv. Franju Asiškoga, dalo je povoda, da enciklika donosi i ove odlomke:

»O kako nezgrapnu rabotu vrše, kako se daleko udaljuju od mišljenja Asišanova oni, koji za volju svojih bajki i zabluda stvaraju i izgrađuju nekog novog Franju. Ovaj bi — gotovo čovjek ne vjeruje svojim ušima — imao biti protivan crkvenoj **disciplini,** potpuno bezbrižan obzirom na crkvene **dogme** i napokon jedan od preteča i vijesnika one tobožnje **slobode,** s kojom se od novijeg doba ljudi stadoše mnogostruko hvastati i koja je prouzročila toliku smutnju u Crkvi i državi.«

»Odlučili smo se, časna Braćo, u ovom promatranju najviših kreposti (Franjinih) poradi toga podulje zadržati, jer u ovo doba veoma mnogi ljudi, koji se zaraziše kugom laicizma običavaju našim junacima otimati slavu i sjaj prave kreposti. Mjesto toga ih snizuju do neke **naravske** izvrsnosti i do ispovijedanja neke **isprazne** religioznosti. Govore o njima na sva usta i proglašuju, da se zaista pokazaše zaslužnima, ali: samo za napredak znanosti i lijepih umjetnosti, za osnivanje dobrotvornih ustanova, za svoju domovinu i napokon za sav ljudski rod. U čudu se pitamo: šta će ovo udivljenje prema takovom Franji, kojega bismo s pravom nazvali polovičnim i **krivotvorenim,** koristiti njegovim savremenim poklonicima, koji teže za bogatstvom i nasladama, koji nakicošeni i zaglađeni posjećuju vrevu ljudi, plesove, kazališta, koji se valjaju u kalu naslada, a odbacuju Krista i zanemaruju crkvenu disciplinu . . .«

Pijo XI. evo oštro i opširno ističe ovu krivotvorenu sliku velikog asiškog patrijarhe kod našeg modernog društva. Osuđujući to neispravno, lajičko shvatanje, on odsuđuje onaj duh, koji hoće da i čistu krepost, nebeski zanos i herojsko svladavanje u milosti Božjoj, povuče na liniju svog shvatanja života. Da tako nivelira duhovne vrednote na jedan stupanj profanih, često ispraznih i griješnih uživanja.

Ima ih i kod nas, koji dišu takovim duhom. Stoje po strani izvan aktivnog zahvata i razvoja katoličkog života. Nisu doduše protivnici Crkve, ali ne idu u nju. Ne sudjeluju u njezinom životu i ne razumiju ga. A onamo se osjećaju pogođenima, ako im prigovorimo radi tog nedosljednog stava i ako im kažemo: da je Crkva u prvom redu dužna voditi **duše** Kristu, a u drugom tek gajiti umjetnost, i razvijati socijalnu djelatnost. Ona je i najbolja zaštitnica narodâ, jedna snažna poluga u njihovom nacionalnom razvoju, jedan podstrek u živoj domovinskoj ljubavi. Mi to rado ističemo i želimo, da se posvuda ispravno shvati. Samo jedno naglasujemo: nikad ne smijemo smetnuti s uma, da je taj blagotvorni njezin upliv i ta bez sumnje najsnažnija pomoć u narodnom životu i narodnim potrebama **uvijek vezana uz ispravno crkveno poimanje,** onako, kako ga katolička Crkva danas naučava. Nitko ne će za volju patriot-

skih ciljeva dozvoliti, da se profanira nauka i zapovijed Kristovog evanđelja; ili opravdavati da se Crkva poštuje samo radi umjetnosti, a ne radi njezinog poslanja; ili da se divimo njezinoj aktivnoj socijalnoj djelatnosti na polju misijskom i karitativnom, a bez udivljenja prema Kristu njezinom osnivaču. Takovog krivotvorenog katolicizma ne trebamo. Ni takovih površnih pristaša i slavitelja velikog sveca asiškog siromaha.

»Pravi naime i potpuni Franjo, kojemu se kršćanski puk mora ne samo diviti, nego ga još i više nasljedovati, stoji u onoj ukupnosti heroičkih vrlina od nas malo prije u glavnim tek potezima ocrtanoj, u onoj kreposti života, propovijedanju pokajanja i mnogostrukom onom i trudnom nastojanju oko popravka ljudskog društva. Budući da je bio glasnik velikoga Kralja, išao je za tim, da ljude stavi u sklad s evanđeoskom krepošću i **ljubavlju prema križu,** a ne da u njima samo razbudi ljubav i želju za cvijećem, pticama, janjcima, ribama i zecevima . . .

Pa ako i jest, kako se čini, prema stvorenim stvarima osjećao neku nježniju ljubav i nazivao ih, makar kako malene bile, braćom i sestrama — ovu naime ljubav, samo ako ne prekoračuje granice ni jedan zakon ne zabranjuje — činio je to jedino radi svoje ljubavi prema Bogu, jer je znao, da stvorene stvari imadu isto počelo kao i on sâm.«

Na tom primjeru osvjetljuje Pijo XI. pravo i istinsko katoličko crkveno mišljenje. Naši ljudi, naročito naša hrvatska inteligencija, ako hoće da u katolicizmu ima jednu veliku moralnu pomoć u narodnom životu, mora da duboko zahvati u istinski, bujni život katoličke Crkve. Da i sâma uskladi svoj život i svoje mišljenje sa Kristovim evanđeljem onako, kako ga traži Crkva katolička. Da se otrese liberalno-framasunskih niskih insinuacija i počesto plitkih socijalističkih predbacivanja, a **upozna** svoju Crkvu i živi snjom. Tako u svemu: za ispravno i s Kristovom naukom saglasno poimanje čitavog života našeg i svih pojava, bilo u kojemgod smjeru našeg aktiviteta, **mjerodavna je Crkva** da kaže svoju riječ. Tu istinu i taj kategorički zahtjev svakog uspješnog socijalnog napretka, teško shvaćaju i naši današnji moderni ljudi. Oni se u bolesnoj nekoj pretjeranoj težnji za neodređenom slobodom počesto nameću za suce Crkvi sa zahtjevom, da se sluša njihova riječ i šta više, da se uvažava . . . Ali to je nemoguće! Najprije treba puno učiti, mnogo toga znati i prosuditi, mnogo razmišljati i ponizno o sebi misliti, dok se netko usposobi za učitelja i provodiča. A i taj će tada da se brižno drži Crkve kao najsigurnijeg zaklona u

vrijenju i nadmetanju nestalne ljudske misli. Tko se srcem i dušom priljubi k njoj, ne će osjetiti poteškoće, da njezine velikane gleda onim i onakovim očima, kako je njezina nakana. A jedino će tako popraviti možebitne svoje prijašnje pogreške i uspješno djelovati na svoju okolinu, da se duhom vine i preporodi: promatrajući sve u odnosu prema Bogu Gospodu — po primjeru sv. Franje.

2. Siromaštvo i poniznost kao pozitivni plod iz razmatranja života i djela sv. Franje, valja da omili našem savremenom društvu, ako hoće da doživi svoj preporod. Ove kardinalne kreposti Franjine biju po očima naše društvo. Dok se ono ne urazumi i ne shvati, da je bogatstvo izvor mnogih zala, a oholost i težnja za častima početak propasti svakog pojedinca, ne će od sebe odvratiti katastrofalnih posljedica kojima ide u susret. Velik je broj onih, koji vide, da ovako, kako jest, ne valja; da nam danomice ginu poštenje, vjera, ideali; da idemo ususret nečemu, što će se kao ledeni vihor spustiti na nas i satrti nas nemilosrdno. Mnogi lutaju i traže sredstva spasa, mnogi rezignirano gledaju u budućnost i ništa ne predlažu. Ali najveći broj njih ipak ne će da sluša glasa katoličke Crkve; koja je jedina pozvana da dade sredstva i da pomogne u tom raspadanju.

Eto Pijo XI., pokazujući na siromaštvo i na poniznost Franjinu, dovikuje svojim savremenicima: Oslobodite svoje duše od materije i balasta, što vas k zemlji vuče, da u njoj poginete. Odbacite od sebe bolesnu želju za velikim imetkom i bogatstvom. Budite zadovoljni s onim što imate . . . Čim bogatstvo manje uzljubite i čim manje za njim budete hlepili, bit će čišće i slobodnije vaše srce, te uzneseno do Gospodara života, znat će, da je bogatstvo u duši i u vječnom prijateljstvu s njim . . .

A kad budete slobodni od izvanjeg tereta, slomite u svojim dušama i onaj unutarnji ostan, koji vas znade da uznosi nad druge . . . Budite ponizni srcem, najmanji među braćom, jer takovi uistinu i jeste pred Gospodinom!

To je ključ za moralno-socijalni preporod našeg društva! Ne treba da potanko opisujem sve, što ljudi poduzimaju, da se domognu bogatstva; kako kod tog upropašćuju i svoju dušu

i duše svojih bližnjih. Egoizam je otrovao život na ovoj zemlji. Kud pogledamo oko sebe, egoizam, često najniži, ceri svoje lice. Ni sami nijesmo lako prosti od njega. Ako ne stičemo imetka, često se u duši uznosimo, kao da nije sve, što jesmo i što imamo dar Stvoritelja naravi.

Zato tu upire sv. Otac na konkretno jedno sredstvo, koje može donijeti obilnog ploda: valja prigrliti pravilo sv. Franje u t. zv. III. Redu.

»Možda će tko reći, da bi trebalo, da i danas dođe na zemlju drugi Franjo i da popravi ljudsko društvo. Međutim uzmimo, da se svi ljudi ponovno stanu brinuti za dobrobit duše i da si svi Franju uzmu za učitelja u pobožnosti i svetosti; uzmimo, da oni svi uzmu nasljedovati i na se primjenjivati primjere, što ih je ostavio on, koji bijaše ogledalo vrline, put pravde i pravilo »ćudoređa«, zar ne bi i u tom bilo dosta snage i djelotvornosti za liječenje i isticanje opačina ovoga doba . . . ?«

Jest! U živom nasljedovanju ovih dviju temeljnih značajki sv. Franje dosta je snage i djelotvornosti za preporod našeg društva. U pravilu III. Reda sv. Franje, toliko jednostavnom a toliko spasonosnom, naći će i naše doba svoj spas. Prije ili poslije, sve što za Kristovu nauku bude imalo razumijevanja, morat će se upodobiti njegovom glasniku Franji. A da se to što prije zbude i što uspješnije provede sv. Otac smatra da je potrebno učlaniti se u III. Red.

»Neka se ljetos po vašem savjetu upišu oni, koji još nijesu upisani; koji još nijesu tome dorasli, neka se zapišu kao kandidati užonoše, da bi se već kao dječaci priučili na ovu disciplinu . . .«

O uspjehu ima sv. Otac najljepše nade, ako se samo zdušno i savjesno budu svi članovi držali propisa:

»Ako oni na svom početku po ovom apostolstvu zaslužiše, da ih Grgur IX. nazove vojnicima Kristovim i drugim Makabejcima, onda očevidno i danas mogu za zajednički spas biti od ne manje važnosti, samo ako se budu toliko isticali nevinošću i neporočnošću i ugledavali u lik Oca Franje, koliko im se broj razmnožio po čitavom svijetu . . .«

Po ovim mislima sv. Oca valja svima, a naročito dušobrižnicima neumorno raditi. Jubilejska godina sv. Franje u mnogom je osvježila i unaprijedila opću ljubav k njemu. Ne smije se na nju zaboraviti, niti u njoj malaksati.

5. Apostolsko pismo »Quod sanctum Cyrillum« (od 13. II. 1927.)

prigodom 1.100 godišnjice rođenja sv. Ćirila.

Ovaj je jubilej imao partikularno značenje: katolički su slavenski narodi, naročito Česi i Hrvati, kojima je apostolsko pismo tom zgodom i upravljeno, proslavili spomen ne samo sv. Ćirila, nego i brata njegovog sv. Metodija. Kako su oba za jednim ciljem u životu združeni težili i neumorno žrtve doprinosili, tako ih i živa svijest katoličkih slavena spominje uvijek združene.

Pijo XI. je imao prilike da upozna važnost pitanja sjedinjenja istočnih Slavena s rimskom Crkvom, pa mu zato svakom prilikom posvećuje zamjernu pažnju. Razni su uplivi djelovali u prošlosti pokatkad i neispravno na naš odnos prema sv. Stolici. Sve do u naše dane znalo je biti i ljutih zamjeranja. S jedne strane zbog slabog poznavanja prilika, i mentaliteta našeg; s druge strane zbog političke neizgrađenosti slavenskih naroda, ovisnih sve do nedavna od jakih, nacionalno osviještenih, tuđih gospodara. Toliko su bili jaki ti naši protivnici, s kojima smo, osim Rusa i Bugara, svi bili državopravno povezani, da su u jednom času onemogućili izbor kard. Rampolle za papu samo stoga, jer je neprikriveno gojio simpatije za slavenske katoličke narode. Zato nam je drago, da u naše doba[37] vrhovni pastir Kristove Crkve rado zaustavlja svoj pogled na slavenskom istoku, te s jednom naročitom skrbi upravlja tople riječi katoličkim slavenskim narodima. Dakako, da te riječi i pozivi na rad za preporodom duša, bodrenje na traženje i uzdržavanje katoličkog jedinstva[38] jednako pogađaju i Slavene, koji su u crkvenom i vjerskom pogledu od nas odijeljeni. I

[37] Vidi: M. de Belloy S. I.: Pie XI. et le retour à l'unité de l'Orient Separé u »Orientalia christiana«, vol. XVI/1. septem.-oktober 1929.

[38] »Pa ako je nužno, da svi slavenski narodi uzmu Ćirila i Metodija za učitelje u savršenijem provođenju kršćanskog života, opravdano je bez sumnje i to, da svi vaši zemljaci one iste, koji su nekoć prvi kod njih rimsku vjeru posijali i zasadili, uzmu ne samo za nebeske zaštitnike, nego i za vođe u nastojanju, da blagodat katoličke zajednice bilo zadrže, bilo steku.«

jednima nam je i drugima sveta dužnost, da radimo na ujedinjenju.

I u ovom kratkom pismu ne pušta sv. Otac s vida svojih temeljnih, programatskih nazora. U želji, da i kod nas unaprijedi moralno stanje puka i njegove inteligencije na primjeru sv. braće, ističe i naglašuje, da nam oni budu:

1. uzorima kršćanskog života. Najprije našoj omladini, koja u školi izgrađuje svoj um i svoje srce:

»Vaša (biskupâ) osim toga neka bude dužnost iz svih sila nastojati, da mladići, koji bilo kao svjetovnjaci, bilo kao članovi svetog reda, pohađaju škole, liceje i sveučilišta ove slavne svetitelje uzmu za uzor.«

Zatim odraslima, koji u različnim zvanjima i pod najrazličnijim životnim prilikama valja da čeliče svoj karakter.

»S toga ne može biti, časna braćo, a da i mi ne dočekamo s velikim veseljem ovo, što ste vi nakanili: da naime te dvije luči Istoka, stavite ove godine na još viši svjetionik, pa da oni, kao što su nekoć, dok na zemlji boravljahu, tako i danas, kad su u nebeskoj slavi, svijetle vašim narodima, te ih divnim primjerima svojih vrlina vuku i potiču, da kršćanski osjećaju i žive. Neka se naime od ove blažene braće uči **kler,** neka se uče redovnici i djevice Bogu posvećene provoditi nevin i potpuno čist život i taj isti život čitav posvećivati unapređivanju duševnog spasenja; neka se **kršćanske obitelji** uče čuvati i neokrnjene štititi zakone o nerazrješivosti braka i o pravom odgajanju i izobražavanju djece; konačno svi Kristovi vjernici makar kojeg su staleža bilo poljodjelci i **seljaci,** bilo **zanatlije,** bilo **boljari** i prvaci države, bilo **književnici, učenjaci,** i učitelji znanosti, bilo **poglavari,** koji se po dužnosti brinu za opću dobrobit: neka se uče služiti istini, pravdi i ljubavi, ako hoće, da se mir Kristov povrati među narode i među građane jedne te iste narodnosti, pa da tako njihova domovina danomice sve više cvjeta.«

Sv. se braća makar visoko naobražena prema duhu svog vremena »ne pokazaše željni slave«; makar obasuti milošću carskog dvora, naučiše »u samoći služiti Bogu u poniznosti«; skromni i radini ne prionuše uz raskoš, nego uz posao; sačuvaše svoj duh neozleđenim od surovog i počesto razuzdanog duha onog doba. Po tomu, što se u njima »uz opsežno znanje nalazila plemenština duha i čednost«, oni su ne samo apostoli svojih slavenskih plemena, nego još i danas njihovi učitelji i moćni zaštitnici.

Ali povrh svega, što im diže naročitu cijenu u očima čitavog kršćanstva, oni su:

2. apostoli katoličkog jedinstva. Na nama je katoličkim Slavenima dužnost, da svim mogućim sredstvima utiremo put onom jedinstvu, koje među nama zasnovaše sv. braća. Izvan svake je sumnje danas, da je to jedinstvo s nasljednikom sv. Petra, rimskim biskupom, kojeg oni smatrahu nosiocem one vlasti, što ju je Krist povjerio sv. Petru.

»U duši je njih obojice živo odzvanjala ona riječ Kristova, koju reče, dok nakon zadnje večere moljaše božanskog Oca, »da svi jedno« budu njegovi učenici; u njima se jednako duboko u dušu usadilo sve ono, što su istočni oci predali o ekumenskom jedinstvu kršćanske Crkve, pa stoga nijesu htjeli slavenskih ovaca da pasu prije, nego prime pastirsku ovlast od nasljednika Petrovih . . . Osim toga su poduzeli i izvršili put u Rim; odavle su s ovlašću, koju im je povjerio rimski velesvećenik poslani, da učvršćuju i šire kraljevstvo Kristovo; pokroviteljstvo naših predšastnika neprestano ih je štitilo; u Rimu je jedan od njih položio zavjet monaškog života malo pred sam konac života . . . , a drugi je u Rimu posvećen za biskupa; liturgijski propisi, koje su obojica uveli u zemlje Kristu pripojene, ovdje su odobreni i potvrđeni . . . Zar sve to ne svjedoči, da svetoj braći ništa nije bilo preče, ništa stalnije i određenije, nego da budu u što tješnjoj vezi s rimskom Crkvom? Zašto da se dakle čudimo, ako su Ćiril i Metodije . . . svima postali sve, da sve pridobiju za jedinstvo katoličke Crkve?«

Zato sv. Otac s očitim zadovoljstvom spominje u tom istom pismu »Apostolat sv. Ćirila i Metodija« i želi, da se što više raširi; spominje važne velehradske sastanke, te zavod sv. Ćirila i Metodija na Velehradu za odgoj budućih apostola među slavenskim narodima. Ne zaboravlja ni teškog stanja, koje proživljava majčica Rusija i preporuča ga u molitve vjernika.

Sve ovo ima za život našeg naroda veliku važnost. U prvom je redu snažan poticaj našem kleru, da svoje djelovanje na ovom polju više razmahne. Apostolat sv. Ćirila i Metodija se još uvijek vrlo slabo razvija u našim krajevima. Blizina, a negdje i pomiješanost s pravoslavnima ne bi nipošto smjela biti nekom zaprekom. Prozelitizma mi nikakovog ne tjeramo, kako je bjelodano po svemu, što radimo. Ali potpunu svoju dužnost ne vršimo, ako ovaj apostolat ne provodimo oko sebe najzdušnije. U drugom je redu poticaj puku, da mu se duševni vidokrug proširi, da u svojim molitvama zahvati bar svoju slavensku braću i živo želi duhovno crkveno

jedinstvo s njima. Naša je najveća želja, da se ovakav apostolat jednako uvede i raširi među pravoslavnim klerom i pukom. Da se tako i jedni i drugi nađemo u aktivnom zahvatu za onim ciljem, koji je sv. Ćiril umirući u duhu gledao, kad je molio: »... Bože, uvećaj Crkvu svoju mnogobrojnošću i udruži sve u jedinstvo duša, te izabrane ljude učini složnima u pravoj vjeri svojoj i ispravnom ispovijedanju. Udahni u srca njihova riječ Tvoga slušanja, da se pripašu za dobra djela i da čine ono, što je Tebi milo!«

6. Apostolsko pismo »Caritatem decet« (od 4. III. 1929.).

O hiljadugodišnjici mučenika sv. Većeslava.

Većeslavski jubilej kod češkog naroda imao je opće narodni značaj. Nije samo u ovom narodnom svecu triumfirala Crkva, koja okrunjenika broji među slavne mučenike, nego i domovina, koja danas, nakon teških iskušenja, slavi svog velikog sina u slobodi i neovisnosti. Razumljivo je zato, da je spomen na sv. Većeslava duboko vezan uz sav život českog naroda. Stoljeća su učvrstila upliv ovog nebeskog zaštitnika na familije i na zemlju česku: vjera i domovina sljubljuju se u njegovoj ličnosti.

Sv. otac ovom zgodom potcrtava jednu potrebu, koja je obzirom na česke prilike najaktuelnija: odgoj svećeničkog podmlatka. Dovodi to u vezu s uspomenom na jubilarne svečanosti: živa vjera po primjeru sv. Većeslava treba da prožme današnji češki rod, pa da po braničima Kristovog evanđelja uskrsne i u naše dane sjaj i snaga Crkve u sretnoj domovini. Ta se potreba osjeća ne samo u Českoj gdje je liberalizam i sektarstvo uzelo maha, nego i u drugim zemljama, imenito i kod nas, gdje su prilike takove, da o jednom bujnijem, intenzivnijem organizatornom radu na polju moralnog i socijalnog preporoda bez snažnog zahvata svećeničke ruke, nema ni govora.

Osim ovog momenta ističe Pijo XI. i dužnost, koju Česi imadu u nastojanju oko crkvenog i vjerskog ujedinjenja s ostalom svojom slavenskom nesjedinjenom braćom.

»Stopama sv. Metodija i sv. Vojtjeha stupajući, nastojte svim mogućim načinima, da se odijeljeni Slaveni susjednih pokrajina vrate k jedinstvu majke Crkve, što svi živo želimo ... Nemojte da prestanete raditi oko tako spasonosnog djela ...«

A da izvanredni ovaj spomen na velikog narodnog sveca ne prođe bez vidne koristi po sav narodni život i moralni napredak, Pijo XI. ga stavlja kao uzor za nasljedovanje upravljačima državnog aparata, svima građanima, a naročito roditeljima i odgojiteljima:

»Od veoma pravednog ovog kneza neka se uče oni, koji su na čelu države, da pravedno, blago, a snažno upravljaju. Nek znaju, da se katolička vjera napretku državnom ne protivi, šta više, ljudsko društvo po njezinim načelima cvate i napreduje.

Neka se uče građani pravoj ljubavi od dobrotvornog Oca domovine; zabacivši svaku svadu neka složno nastoje oko zajedničkog dobra. Pa kako je njega tako pobožno odgojila njegova baka Ljudmila, nek spoznaju roditelji i svi odgojitelji, kolika je snaga u kršćanskom odgoju, da se mladež sretno uputi na put spasa ...

Njega nek si i svećenici uzmu kao primjer nasljedovanja u žarkom štovanju presv. Otajstva; djevojke u čuvanju čistoće; bogataši u pomaganju siromaha koje god ruke ...«

*

Evo kako veliki svećenik naše Crkve upućuje na sve strane. Bodri, oduševljava. Diže i pozivlje na rad, upravljajući srca i duše sviju k Ocu istine. Kad je prilika i potreba, on uzima okolnosti pojedinačnih naroda u obzir, veže svoju očinsku riječ uz narodnu povijest, osjećanje i narodne ideale. I nema sumnje, da se onaj moralni napredak u pojedinim zemljama i pojedinim narodima, koji se mora utvrditi unatoč velikog destruktivnog djelovanja sinova tame — ima pripisati najsnažnijoj i najneporočnijoj moralnoj sili: Crkvi katoličkoj. Veliki svećenik Pijo X., kao oruđe Duha Svetoga, ispunjava svoju zadaću neumornom agilnošću. Iz svih njegovih pothvata prosijeva duboko shvaćena i još dublje pročućena riječ Kristova: Šimune, Šimune, evo sotona zatraži, da vas rešeta kao pšenicu; ali ja sam se molio za tebe, da vjera tvoja ne oslabi, i ti obrativši se, **utvrdi braću svoju!** (Lk. 22, 32).

III.

Enciklike, koje nam dolaze po redu na razmatranje u ovom odsjeku, imaju svoju veliku važnost zbog posebnih prilika, u kojima su izašle. One se dotiču ili općeg aktuelnog života Crkve ili imaju pred očima razvoj savremenih prilika u pojedinim zemljama, u koliko taj zahvaća u sam život katoličke Crkve u onom kraju. U jednom su i u drugom slučaju izazvane naročitim nekim pokretom ili potrebom: da promiču razvoj, akciju i napredak ili da zaustave kretanje pogrešnim putem. To je i s općeg gledišta crkvenog savremenog života, a pogotovo s gledišta zainteresovanog kraja od presudne važnosti. Kod tih se pojava i prilika osjeća sva silna snaga papinstva. Dolazi do izražaja ne samo u živom društvenom organizmu potrebni autoritet, nego se vidno zamjećuje trajna pomoć i sudjelovanje Duha Svetoga, koje se daje osjetiti u pravom času potrebe.

Takovog je značenja enciklika »Mortalium animos«, kojom se zabranjuje sudjelovanje u pokretu t. zv. pankristijanizma. S njom je u savezu enciklika »Rerum orientalium«, koja se dotiče pravog rješenja problema crkvenog ujedinjenja, a promiče proučavanje istočnih znanosti. O općim potrebama Crkve radi još enciklika »Rerum ecclesiae«, iznoseći smjernice za unapređenje misijskog djelovanja.

Naročite prilike pojedinih zemalja ima Pijo XI pred očima u enciklikama: »Maximam gravissimamque« (o dijecezanskim udruženjima u Francuskoj u vezi sa zakonom o rastavi Crkve i države), te »Iniquis afflictisque« (o progonima katolika u Mexicu). Socijalna i moralna nota dolazi i u ovim enciklikama do posebne važnosti. Mi ćemo ih pod tim vidom iscrpno istražiti.

1. Enciklika »Maximam gravissimamque« (od 18. I. 1924.).

O osnivanju »Dijecezanskih udruženja« u Francuskoj.

1. Kad je Emile Combes 1902. godine zauzeo mjesto ministra predsjednika francuske vlade ,a zadržao si podjedno resor ministarstva unutrašnjih poslova i vjera, otpočela je kalvarija katoličke Crkve u Francuskoj. Odmah je proveden zakon o društvima iz god. 1901., po kojem su izagnani mnogi redovi i kongregacije. Onima pak, kojima je zakon dopustio boravak i opstanak u zemlji bude 1904. godine oduzeto svako pravo odgoja i poučavanja. Combes prekine iste godine diplomatski odnos sa Sv .Stolicom; provede u komori u oktobru 1904. nacrt zakona za rastavu Crkve i države. I ma da je u januaru 1905. godine pao, zakon o rastavi bude prihvaćen 9. prosinca 1905. i proveden na jedan posve samovoljan i nepravedan način. Dok se inače diplomacija brižno čuva, da ne povrijedi formu i utanačeni ugovor, ovdje se jedan pravni faktor prema drugom ponašao kao da je među njima odnos između pobjeditelja i pobijeđenoga.[39]

Čitav je svijet gledao kako slobodno-zidarska loža na jedan nekulturan način uništava najsnažnijeg čimbenika kulture u vlastitom narodu: organizaciju Crkve katoličke u Francuskoj. »Laički« su zakoni imali da donesu po misli slobodno zidarskih sektaraca pravu slobodu Francuskoj, a po njoj čitavom čovječanstvu. Prignječili su zato crkvu i njezine službenike, razorili organizacije, katoličke domove; oduzeli joj svako pravo u javnom životu i mislili, da su na taj način izvršili veliko patriotsko djelo.

Zapravo im je na umu bila samo misao o materijalnom, a po njemu i o moralnom uništenju katoličke Crkve. Nema sumnje, da je taj položaj bio vanredno težak. Pali su na sam narod, tereti za uzdržavanjem crkvi i njezinih službenika; došlo je doba, da se iskuša vjersko uvjerenje i s njim skopčana kršćanska požrtvovnost. S druge je strane stajalo svećenstvo pred pozivom, da zasvjedoči riječ o žrtvi svog zvanja.

---

[39] Papa Pijo X. odsudio je taj zakon u enciklićkom pismu »Vehementer« od 11. II. 1906. i u konsistorijalnoj alokuciji od 31. II. 1906. Jednako je u enciklici »Gravissimo« od 10. VIII. 1906. odsudio »udruženja za bogoslužje«, koja su neki htjeli osnovati u duhu Combesovih zakona. Da takovom škodljivom i opasnom postupku stane na kraj, Pijo X. u saglasnosti s francuskim episkopatom zabrani svaki pokus za stvaranjem takovih društava, doklegod bude trajao zakon o rastavi. Crkva ne može odobriti nikakovih udruženja, koja bi makar i uključivo bila znak odobrenja i pristajanja na »laičke« zakone.

Pa što se dogodilo?

»Vidio se veličajan prizor, gdje se svećenstvo i vjernici natječu, sve iz dana u dan većom gorljivošću u podatnosti i požrtvovnosti. S jedne strane vjernici nijesu nikada uskratili za sjaj službe božje i pristojno uzdržavanje svećenika, svoje milostinje, obilne i velедušne. S druge strane, kler se odvažno i vesela srca prilagodio uvjetima stvorenim po zakonu o rastavi, kolikogod oni tvrdi bili...«

»Tu pobožnu i plemenitu utakmicu među svećenstvom i vjernicima, utakmicu, što bismo je punim pravom nazvali herojičkom, Mi smo sami u poodavno već vrijeme, pratili živim zanimanjem...«

Tako Pijo XI. prihvaća priliku, da iskaže pohvalu francuskom katoličkom puku i njegovom kleru za rad i požrtvovnost kroz skoro punih 20 godina u jednoj državi, gdje Crkva po samim njegovim riječima nije imala pravog zakonskog položaja.

2. Međutim su se kroz ovo skoro 20 godina prilike u mnogome promijenile. Za taj slučaj rekao je Pijo XI. još koncem 1922., da bi dopustio putem pokušaja »dijecezanska udruženja« pod slijedeća dva uvjeta: da pravila budu ispravljena tako, te budu svojim izričajem i svojom naravi barem bitno u skladu s božanskim ustavom i zakonima Crkve; zatim da se Sv. Stolici pruže sigurna i legalna jamstva, da će im ostati pravna stalnost i zakonska moć, sve da na čelo republike dođu opet Crkvi neprijateljski raspoloženi ljudi.

I jedan se i drugi uvjet ispunio. Pijo XI. je zato ovim encikličkim pismom dozvolio da stupe u život »Dijecezanska udruženja« u Francuskoj »kao jedan stepen, s kojega će se moći dalje poći zakonitom i miroljubivom predobivanju potpune i čiste slobode.«

Dvadeset posljednjih godina u životu evropskih naroda, a iza njemačkoga na prvom mjestu u životu francuskog naroda, znači razvoj, promjenu i preokret kakav su ranije tek stoljeća iziskivala. Pa ako ne zadržimo svog pogleda na političkim promjenama, ustalit će nam se na činjenicama, koje zahvataju u područje psihe narodne: francuski je katolički puk u vojničkom pogledu izvršio svoju kako vele, »dužnost«, za vrijeme svjetskog rata — najodličnije. Jednako tako i francuski kler — bez razlike. A valja znati, da zvanje svećenika nije u ratu uživalo nikakovog povlaštenog položaja. Pod silnim pritiskom organizovane njemačke sile i tehnike, nije im bilo lako.

Pa zato, kad je mōra prestala da i dalje oduzima jednima i drugima snagu i život, javili su se spontano glasovi: zar su naša braća manje vrijedni sinci francuske domovine zato, što nose svećeničku halju, kad su jednako vrijedni bili da ginu za nju i liju svoju krv požrtvovno kao i drugi...?

Svi su živo osjećali veličinu nepravde, koju država čini jednom dijelu svojih vrijednih podanika.

Osim toga proizveo je rat još jedan učinak. I oni na fronti i oni kod kuće, svi su manje više proživjeli momente, u kojima je vjersko uvjerenje tako neodoljivo, toliko neposredno zamjetljivo, bilo upravo jedini oslon, kojim čovjek u tim prilikama veže svoj život uz Boga. Dokazi francuske velike žive vjere, pouzdanja u zagovor Bl. Dj. Marije, zavjetne procesije i hodočašća, zadivljavali su svijet.

Nakon rata nije se ni moglo ni smjelo nastaviti u javnom životu u onom neprijateljskom stavu prema Crkvi, koja se pokazala štih francuske u najtežim danima, ni prema svećenstvu, koje je po svom zvanju posredovalo između Boga i vjernika.

Dozrijevalo je dakle uvjerenje: da Crkvi i njezinom životu, treba omogućiti uski prijateljski vez sa životom francuskog naroda. Neprijateljsko raspoloženje u krugovima vodećih političkih ličnosti u Francuskoj popustilo je. Pijo XI. je uvidio, da je došao čas, gdje će moći u socijalnom životu katoličke Crkve u toj zemlji nastupiti bolji, ispravniji i sređeniji odnošaji. Ovaj je njegov korak brižno i skrbno pripravljen, promišljeno i zrelo izvršen. Obzirom na stroge odredbe svog drugog predšasnika, pape Pija X., smatrao je potrebnim da naglasi:

»... Neka se niko ne usudi da iskrene u smislu, koji je daleko od našega nauma, ovu našu izjavu: kao da bismo mi njom htjeli dokinuti osude, što ih je izrekao naš predšasnik, svete uspomene Pijo X. ili se izmiriti s t. zv. »lajičkim« zakonima. Jer što je Pijo X. osudio i mi isto tako odsuđujemo; i svaki put, kad se pod riječju »lajički« razumijeva osjećaj ili namjera, protivna ili tuđa Bogu i vjeri, mi posvema zabacujemo »lajištvo« i otvoreno izjavljujemo, da ga valja zabaciti. Neka se ne rekne ni to, da je naša dozvola sama po sebi u protimbi sa zabranama Pija X., jer su te zabrane uperene na stvari veoma različne kao i na okolnosti tako isto različne od sadanjih...«

Da će i moralni preporod kao posljedica ovog zamašnog socijalnog poteza, samo ubrzanim tempom poći naprijed, sli-

jedilo je samo po sebi, a dokazali su i događaji. Razmahanom aktivitetu katoličkog klera i katoličkog francuskog laikata ne će se u ime zakona suprotstavljati sektarska politička vlast. Na taj će način udruženim silama i jedni i drugi moći da lagano popravljaju ono, što je radikalni liberalni sistem razarao kroz godine.

2. Enciklika »Rerum Ecclesiae« (od 28. II. 1926.).

O unapređivanju svetih misija.

Kad pročitate ovu encikliku i uvidite s kolikom je ljubavlju pisana za one milijune naše b r a ć e, koja čame u robstvu i sjede u sjeni smrtnoj, koliku pozornost skreće sv. Otac na pojedinosti u postupku s urođenim življem, na psihološke i praktične metode, kojima će se najbrže i najsigurnije doći do cilja, onda vam sine pomisao: A gdje je to evropsko društvo, gdje su ta laička udruženja s razvikanim njihovim humanitetom, gdje ćete »etičara«, što se lavovski bore za moralni preporod ljudskog društva bez obzira na Gospoda Boga, a naročito bez obzira na Krista i njegovu Crkvu? Šta su oni poduzeli, a pogotovo šta su priveli u život, da se b r a ć a naša po dalekim krajevima Afrike, Azije i Polinezije podignu na kulturni jedan stupanj i provedu k njihovoj ponosnoj civilizaciji?

Ako ćemo pravo reći, ne stoji li činjenica: Moderna kulturna Evropa zajedno s naprednom Amerikom i ostalim civilizovanim dijelovima svijeta nije za d u š e v n i napredak onih zaostalih krajeva u poredbi s Crkvom učinila ni deseti dio. Nije tek pripovijest, da su pojedine evropske ekspedicije u ime napretka i kulture donijele smrt i zator čitavim plemenima. I danas i u buduće imat će gdjekoja od civiliziranih nacija evropskih da se stidi svog postupka među bijednim crncima ili crvenim urođeničkim plemenima. Njima je u većini bila pred očima materijalna korist, koju su tražili. Briga za dušu, a često ni za sam život urođenika, nije pokretala njihova srca.

Kako je diametralno oprečan od toga postupak Crkve u misijskim krajevima! U potrazi za dušama, koje ona hoće da upozna i sprijatelji s Kristom, ona nužno podiže i socijalni njihov stav na jedan viši stupanj. Preko svojih misijonara prisajedinjuje ih k Crkvi katoličkoj, ali preko njih podiže i bolnice, škole, dvorane za liječenje, mala ili veća gospodarstva u gotovo divljim krajevima. S opće čovječanskog stanovišta, dakle sa stanovišta humaniteta, ali u ime Isusa Krista i za Njegovu ljubav, ta je Crkva bez velikih deklamacija pokazala, da je j e d i n a ispravno i iskreno, nesebično i požrtvovno prihvatila i u život privela misao o bratstvu sviju ljudi. Tko u najzapuštenijim i najzaostalijim članovima ljudskog roda gleda jednako tako pravu i živu sliku i priliku Boga, Stvoritelja života, kao i u sebi samome, taj je kadar herojskim č i n i m a zasvjedočiti svoju ljubav prema Bogu i položiti život svoj za braću svoju.

Gdje se međutim radi o životu i krvi — tamo nema lijeporječivih deklamatora, etičkih preporoditelja i pokretača »novog čovjeka« »novog svjetla« i »novog života«... Crkva katolička donosi narodima staru vjeru, staro nepatvoreno svjetlo Kristove istine, i za njih doduše novi život, ali na starim prokušanim putevima prvih svetih kršćanskih općina.

Enciklika Pija XI. o unapređivanju misija jedan je prvoklasni dokumenat o brizi Crkve katoličke za najzapuštenije braću našu po Kristu,[40] a podjedno praktični putokaz i poticalo za socijalni i moralni preporod društva u najizvrsnijem smislu.

Istaknut ćemo naročito misli Pija XI. u tom dokumentu o intelektualnoj sposobnosti misijskih naroda, sredstvima za moralnim preporodom i socijalnim napretkom njihovim.

1. I n t e l e k t u a l n u s p o s o b n o s t njihovu ističe Pijo XI. i traži potpunu čovječansku ravnopravnost za sva ona plemena iz misijskog područja. On se tako bori za najprimi-

[40] Misijsko se djelovanje katolika razlikuje svojom j e d i n s t v e n o š ć u od misijskog djelovanja protestantskog. Dok je katolički misionski rad voden po naročitom organu (Congregatio de propaganda fide) u Rimu, upravljen u svim svojim dijelovima uvijek u jednom cilju, pod jakim vodstvom, protestantski je misijski rad vani samo odraz raznovrsnih i mnogostručnih nastojanja protestantskih vjerskih sekta. Unatoč te nejedinstvenosti njihov je rad na raširenju kršćanstva znatan. Njemački i engleski protestanti rade odjelito, ali žrtvuju puno. Dok su katolici istom pred koju godinu otvorili prvu katedru za misijsku znanost, njemački su ih protestanti već pred 20 godina imali na svojim bogoslovskim fakultetima. Vidi: Dr. Josef S c h m i d l i n, Katholische Weltmission und deutsche Kultur, Freiburg i. B. 1925. (Schriften zur deutschen Politik Heft X.).

tivnije njihovo čovječansko pravo, koje su im šta više, barem u praksi, osporavali čak i neki kršćanski redovi.

»Krivo sudi svaki onaj , koji ovakove urodenike drži nekim **nižim i tupoglavim** ljudima. Dugim se iskustvom naime upoznalo, da narodi, što stanuju u dalekim istočnim i jugoistočnim zemljama ne zaostaju za našima, nego naprotiv, da se u oštroumlju s njima mogu natjecati i takmiti. Pa ako se medu ljudima iz najniže barbarštine i može naći gotovo najveća sporost, treba je pripisati nekoj nuždi, jer se rad njihovog uma suzio na potrebe svakidašnjeg života, koje su sasvim neznatne. Ako i jest istina, časna braćo, dragi sinovi, da u tim stvarima vi imadete iskustva, ali i naše riječi mogu biti osnovane na iskustvu, jer se gotovo neposredno pred našim očima u raznim rimskim kolegijima urodenici podučavaju u svakovrsnim predmetima i kod toga su ostalim gojencima oštroumnošću i znanjem ne samo jednaki, nego ih **često nadmašuju i prestizavaju.. .«**

Papa ne dopušta, da se s urođenicima postupa onako, kako su s njima postupale, a često i danas postupaju okupatorne vlasti. I tu Crkva, kako je od uvijek, tako i danas prednjači u širenju pravog humaniteta, kojemu je osnov u dostojanstvu Kristove čovječanske osobe. To je jedan znamenit zahvat u socijalni život tolikih milijona ljudi. A nema sumnje, da on ne će ostati samo pusta riječ. Na ovu riječ vrhovnog poglavara katoličke Crkve već su slijedila djela,[41] a slijedit će i u buduće.

2. Moralni preporod tolikog broja nekrštenih duša vezan je uz primitak sv. krštenja. I tko radi na njihovom pokrštenju radi na njihovom moralnom preporodu. A i u tom je značajna riječ sv. Oca:

»Često naime kad pomislimo, da imade jedna **milijarda** pogana, ne možemo da nađemo mira duši našoj...«

»Nas će, makar koliko nam po Božjoj odluci bilo još dozvoljeno gledati svjetlo ovoga svijeta, ova strana apostolske službe neprestano puniti tjeskobnom zabrinutošću...«

Onda je razumljiva energija, kojom papa zahvata u ovu stvar. Biskupima dovikuje, da su se dužni dati na rad i njemu pomagati; da im sama biskupska služba taj rad nameće kao i ljubav prema sv. stolici; da se ne skanjuju poslušati ovog poziva; da se ne stide i ne žacaju postati

---

[41] Protiv postupka s njima kao s manje vrijednim i sposobnim ljudima govori činjenica, da ih papa postavlja za biskupe u misijskim krajevima. Za Kinu ih je nedavno redio petoricu najednom.

prosjacima za spas duša. Nema doista većeg dobročinstva u moralnom pogledu, nego slijepcu otvoriti oči. A izvesti milijone pogana iz tame krivovjerstva i mračnog praznovjerja, znači izvesti ih na svjetlo Božanske istine; oplemeniti njihove duše, zagrijati ih ljubavlju i razumjevanjem cilja životnog. Sav njihov život dobiva drugo značenje i jednu razumnu svrhu: on im odjednom zasja u svijetlu, o kojem prije ne imađahu ni slutnje.

»Ovakovo nastojanje, govori zanosno Pijo XI., toliko nadmašuje sva ostala djela i dokaze ljubavi, koliko duša natkriljuje tijelo, nebo zemlju, vječnost ograničeno vrijeme...«

Međutim rad na misijskom polju podiže moralno i naše društvo, koje mu se požrtvovno predaje. Po odredbi Pija XI. ima taj zanos obuhvatiti ne samo svećenike, nego sve vjernike. On je ponovno oživio svećenička misijska udruženja (Unio cleri missionaria); naredio da se rasprostranjuju među vjernicima »Djelo sv. djetinstva« i »Djelo sv. Petra Apostola«, da se tako svima i svakom od najranije mladosti pruži prilika moliti i raditi za misije, upoznati ih, zavoljeti i za njih se žrtvovati. »Društvo za širenje vjere« uvedeno po svim biskupijama mora da među vjernicima pobudi najplemenitije osjećaje ljubavi, samilosti i požrtvovnosti prema poganima. Psihološki je pak nemoguće da ovakovi osjećaji ne zanesu konačno čitavog čovjeka na onaj put, koji Crkva svojim vjernicima pred oči stavlja, kad im govori, da se samo moralnim dobrim činima približuju k svome konačnome cilju.

3. Socijalni napredak samo je posljedica moralnog preporoda. Kad bi požrtvovnost kršćanske Evrope i Amerike bila veća nego što je uistinu, socijalni bi napredak u urođeničkim krajevima bio zamjetljiviji. Ali kad se naše misionarske stanice imadu boriti s najelementarnijim poteškoćama, oskudijevati na najpotrebnijim stvarima, dok se u prosvijećenim krajevima milijarde bacaju u ždrijelo bogova raskoši, uživanja i rastrošnosti, nije čudo, da je ovaj napredak toliko skroman.

Moderno se naše rasipno društvo za to ne brine. Ali se eto brine poglavar katoličke Crkve i poziva svoje vjernike, a preko njih cio svijet, da pomognu novčanim darovima ili darovima u naravi. Ne radi udobnosti misijonara, nego radi dobra i napretka njihovih gojenaca.

»Kad već govorimo ovaj čas o takovim djelima nabrojit ćemo, koja su od njih najkorisnija: podizanje **bolnica,** ili dvorana za liječenje bolesnih i za **pravljenje lijekova;** otvaranje **osnovnih škola;** naročito gledajte, da ovih nigdje ne ponestane.

Osim ovih djela, korisno će biti budete li odraslim dječacima, osim onih, koji se kane posvetiti obradivanju **polja,** otvarali pristup k učenju **viših znanosti** ili **lijepih umjetnosti** u školama, koje ćete sami osnovati..«

Osim ovog uputstva o djelima najveće djelotvorne čovječanske ljubavi, uputstvo Pija XI. zahvaća naročito duboko u sam razvoj socijalnog života urođeničkih plemena. Naređuje zato da se:

a) urođenici uzimaju među kler i tako uspinju do najviših crkvenih službi, što je od prevažnog značenja za ona plemena i njihov život.

b) osnivaju redovničke zadruge urođenika jednog i drugog spola. Kako su u primitivnoj crkvi redovi bili od silnog utjecaja na sav koliki kršćanski život, tako će oni vremenom zauzeti jednaku važnost i u onim krajevima. Postat će vođe duhovnog života i preporoda narodnog: morati će voditi računa o značaju i sklonostima urođenika, o prilikama općim i posebnim, pa će lakše uspijevati i žeti više ploda, nego stare zadruge onamo presađene.

c) podižu samostani za kontemplativni život urođenika po uzoru velikog samostana reformiranih cistercita-trapista u Pekingu, u kojem »imade gotovo sto monaha, većinom Kineza, koji vršenjem najsavršenijih kreposti, postojanim molenjem, strogošću života i strpljivim podnašanjem napora sebi i nevjernicima zaslužuju blagost i milosrđe Božje, a same nevjernike djelotvornim primjerom privađaju Kristu...«

d) podržaje društveni saobraćaj, s odličnicima u pojedinim mjestima. Razlog: mali ljudi se lako i rado povode za boljima i uvaženijima. Tako je svagdje; zato tu njihovu psihološku osebinu valja također obratiti na što veći uspjeh Crkve i slave Božje.

A povrh svega, govori Pijo XI., ima da se izvija žarka molitva po svem katoličkom svijetu za uspjeh misija. Uzalud darovi i žrtve, uzalud trud, znoj, položeni životi; ataman spretnost, marljivost, ljudska mudrost i umjetnost: milost Božja je glavni faktor svakog uspjeha. Puk, koji mnogo moli

za obraćenje pogana, ne će zanemariti ni svog obraćenja. Što je dakle intenzivniji molitveni žar jednog naroda, tim je zajamčeniji moralni napredak njegov.

3. Enciklika »Iniquis afflictisque« (18. XI. 1926.).

O progonima katolika u Meksiku.

Već sama činjenica, da se u naše dane, u vijeku razvikane »slobode« jedna državna vlast svom nesmiljenom žestinom oborila na svoje vlastite podanike zbog njihove vjerske pripadnosti, jest najveća poruga principu slobode. Sloboda je doista velika blagodat i odlika ljudske naravi; pa kako je Crkva katolička reklamira za sebe i svoje pripadnike, tako je pripušta i drugima. U načelu, u ideji, u naukovanju vječne istine nije čovjek slobodan samo u toliko, u koliko objektivno stanje stvari i njihovih odnosa ne može on promijeniti. Ali udešavanjem svog ličnog postupka prema svemu što postoji, potpuno je ovisno o volji svakog pojedinca. Pa to najprimitivnije pravo čovjeka, da sam upravlja svojim činima i da ravna svoj odnos prema Bogu kao izvoru sveg života, eto na očigled čitavog kulturnog svijeta gazila je kroz razmjerno dugo vrijeme masonska meksička vlada. Svojim vlastitim podanicima nije dozvoljavala da slobodno vrše svoje bogoštovne čine; oduzela je crkvi svako pravo posjedovanja imetka, uzakonila rastavu Crkve od države; lišila službenike Crkve svih građanskih prava; izagnala redovnike i redovnice, zabranila javno vršiti bogoslužje; izvlastila crkvene zgrade, i sve zavode s dobrotvornom svrhom; zabacila crkvenu ženidbu, otstranila nauk vjere iz škola.

»Oni koji ovakav zakon sastaviše... ili oholo i **ludo** misle, da mogu razoriti ili porušiti »kuću Gospodinovu, čvrsto izgrađenu i dobro utemeljenu na tvrdoj pećini«, ili u njima gori otrovna **strast,** da na koji način naškode Crkvi.«

Stizali su iz Meksika glasovi, da je katolički puk zajedno sa svojim biskupima i svećenstvom listom ustao na obranu čovječanskih svojih i vjerskih prava; da se pune tamnice i provode progoni; da se katolicima oduzima svaka mogućnost obrane; da se zatvaraju kolegiji, sjemeništa, samostani; da se provodi teror na pojedince, te izgone izvan dr-

žave biskupi; da konačno teče krv, pa da za vjernost svojoj Crkvi i biskupima gube glave katolički pripadnici Meksika.

Ali slobodarska Evropa i Amerika ostadoše nijemi na te glasove... Jedva da su ih liberalni listovi i registrirali, davajući im uvijek izgled nedužnog sukoba. Po svojim masonskim dopisnicima svijesno su zavaravali neupućenu javnost pišući, da se Crkva u Meksiku opire provođenju — agrarne reforme!

Obnovio se međutim pred očima čitavog svijeta jedan dijelak onog prvotnog doba povijesti kršćanstva, kad je ono za svoju slobodu vodilo borbu na život ili smrt s orijaškim rimskim carstvom. Pokazalo se i dandanas, da je vjera u Krista i ljubav k njemu još jednako u stanju da rađa mučenike uvjerenja i pionire prave slobode.

U vrijeme najzaoštrenijeg sukoba odjeknuo je širom svijeta glas neustrašivog branitelja vjerske slobode pape Pija XI. Iz ove enciklike, koja je puna nadzemaljskog duha i snage, smatram potrebnim potcrtati ove činjenice. Pijo XI.:

1. stoji na braniku autoriteta. Svatko zna, da ne može biti uređene društvene zajednice bez autoriteta; da je očuvanje ugleda onih, koji vode i upravljaju, jedna socijalna potreba. Sama se svjetovna vlast grčevito bori za svoj autoritet, pa tim pokazuje, da krivo postupa onaj, koji ga obara. Isto dakako vrijedi i za autoritet duhovne vlasti. Pijo XI. zato protestira protiv izbačenja iz republike jednog apostolskog delegata, te protiv izgona drugoga.

»Svako vidi, koliko je time zadano poniženja i njihovom biskupskom dostojanstvu i njihovoj časnoj zadaći i napokon u prvom redu Nama, čiji ugled oni zastupaju.«

Jednako se buni njegov osjećaj protiv gaženja slobode i društvenih odnosa među građanima:

»... nigdje se i možda u nijedno doba nije dogodilo to, da bi malena **šačica** ljudi posvema sapela slobodu većine i bez ikakva obzira na snošljivost prema drugim građanima i prema djedovskoj slavi, mimoišla i okrnjila prava Božja i crkvena...«

2. Odsuđuje zloporabu javne vlasti. Tim, što pred čitavim svijetom otvoreno ustaje protiv vlastodržaca, koji ne uzimaju obzir na prava i vjerske svetinje narodne, nego donose zakone, što do u srž vrijeđaju osjećaje podanika, daje Pijo XI. s jedne strane vlastodršcima u drugim zemljama opomenu, u što da ne diraju, a s druge strane katolicima sviju zemalja upozorenje, kako složno valja da ustanu na obranu svoje vjere i Crkve.

»Ne možete si predočiti, časna braćo, u kolikoj nas mjeri dira ta naopaka zloporaba javne vlasti. Tkogod naime Boga, našeg predragog stvoritelja i otkupitelja prema dužnosti poštuje, tkogod hoće da se pokorava nalozima sv. matere Crkve, baš **taj** se i **samo zato** smatra krivcem i zlikovcem, tome se otimlju zajednička prava, taj se skupa sa zločincima baca u javne tamnice. O, kako na začetnike ovih stvari zgodno pristaju one riječi, što ih Krist kaza knezovima židovskim: Ovo je vaš sat i moć tmine...«

3. Jača snagu kršćanskog osvjedočenja. Iz činjenica potpuno provjerenih vidi se naprezanje vlasti i njihovih agenata, da ogovorom, klevetama, napadajima u novinama, zviždanjem na skupštinama, zabašure pravu istinu; da prikažu slabim ili nikakvim otpor katolika, a oduzmu značaj naprezanja svojim pothvatima.

»Ali ćemo mi, veli Pijo XI., prisiljeni sviješću apostolske službe vikati: neka od zajedničkog oca čuje sav katolički svijet, kolika je s jedne strane i kako nemoćna strast neprijateljska, a kolika je opet s druge strane i kako herojička vrlina i postojanost biskupa, svećenika, redovničkih obitelji i lajika...«

Uvjerenje za istinu prožima trajno čovjeka, koji za nj trpi. I psihološki je čisto jasno, da je u sukobu sile i ideje, konačna pobjeda na strani ideje. Vlastodršci novog i najnovijeg doba čini se, da ništa nijesu naučili iz povijesti kršćanstva. Pa i najnovija faza razvoja ove borbe u Meksiku samo potvrđuje tu misao. Pravo shvaćeni interes države dovodi upravljače na pomisao uspostave mirnog života i prijateljskih međusobnih odnosa.

Ovoj žrtvi u životu i krvi daje Pijo XI značaj moralno visokog zaslužnog čina, kad meksičke katolike poziva, da im osveta za pretrpljene muke bude: molitva za obraćenjem progonitelja.

»Mnogi su svećenici i pučani na raskršćima, na trgovima i ulicama, u blizini svetih hramova nemilosrdno ubijeni. O da bi se krivci tolikih zlodjela konačno opametili i kao skrušeni pokajnici **obratili** milosrđu Božjemu. Uvjereni smo, da naši sinovi ovu najplemenitiju osvetu mole od Boga protiv svojih ubojica.«

Čitavom pak kršćanskom svijetu stavlja za uzor držanje svećenstva i puka, katoličkih društava i pojedinaca u ovoj borbi.

»U sjajnu se nepokolebivost biskupa ugledaše teško progonjeni svećenici. Divno se povedoše za njihovim primjerom. Odlične čine njihovih vrlina stavljamo pred oči čitavom katoličkom svijetu i hvalimo ih, jer su **dostojni**..«

»... podnašahu junački siromaštvo i nestašicu. Svetu službu obavljahu privatno... Primjerom svojim, savjetima i sokolenjem dizahu duše svojeg puka i učvršćivahu srca za strpljivo podnašanje. A oni (svećenici), ako je trebalo, nijesu oklijevali vedra čela i jake duše poći u tamnicu, pa i u samu **smrt**...«

»Osobitu pohvalu izričemo katoličkim društvima, koja u ovoj nesreći stoje kleru uz bok kao kakve pomoćne legije...«

Nema sumnje, da ovo priznanje sv. Oca podiže katolički ponos u svim srcima. Tako je i pravo. U naše vrijeme, gdje se Kristovoj osobi i njegovoj nauci nanosi danomice toliki prezir i omalovažavanje od strane najkulturnijih i najprosvjećenijih naroda, odjekuje jednom grozom ozbiljnosti činjenica, da meksički katolici ginu za svoju vjeru. Nerado to slušaju »najprosvjećeniji«; jer u duši moraju da zamijete prigovor savjesti: progonitelji su tvoji gojenci, Evropo gospo! Pa makar se radilo baš i o katolicima: progonstva su ovakove vrsti uvijek jedna ljaga na obrazu modernog, naprednog čovjeka!

Na koncu ne propušta Pijo XI., a da naročito ne upozori na veličinu Crkve, na njezinu zadaću, povijest i značenje u životu ljudi i naroda. Po uzoru svog osnivača čini ona samo dobro, kudgod se pojavi. Za zahvalnost bere porugu i progonstva. Tako je On prorekao... šta više: ljudi će misliti, da čine Bogu ugodno djelo, kad budu progonili i ubijali njezine službenike pogađajući nju. A ipak samo njoj imaju svi narodi po redu da zahvale na svemu, što dobra imadu.

»Kad bi svi oni, koji sada po čitavoj meksičkoj republici bijesno gone svoje sugrađane i braću, krivu jedino u tome, što obdržavaju zakone Božje, prosudili pomno, bez ikakove pretpostavke, povijest svoje domovine, morali bi priznati, da je bez ikakove sumnje od Crkve poteklo **sve**, štogod je u njihovoj domovini uljudenosti i čovječnosti, štogod je dobra i lijepa.«

Nije tako samo u Meksiku. Tako je i kod nas Hrvata, a i kod ostalih kulturnih evropskih naroda. Pa za uzdarje i za zahvalu, kako se ponesoše ti narodi prema Crkvi i njezinom zakonitom predstavniku? Poglavlje o tomu odnosu iznijelo bi mnogu gorku uspomenu. A ni savremeno stanje nije idealno. Najveću dobročiniteljicu čovječanstva susreću s prezirom i omalovažavanjem. Pokušali su sve moguće, da se održe, da uz-

napreduju i žive mimo nje i bez nje. Ali ako nas najnoviji događaji ne varaju: i najzakletiji njezini dušmani[42] razmišljaju, kako bi njezin upliv i njezinu moralnu snagu izrabili u korist narodâ, pošto u svojim vlastitim metodama i na svojim vlastitim putevima posvuda doživješe neuspjeh.

Tko pravo shvati i razumije ustanovu Crkve taj će moći razumjeti riječ Pija XI. kad proročkim glasom dovikuje meksičkim vlastodršcima: »Neka se, koliko ih god volja, s još težim mjerama prijete meksičkom kleru i puku, sve će im biti uzalud!« Tako može govoriti samo onaj, tko je naskroz prožet mišlju i nepokolebivom vjerom o istinitosti i svetosti Kristove vjere i Crkve.

4. Enciklika »Mortalium animos« (od 6. I. 1928.).

O unapređenju pravog vjerskog ujedinjenja.

Neposredni je povod ovoj enciklici dalo t. zv. pankršćansko gibanje, koje je došlo u javnosti do izražaja naročito u dvjema glasovitim konferencijama: stokholmskoj (god. 1925.) i lozanskoj (1927.) Dok je ona prva imala više značaj praktičnog jednog sastanka za međusobno potpomaganje i razumijevanje, lozanska si je konferencija uzela tešku zadaću: da među mnogobrojnim kršćanskim crkvama, zapravo crkvenim zajednicama (osim rimokatoličke) nađe jedinstvenu neku osnovicu ili barem zajedničku vezu kako bi se sve skupa osjećale jedno, ali da zadrži svaka svoje osebine.[43]

[42] Nebi nas trebalo iznenaditi, ako se kroz jedno vrijeme stanu pronositi štampom glasovi, da framasoni traže dodir s — Isusovcima. Pozitivni uspjeh u preporodnom moralnom radu, može da zabilježi samo vjersko-prosvjetno nastojanje. Dakle ono i onakovo, koje po svojim pravilima uključuje pozitivnu religiju. Svaki etički pokret, koji se na tom osnovu ne provodi, ne može donijeti trajnog i zajamčenog uspjeha. Može on pokazati na broj održanih predavanja, tiskanih brošura i knjiga, položenih ispita, ali ne može pokazati na praktički etički uspjeh, na moralno preporođene, požrtvovne grupe pojedinaca. O tom su i masonska braća danas na čistu. Zato oni po svojim izaslanicima izdaleka traže neki dodir s ljudima najveće moralne sile — Crkve katoličke.

[43] Vidi o tom »Bogoslovska Smotra« br. 3/1928 str. 310. radnju pod naslovom: Problem vjerskog ujedinjenja. III. »Ekumenski pokret«.

Na tom putu su međutim pokretači i promicatelji ovog gibanja zastranili. Ne može se doduše reći ni da im je polazna tačka bila ispravna. Pogotovo ono, što se tijekom godina izvilo iz njihovog nastojanja i kako se očitovalo u Lausanni, nije bilo ni po čemu podobno da promakne, a kamo li da ostvari Kristovu želju »da svi budu jedno«. Pa ipak su sve te od Rima odijeljene crkvene zajednice zamjerale rimskoj katoličkoj crkvi, što ona pri tom poslu ne sudjeluje. Nijesu uviđali, da ona ne može sudjelovati u pokretu, koji nema jedinstvenog shvatanja u osnovnim pitanjima kršćanstva. Niti ga imade u pitanju Kristovog Božanstva, niti u pitanju Crkve; niti u shvaćanju sakramenata, niti milosti, opravdanja, štovanja Bl. Djevice Marije, sv. reda, crkvene hierarhije, ukratko ni u čemu. Ali jer se našlo među neupućenim katolicima ljudi, koji su stali pankršćanske teorije smatrati ispravnima, Pijo XI. je oštrom, ali ispravnom riječju presjekao sve to očijukanje s naučiteljima, koji govore drugim jezikom, nego što je jezik i nauka Crkve.[44]

»Ovaj se pothvat tako živo unapređuje, da... šta više, zahvata i sama srca mnogih katolika i mami ih nadom, da će se postići takovo jedinstvo, koje, čini se, da odgovara željama sv. majke Crkve...«

»Međutim se pod ugodnom mekom ovih riječi krije zaista **teška zabluda,** koja potpuno kida temelje katoličke vjere. Budući da nas svijest apostolske službe opominje da ne dopustimo, da stado Gospodnje okružuju pogubne varke, zovemo vašu marljivost na oprez protiv ovakovog **zla**...«

Čitava enciklika ima dogmatsko-apologetski karakter. Podsjeća na glasovitu encikliku Pija X. o zabludama modernista: »Pascendi Dominici gregis«. Ona je radi svog rezolutnog, ali otvorenog i nesentimentalnog tona naišla na jedan neprijateljski primitak kod svih raznih crkvenih zajednica.[45] To je razumljivo i ako se ne mogu opravdati poruge i prijezir, ironija i uobraženost, kojom je o njoj pisano.[46]

[44] Vidi: »Bogoslovska Smotra« br. 4/2928 str. 447: VI. Enciklika Mortalium animos (nastavak radnje »Problem vjerskog ujedinjenja«).

[45] Vidi: Kritische Stimmen zum päpstlichen Rundschreiben über die Einigungsfragen der Kirchen. Berlin 1928. Säemann-Verlag, gdje je šta više i pravoslavna crkva zastupana po D. Strenopoulos Germanosu, (Thyateira) str. 69: Päpstliches Rundschreiben und orthodoxe Kirche.

[46] Takav ton izbija ponajviše iz pisanja glavnog oponenta D. Söderbloma, nadbiskupa u Upsali str. 9—32; zatim iz članka Dr. Manitiusa: Ein Manifest ewiger konfessioneller Friedensstörung str. 65; P. Roger Bornarda: Das wahre Gesicht Roms str. 61.; dr. Adolfa Kellera: Der Weltprotestantismus und die Enzyklika str. 57. i dr.

Pojam Crkve može biti samo jedan. Taj se mora kod svih pokrivati s onim, koji je Krist označio u evanđelju, a apostoli ga i njihovi prvi nasljednici razgradili tijekom vremena. Svi zato, koji osjećaju da njihova crkvena zajednica nije izgrađena na Petru kao stijeni, unose u smisao Kristovih riječi kod evanđeliste Mateja[47] svoje shvaćanje i vlastito tumačenje. Protiv svega tog izvraćanja ustaje Pijo XI. i u saglasnosti s najstarijom naukom sv. Otaca, glasno i jasno očituje, da je prava Kristova Crkva ona, što je na Petru osnovana, a danas u rimskom biskupu kao zakonitom nasljedniku sv. Petra, vidljivo predstavljana. O kakovom pogađanju, ispravljanju crkvenog nauka ili čak osnovnih crkvenih pojmova, ne može biti ni govora. Govoriti se može samo o povratku »zabludjelih sinova«.

»Kad je tome tako jasno je, da Apostolska stolica ne može na nijedan način učestvovati u njihovim sastancima i da na nijedan način katolici **ne smiju** uz ovakove pothvate niti pristajati niti u njima sudjelovati...«

»Udaljiše se sinovi od kuće očinske, koja se zato nije ni porušila ni propala, jer bijaše oslonjena na trajnu zaštitu Božju: neka se dakle vrate k zajedničkom ocu, koji će nepravde nekad nanesene zaboraviti i njih raskriljenih ruku primiti...«

Pojmljivo je, da takav govor pogađa u živo. I tko ne daje riječima kod Mt. 16, 18 onog smisla, što mu ga daju sv. Oci i koncili prema izlaganju katoličke Crkve, taj dakako može da spotiče Piju XI. samodopadnost, uobraženost i odbojnost. Ali tko je razumio Kristove riječi onako, kako ih je razumijevao sav katolički svijet od postanka Crkve do danas, taj će pojmiti »intransigentni« stav njegov i morat će ga odobriti. Jedinstvo vjere uvjetuje jedinstvo u moralnom naziranju. I zato kad Pijo XI. brani temelje kršćanske vjere, izlažući ispravnu evanđeosku nauku o Crkvi, on brani i osnovke kršćanskog morala.

Popustiti makar i najmanje u ovoj stvari znači prepustiti je propasti. Istina ne dozvoljava nikakovog stupnjevanja, ona je ili potpuna, cjelovita ili nije istina. Tko se hvata za tumač:

[47] Mt 16, 18 i 19.

ako u zabludi nije cjelovita istina, a ono je dijelak istine, otvara širom vrata subjektivističkim naziranjima samozvanih učitelja morala i moralnog preporoda. Kako je u pitanjima vjere jednako je i u pitanjima morala od postanka djelotvorno u Crkvi Kristovoj neprevarljivo i nezabludivo naučiteljstvo. A kako dogmatika počiva na objavljenim istinama, tako isto i moralka. Zato ih sv. Oci ni ne dijele, nego sve objavljene istine obrađuju zajedno. Unutarnji njihov vez je očit. Braniti ili napuštati jednu, znači sačuvati ili srušiti čitav sistem.

U današnje je naše doba od naročite važnosti činjenica, da protivnici pozitivnog kršćanstva otvoreno ističu kršćansku moralnu nauku kao najsavršeniju. Ali svrhunaravnog karaktera njezinog ne priznaju.[48] Govore zanosne i lijepe riječi o kršćanskom moralu, ali potcjenjuju i omalovažavaju božanski ugled njegovog osnivača. Svima tima i takovima odgovara Pijo XI., pozivajući se najprije na božansku ustanovu Crkve. Tko se hvasta i poziva tobože na Krista, a ne priznaje Crkve kao djela Kristova, taj je zavodnik i proždrljivi vuk.

»Ludo bi i nezgodno bilo ustvrditi, da tajanstveno tijelo Kristovo t. j. Crkva, premda je jedna, cjelovita i suvisla kao i njegovo tvarno tijelo, može sastojati od rastavljenih i raspršenih udova; tkogod se dakle s njim ne spaja nije ni njegovo udo, niti se nadovezuje na Krista kao glavu ...«

Pokazao je tako Pijo XI. u ovoj enciklici kako je neosnovan i u temeljnoj zamisli pogrješan čitav t. zv. pankršćanski pokret. Snažnim je glasom zagrmio u obranu Crkve i njezinog božanskog karaktera. Stim u savezu i u obranu njezine moralne nauke, kao temelja naprednog i zadovoljnog socijalnog života.

5. Enciklika »Rerum orientalium« (od 8. IX. 1928.).

O proučavanju istočnih znanosti.

Enciklika se »Rerum orientalium« nadovezuje u neku ruku na predašnju »Mortalium animos«. Ona nema doduše u vidu općenito unapređenje jedinstva, kako je u enciklici »Mortalium animos« zabačena opća akcija odijeljenih crkvenih zajednica. Ona se omeđuje na istok i istočne narode. Pa kako je ondje pokazano, kojim se putem i na kakav se način ne postizava crkveno jedinstvo, u ovoj se enciklici otkrivaju putevi, osvjetljuju pothvati i razabiru namjere sv. Stolice, koje poduzima u cilju, za što skorijim sjedinjenjem istočnih crkvenih zajednica. Spominju se izrično Grci, Slaveni i Rumunji.

[48] N. pr. Tolstoj, a za njim njegovi štovatelji. Vidi o njemu »Bogoslovska Smotra« br. 1/1926 članak »Tolstojeva etika« str. 118.

Osim kratkog historijata o pothvatima sv. Stolice za ujedinjenjem s istočnom crkvom, opisuje veliku brigu, koju posvetiše ovoj stvari posljednji pape. Što je Benedikt XV. započeo, izvodi i unapređuje Pijo XI., unapređenjem i ojačanjem naučnog »Orijentalnog instituta« u Rimu.

»ne smijemo **ništa propustiti**, što bi moglo pridonijeti, da se uspostavi ovo veoma željeno jedinstvo tako odličnog dijela stada Gospodinova s Kristovom Crkvom; ili da se goji veća ljubav prema onima, koji se, istina, obredima razlikuju, ali su tijesno prirasli duši i srcu rimske Crkve i Kristovog zamjenika ...«

Orijentalni je institut povjeren Družbi Isusovoj, dobio je posebnu zgradu kao sjedište, snabdjeven je uzornom knjižnicom, razvija zamjernu naučnu djelatnost, sve u cilju: da se popravi ono, što se skrivilo u prijašnja vremena, kad se crkveni istok i zapad nijesu mogli među sobom ni razgovarati, ne poznavajući jedni grčkog, a drugi latinskog jezika.

S moralnog i socijalnog gledišta ima ova briga Pija XI. za odijeljeni slavenski istok jednu naročitu simpatičnu notu. Već onaj pothvat, kojim je sv. Stolica po svojoj posebnoj komisiji priskočila u pomoć prigodom glada u Rusiji, nije ostao bez moralnog učinka. Istina, boljševicima nije ova akcija išla u prilog i zato su je za neko vrijeme onemogućili. Ali njezino se povoljno djelovanje ne da zabašuriti. Otvaranje »Orijentalnog instituta« u Rimu, nedavno novoustrojeni »Russicum«, zatim zavod za odgoj mladih misionara na Velehradu, nijesu doduše pothvati, koji odmah nose plod. Ali je njihov blagotvorni, moralni i socijalni utjecaj zajamčen. Izaći će iz njih ljudi apostolskog duha, nošeni vatrom oduševljenja, a pripravni na žrtve, da potpomognu veliko djelo crkvenog ujedinjenja. Katolička Crkva ima istina, dandanas svoj veliki ugled, koji joj daje osoba njezinog osnivača i dostojni predstavnici njegovi na stolici sv. Petra. Ali kad bi se njezin spasonosni moralni

utjecaj raširio i po danas nesjedinjenim krajevima, nema sumnje, bilo bi to ne samo na korist njihovu, nego i na veći vanjski ugled Crkve. Povučena u sferu aktivnog katolicizma, naša bi slavenska braća, ojačala onaj front, koji danas gotovo jedini vojuje za očuvanje kršćanskog morala i kršćanskog društvenog značaja.[49]

*

Vežući ovako misli i djela Pija XI. koliko dolaze do izražaja u njegovim enciklikama pred nama se diže velika i velikodušna pojava predstavnika katoličke Crkve, čiji ugled raste danomice. Sa stanovišta opće čovječanskog valja mu priznati silan utjecaj na očuvanje moralnog i društvenog života našeg doba. Makar se tome uplivu otimali jaki pojedinci zbog svojih naročitih političkih ili kulturnih ciljeva, oni mu se ne mogu oteti. To je znak, da u Crkvi djeluje snaga sv. Duha, moć božanska. Promisao božji bdije nad čovječanstvom i vodi ga spasonosnim stazama. Dok se ljudi u svojoj bijedi i slabosti budu držali ovog putokaza u životu svomu, dotle će koračati sigurnim korakom k cilju, koji im je Stvoritelj i Gospodar naravi odredio.

[49] Jedan pravoslavni pisac prof. Vel. Arsić u brošuri: »Moralna kriza našega društva« ustanovljuje žalosnu činjenicu: nema, veli, tko **da povede** kod nas (pravoslavnih) ovakav jedan savremeni preporodni pokret. U prikazu njegove brošure svrnuo sam mu pažnju na prilike kod nas Hrvata i Slovenaca, gdje se, kako tako, na svim linijama opiremo navali organiziranog bevjerstva. Vidi »B o g o s l o v s k a S m o t r a« god. 1926. str. 241.

6. Enciklika[50] »Mens nostra« (od 20. XII. 1929.).

O unapređivanju duhovnih vježbi.

»Mir Kristov u kraljevstvu Kristovom« jest deviza s naročito naglašenom socijalnom notom. Ona ima pred očima d r u š t v o sa svim njegovim velikim savremenim porocima s jedne, a potrebama s druge strane. I zato sve, što smjera na preporod, duhovnu obnovu društva, naglasuje Pijo XI. i po potrebi naređuje, vjeran svojoj devizi i svom programu. Ne iznenađuje nas zato ni najmanje, da je uoči Božića 1929. objavio encikliku, koja ide za što većim i svestranijim proširenjem duhovnih vježbi.[51] Božićnu svetkovinu naziva papa »misterijem mira«; pa od »kneza mira« vruće moli on na dan pedesete godišnjice svoga misništva, da se naše savremeno društvo uputi onim stazama, na kojima će naći svoj duhovni i društveni mir ne samo pojedinci i skupine, nego i čitavi narodi.

»Ovo svečano nagovještanje kršćanskoga mira — Mir Kristov u kraljevstvu Kristovu — sačinjava najveću želju našeg apostolskog srca. Na nj u p o r n o smjera naše nastojanje i trud.«

»Pastirska nas briga potiče i nagoni, da se pobrinemo, kako bi sretnom početku u buduće odgovarale veće i trajne koristi i zajamčile sreću i spasenje koliko pojedinaca, toliko i svekolikog društva.«

Razlozi, koji potiču sv. Oca, da ovo sredstvo preporuči katoličkim vjernicima jesu slijedeći:

1. L a k o m i š l j e n o s t i n e p r o m i š l j e n o s t u životu kao najkarakterističnije značajke bolesnog našeg vijeka. Zbog njih toliki skreću s prave staze i hrle stramputicom. Pri-

[50] AAS, XXI. (1929) 16, str. 689—706.

[51] U nacrtu ove radnje, koja je započeta ljeti 1929., nijesu u uvodu mogle biti spomenute tri posljednje enciklike sv. Oca Pija XI. (cfr. Bogoslovska Smotra br. 3/1929. str. 233) s razloga, što su sve tri objelodanjene u drugoj polovici mjeseca prosinca 1929. Zato ih nadovezujem na enciklike, izdane povodom raznih izvanrednih prilika (odsjek III.) I onako bi jedino treća od njih (o kršćanskom odgoju omladine) spadala po svom značenju i svom karakteru u odsjek I. t. j. programatsko-teoretski.

anjaju za spoljašnjim, prolaznim dobrima, traže u životu bogatstvo, naslade, izbjegavanje dužnostima. Sapinju se tako u vanjsko i prolazno, a zaboravljaju posve na vječno i nepromjenjivo. Ljudima treba ozbiljnosti, zrelog razmišljanja, smirenosti i ispitivanja vlastitih težnja, želja i čina. Tu im priliku daje samoća u duhovnim vježbama.

2. Naturalističko poimanje života, koje mu oduzima pravu vrijednost i cijenu. Protiv takovog svatanja, koje ubija svaki vrhunaravni polet, jer mu se ruga, nazivlje ga smiješnim i nemogućim, valja u društvo unositi jedinu zdravu i ispravnu misao o pravom cilju ljudskog života; valja »sa zemaljskih stvari skinuti zastor« i jasno ih pogledati, te uočiti njihovu vrijednost. Doklegod se ljudi u svojim težnjama daju voditi samo onim, što oko sebe vide i o što se spotiču njihova ćutila, dotle je njihovo duševno oko tupo i neosjetljivo za sjaj nadzemnih vrednota. U njihove duše ne može ući mir, jer su mir, spokojnost i zadovoljstvo vezani smo uz ono, što je trajno i nepromjenjivo. »Problem sreće« u životu postojat će za njih uvijek kao neriješena i nerješiva zagonetka.[52]

Od duhovnih vježbi, koje treba izvoditi po najprokušanijoj i najsavršenijoj metodi sv. Ignacija Lojolskoga, s pravom može svatko očekivati potpuni duhovni preporod onih, koji ih budu savjesno i ozbiljno obavljali. Pijo XI. ističe osobite dvije koristi:

a) Unutarnji mir duše. On veli:

»Nedvojbeno smo uvjereni, da je u duhovnim vježbama sadržana divna moć udijeliti ljudima **mir** i podići ih na **sveto življenje.**«

To je zajamčeno utvrđenim rezultatima prošlih vijekova u nebrojenim upravo značajnim primjerima jednako kao i činjenicama iz našeg savremenog doba.

Kad je govor o »miru duše«, ne smijemo misliti samo na one, koji pod prokletstvom grijeha traže smirenje i olakšicu. Za njih će, nema sumnje, duhovne vježbe biti obilati i bogati izvor, gdje će svaki ojačati svoje sile za daljnje borbe na putanji svog zemaljskog života.

[52] Ne mogu se protivnici katoličkog nazora na svijet ovdje spotaknuti o našu »pretjeranu« ili »bolesnu« težnju za odricanjem dobara ovog svijeta. Nije nužno da ih se ljudi odriču, ali je nužno, da ne prionu uz njih, kao da su ta dobra jedino, što je dobro.

Mnogo više treba naglasiti blagotvornu činjenicu, koju duhovne vježbe uopće unose u duše naše inteligencije ili bi barem trebalo da unose. Naša je inteligencija prosječno na vrlo niskom stupnju vjerskog obrazovanja. Sve pod uplivom svog modernog doba, ona nije, u većini, znala naći vremena, da upotpuni ovu prazninu u svojoj izobrazbi. Valjalo bi zato učiniti sve, da tu inteligenciju privučemo k duhovnim vježbama. Mnogima bi se otvorile oči i mnogi bi do groba bio zahvalan onomu, tko bi ga doveo na ovaj put. U pastoralnom bi dušobrižničkom radu na ovu negativnu osebinu moderne inteligencije valjalo svratiti osobitu pažnju. Nema sumnje, da bi ovdje tek samo individualni rad doveo do nekog uspjeha. Ali dok nemamo domova za duhovne vježbe, praktički je, čini se, i najbolja odluka teško provediva.

Nemir se moderne duše odrazuje na svim poljima njezinog aktiviteta. Umjetnost, lijepa knjiga, znanost — vrve pretjeranostima, nemogućnostima, nastranostima, bolesnim izljevima; pokazuje se nevjerojatno neznanje u osnovnim pojmovima; radi toga disharmonija ili očajni pesimizam. Polje prirodnih znanosti, koliko je opsežno i široko, gotovo je u cijelosti zanijelo duše na pučinu agnostičkog ravnodušja. U pitanjima metafizičkima su prirodoznanci uz rijetke iznimke od reda posve neuki. Ni privredni život nije pošteđen od silnih trzavica, jer se ni on prosto ne može da odvija, a da ne zahvati u pitanja, što dodiruju savjest. Sav taj dakle bujni i nervozni život moderne duše, valja danas svesti u jednu smirenu, stalnu, sigurnu i svijesnu kolotečinu po kojoj će se on odvijati onako, kako je to intencija Gospodara života. A da se to postigne nema u ovom nervoznom životu današnjice drugog puta, nego stvaranje odluke u sabranosti i smirenosti, koju pruža samoća duhovnih vježbi.

b) Duh apostolski. Imajući pred očima potrebe sv. Crkve u misijskim krajevima, te poteškoće, na koje nailazi slobodni i nesmetani razvoj katolicizma u naše dane po različnim državama, nada se papa, da će preko duhovnih vježbi razbuktiti u dušama mnogih onaj duh, koji će izgarati u marljivosti, požrtvovnosti, i junaštvu poput duha apostola. Mnogi će pojedinci na taj način upoznati tek svoj pravi životni poziv, pa će prigrliti čak svećenički ili redovnički stalež, ako ih Bog tamo zove, da djeluju za čast njegovu.

Ovaj će se dakle apostolski duh očitovati u dva smjera: a) u tom, što će Crkvi pridonijeti veći broj članova za vanjsko njezino misijsko djelovanje među nekršćanskim narodima. b) u tom, što će odgojiti gorljivih propovjednika njezinih načela i neustrašivih pobornika za njezinu čast među vlastitom djecom i pripadnicima. Apostolat vanjski (misijsko djelovanje) i apostolat unutarnji (djelovanje katoličke akcije). I jedan i drugi apostolat traži veliko razumijevanje, visoku kulturu duha i veliku ljubav t. j. kulturu srca od onih, koji mu se posvete. Pošto se ovaj uzvišeni rad ne da zamisliti bez naročite pomoći Božje, vrijeme je duhovnih vježbi baš ono vrijeme, gdje će nebeska rosa milosti Božje ojačati sve dobre odluke i učvrstiti ih, da se pri prvoj poteškoći ne poljuljaju.

»U ovom našem stoljeću, u kojem **ljudsko društvo** tako treba duhovnih pomoći i u ovo doba, kad s jedne strane daleki **misijski krajevi,** koji su »već bijeli za žetvu« sve većma iziskuju brigu, jednaku potrebama apostola; kad s druge strane **i sami naši krajevi** zahtijevaju najodabranije radnike... i kad se napokon osjeća potreba za gustim četama čestitih **laika,** koji bi združeni u tijesnu zajednicu s hijerarhijskim Apostolatom i pomagali mu živom djelatnošću, predajući se raznolikim poslovima i naporima za Katoličku Akciju, Mi,... slijedeći povijest kao učiteljicu i od nje poučeni, svetu samoću duhovnih vježbi smatramo i pozdravljamo kao neku blagovaonicu, Božjom voljom podignutu, gdje će svaki plemenit čovjek... uz milost Božju... jasno upoznati vrijednost duša i usplamtjeti od želje, da im bude na pomoć u onom staležu, u kojem uvidi, da mora služiti svom Stvoritelju...«

U to dakle »svratište u suhoj pustoši ovog života« poziva Pijo XI. ne samo svećenike svjetovnog i redovnog klera, kojima to i kanonski propisi stavljaju u dužnost, nego osobito »čete katoličke akcije.« On na istom mjestu izrazuje i svoje zadovoljstvo, što se praksa obavljanja duhovnih vježbi u organizacijama katolike akcije već posvuda provodi. Ako katoličku akciju išto bude sačuvalo i održalo kao živo udo na tijelu Crkve, onda će to doista biti samo duhovne vježbe. Jer samo tamo će svatko moći, a konačno i morati uvidjeti, da ona ne može služiti nikakovim svrhama, koje se na vlas ne pokrivaju s duhom i taktikom Crkve; dosljedno, da ni pojedine organizacije njezine, ni ona sama ne mogu biti ni oslonac, ni »košnica« ma kakove političke stranke ili struje.

Nastojanje, da se duhovne vježbe unesu i u život običnih vjernika kao »neka protuteža, koja ljude zaustavlja, da se ne daju prignječiti teretom prolaznih stvari, da ne utonu u udobnosti i ugodnosti ovog života i da kojom nesrećom ne upadnu u načela i običaje materijalizma«, osobito je sv. Ocu na srcu. Nema sumnje, da će ovom nastojanju najviše pripomoći izgradnja domova za duhovne vježbe.[53]

»Na ovaj će način — završuje Pijo XI. — duhovne vježbe, ako se budu svagdje i u svim redovima kršćanskog društva proširile i revno obavljale uroditi duhovnom obnovom; njegovat će se pobožnost, gajit će se snaga vjere, razvit će se plodonosna služba apostolska; napokon će zavladati mir među pojedincima i u društvu.«[54]

7. Enciklika[55] »Quinquagesimo ante« (od 23. XII. 1929.)

O navršenoj pedesetgodišnjici svećeničkog jubileja.

Razumljivo je, da ovakav jubilej uvijek ispunja radošću svako svećeničko srce. Ima svaki jubilarac preozbiljnih razloga, a i obaveza, na veliku zahvalnost prema Bogu i veliku intimnu radost u njemu. Sve je to pak u daleko potenciranoj mjeri odzvanjalo kroz čitavu godinu svećeničkoga jubileja u Srcu velikog svećenika pape Pija XI. Na najvišem mjestu koje mu je Providnost dosudila, u ozbiljno vrijeme, koje proživljavamo, Pijo XI. je na koncu svog jubileja progovorio iz dna duše svoje, otkrivajući nam, što je u toj duši skrito u danima radosti, o čem ona misli i za čim teži u doba, kad se milost Gospodinova izlijeva obilno na slugu svoga.

»Odlučili smo dakle, da danas malo opširnije, kao da kanimo sačiniti obračun za ovih dvanajst mjeseci, progovorimo o dobročinstvima, koja je nebo s tolikom darežljivošću dalo u korist puka kršćanskoga...«

I sad spominje sv. Otac utješne događaje, koji su se zbili u jubilarnoj njegovoj godini, nabrajajući ih po redu:

a) riješenje t. zv. rimskog pitanja. U toj stvari valja istaknuti ovu riječ Pija XI.:

---

[53] Kod nas se sada izgrađuje prvi takav dom u Zagrebu. Grade ga čč. Oci Isusovci na Lašćinskoj cesti.

[54] »Hoc modo, Venerabiles fratres, exercitia spiritualia, si ubique per omnes societatis ordines diffusa diligenterque peracta sint, spiritualis regeneratio consequetur: fovebitur pietas, religionis vires alentur, frugiferum explicabitur apostolicum munus atque pax singulorum et societatis tandem regnabit.« AAS, XXI (1929) vol. XXI. Nro 16. str. 705.

[55] AAS, XXI (1929) str. 707—722.

»Što smo pak na jednaki način ugovorili i konkordat izričito izjavismo i ponovno izjavljujemo, da njega nipošto ne valja smatrati kao neko jamstvo ugovora, učinjenog s kraljevinom Italijom u svrhu rješenja t. zv. rimskog pitanja, nego da on, obzirom na jedan te isti princip i temelj, iz kojih oba proistekoše, s ovim ugovorom sačinjava pravno nešto tako jedno, da se jedan od drugoga **ne može** rastaviti i da obadva zajedno stoje ili zajedno padaju.«[56]

b) Ugovori (konkordati) s Portugalom, Rumunjskom i Prusijom, koji uređuju međusobne odnose između vlasti i katoličke Crkve u tim državama.[57]

c) Sastanci biskupa istočnog obreda u Rimu, najprije armenskih, a zatim rusinskih, što dokazuje svetijesnije njihovo ujedinjenje s Apostolskom Stolicom.

d) Podizanje i uređenje kolegija: Lombardije, Rusije, Čehoslovačke i Etiopije. Gradnja novih triju kolegija: za rusinske i brasilske klerike, te pitomce rimskog vatikanskog sjemeništa.

»... na otvoreno polje provrvjet će naskoro obilnije čete svećeničkog podmlatka. Za cijelo će ovi ... jednom iz Rima otići i **svojim narodima** ojačati vez s Apostolskom Stolicom, ako su s njom u slozi; nastojati će pak, da ga postepeno uspostave, ako su se ti narodi... odijelili od jedinstva s rimskom Crkvom...«[58]

---

[56] Ovaj je događaj u povijesti Crkve ocijenila sva katolička i nekatolička javnost kao događaj od prvorazredne važnosti. I za nacionalni talijanski život imat će on dobrih posljedica. Ličnost je Mussolinijeva k rješenju mnogo pridonijela, uočivši svu njegovu vrijednost i prešavši preko sektarskih zagriženosti talijanskog liberalnog mišljenja.

[57] Pitanje konfesionalnih trzavica skidaju danas napredne zemlje s dnevnog reda na taj način, da katolicima puštaju slobodan i nesmetan vjerski razvitak, uređujući sva sporna pitanja konkordatom. Kod nas je prošlo 10 godina novog državnog života, a konkordata još nemamo. Bilo bi več bez sumnje vrijeme, da se u državi, gdje gotovo polovicu stanovništva sačinjavaju katolici, sva pitanja njihove konfesije urede kao i u drugim državama s više konfesija.

[58] Nema pravo, tko podizanje novih kolegija, naročito za narode slavenskog istoka, gleda prijekim okom: tobože kao rasadišta nekog proselitizma. Katolička Crkva čini svoju dužnost, ako omogućuje odijeljenima povratak k rimskoj Stolici. Da je solidno znanje i iscrpno poznavanje historijskog razvoja t. zv. istočnog raskola najbolji put k istini u ovom pitanju, nitko nepristran ne će zanijekati. Ne će se u tim kolegijima odgojiti ljudi, koji ne bi znali, kojim i kakovim metodama treba postupati danas, u vrijeme vjerske tolerancije i slobode vjerskog uvjerenja.

e) proslave vjersko-historičkog karaktera kod pojedinih naroda. U Italiji 1.400 godišnjica od sagrađenja arhicenobija benediktinskog (Monte Casino); u Švedskoj 1100 godišnjica dolaska sv. Ansgarija, apostola; u Francuskoj 500 godišnjica triumfalnog ulaska sv. Ivane od Arca u Orleans; u Čehoslovačkoj 1000 godišnjica smrti sv. Većeslava; u Engleskoj, Škotskoj, Irskoj 100 godišnjica katoličke slobode.

Prema ispravnoj ocjeni Pija XI. imaju proslave ovakovog značaja na cio društveni život vjernika izvanredan utisak. One su žarišta društvenog preporoda u naše dane. Zbog toga im papa pridaje veliku važnost i daje se kod njih zastupati po svom delegatu. Što se tim zgodama odigrava, stvara, obnavlja, osvježuje i učvršćuje, a sve u vezi s vjersko-moralnim načelima katoličke Crkve, ne dolazi uvijek možda momentano do izražaja. Ali će zato doći u zgodan čas! Posijano sjeme na dobro tlo, donijet će jednom svoj rod.

f) Proglašenja blaženima i svetima: isusovca Klaudija de la Colombiére, karmelićanke Terezije Margarete Redi, kapucina Franje M. de Comporosso, salezijanca Ivana Bosco. Od naročite važnosti je podijeljenje nebeskih časti don Bosku. Njegovo značenje za savremeni socijalno-moralni život ima veliku važnost.[59]

»Bog je Ivana suprotstavio bezbožnim ljudima, udruženima u stranke, kojima je cilj, da do temelja sruše kršćanstvo i da objedama i klevetama obore vrhovnu vlast rimskoga pape...«

g) hodočašća u jubilarnoj godini. Čitav se katolički svijet iz najudaljenijih krajeva pokrenuo i ne gledeći na trošak, daljinu i tegobe puta, gotovo svakodnevno hrlio u Rim, da vidi nasljednika Petrova. Kroz hiljade je i hiljade hodočasnika prostrujila magičnom silom snaga uvjerenja, pokrenula njihovim zapretanim bogatstvom duše i ožarila im srce u zanosu za vjerom njihovom i blagom njezinim. Koliko to znači u društvenom obziru za napredak pojedinaca i pojedinih društvenih slojeva, znadu svi, koji su imali prilike aktivno sarađivati na izgradnji i formiranju pojedinih organizacija katoličkog svoga puka.

---

[59] Don Giovanni Bosco (1815.—1888.), apostol zapuštene mladeži. U Zagrebu podižu »salezijanci« svoj zavod (na Knežiji) i tako proširuju svoje blagotvorno djelovanje i na naše hrvatske krajeve.

Ova enciklika ne iznosi doduše ništa nova, nego samo nabraja, što se sve dogodilo, pokrenulo i izvelo u jednoj jedinoj godini dana. I makar da je to bila jedna izvanredna godina, mi s ponosom ističemo, da su nabrojene činjenice, kako ih naprijed istaknusmo, u najvećoj mjeri bile kadre unaprijediti ne smo moralni, nego i socijalni napredak kršćanskog puka. I ta djela dijelom izvršena, a dijelom započeta u jubilarnoj godini Pija XI., sva po redu svjedoče gromovnim glasom: da je sve nastojanje Pija XI. upereno onamo, kako bi sav katolički, a po njemu i sav kršćanski svijet, preporođen duhom, našao u ovozemnom svom životu pravu stazu, na kojoj bi u miru razvijao svoje intelektualne i moralne snage. To i jest rješenje životnog problema. Nije on u sebi nipošto kompliciran. Kompliciraju ga ljudi, čim se više udaljuju od izvora pravog života. Papa Pijo XI. čitavim svojim dosadanjim radom i naukom izraženom u svojim enciklikama dozivlje ljudskom društvu u pamet, što je i gdje je pravi život, a s njim i pravi mir, za kojim svi teže.

8. Enciklika[60] »Divini illius magistri« (od 31. XII. 1929.)

O kršćanskom odgoju mladeži.

Nedugo nakon sporazuma između Vatikana i Kvirinala, kojim je riješeno t. zv. rimsko pitanje, izbile su oštre opreke između fašističkog i katoličkog shvaćanja: tko ima prvenstvono pravo na odgoj omladine? Crkva ili država? Sporazum je uglavljen i potpisan u mjesecu veljači 1929., a u mjesecu maju je morao Pijo XI. ustati otvoreno i neustrašivo na obranu prava Crkve i naravnog zakona, protiv izjava samog predsjednika talijanske vlade Mussolinija.[61]

[60] AAS, XXII (1930), Nro 2, str. 40—86. Najprije je izašao talijanski tekst u AAS XXI (1929) Nro 16, str. 723—762. (»Rappresentanti in terra«). Službeno je enciklika prevedena i u autentični francuski, engleski, njemački tekst.

[61] Dne 14. maja 1929. govori Pijo XI. učenicima isusovačkog zavoda Mondragone prigodom njihove audijencije i aludira otvoreno na izjave, što su pale u rimskom parlamentu među inim, da država može čak i vjerskim odgojem upravljati. Dne 23. maja 1929. osvrće se Mussolini na tumačenje sv. Oca i naglasuje ponovno potrebu državne ingerencije radi odgoja omladine u »ratničkom duhu«. Već 30. maja reagira na te izvode Pijo XI. u pismu na kard. Gasparrija (Osservatore romano br. 131. od 6. VI. 1929.) i ponovno ističe, da potpuna zadaća odgoja ne pripada državi, nego Crkvi.

I prije je Pijo XI., kadgod se pružila prilika, a osjetila potreba, ustajao protiv monopolizovanja odgoja sa strane države. Tako 25. III. 1928. u alokuciji rimskom odboru Katoličke Akcije.

To isto što je sv. Ocu dalo povoda, da pobija u svojoj neposrednoj blizini u kraljevini Italiji pod fašističkim režimom, očituje se kao naziranje i mnogih ostalih liberalnih vlada u drugim zemljama.[62] Znači dakle, da problem: komu pripada odgoj omladine nije samo jedno sporno pitanje između Crkve i države u Italiji, nego da je ono predmetom teških razgovora i briga i pregovora i drugdje. Moderno liberalno društvo, znamo, ne trpi katoličke Crkve. Njezin upliv na državu i društvo odbijaju pod krilaticom, da pobijaju »klerikalizam«. Ali kolikogod ta praksa bila poznata uvjerenim inteligentnim katolicima, ona zaslugom raširene liberalne štampe stiče sve više pristaša. Slobodnozidarske lože nipošto ne miruju, nego se nakon rata reorganizovane daju žustro na posao. Pri sređivanju i smirivanju unutrašnjih prilika i neprilika u državama »zidari« su redovno onaj elemenat, koji ne pušta, da dođe do mira. Faktori, koji imaju u rukama državne uzde, često su izravno ili neizravno pod njihovim uplivom. Tako je uz male razlike stvar »smirivanja« aktuelna u svim kulturnim državama, jer je negdje manje, negdje više razmahana borba između katolicizma i liberalnog agnosticizma.

Ima i posrednika, koji se trude da iznađu sisteme, kako bi tobože spasili moralne vrednote, što ih nalaze u katoličkoj religiji, ali kako bi ipak ostali u potpunom smislu riječi djeca duha svoga vremena.

»Zato se množe učitelji novih odgojnih teorija, zamišljaju se, predlažu i raspravljaju metode i sredstva, da se ne samo olakša, nego stvori neki novi odgoj[63] od nepogrešivog uspjeha, koji bi izgradio nove naraštaje za žuđeno blaženstvo na ovoj zemlji.«

[62] Fašizam je pošao i dalje, nego što ide liberalizam. Htio je da uzme vjerski odgoj omladine u svoje ruke, kad ga se po sili zakona nije mogao riješiti.

[63] »Novi odgoj«, »novi naraštaj«, »novo svjetlo« i »novog čovjeka« propagira kod nas t. zv. Vidovićev pokret, koji eto, kako se i iz gornjega vidi, doista nije ništa novo, nego stara metoda liberalnih učitelja.

Ali čisto naravni odgoj, kolikogod se u teoriji pričinjao zamamnim, ostaje uvijek tek samo jedna teorija, koja nema uspješne primjene za realni život. Ako se i primijeni, ona ne će stvarno odgajati, jer se ne upire na one elemente, koji su doista kadri čovjeka podići i oplemeniti: milost, sakramente. Ne ocjenjujući dakle ispravno čovjeka kao stvor Božji, ona će ga povesti putevima, na kojima se on konačno mora izgubiti, smalaksati, razočarati. Teorija »naravnog odgoja« razbija se o hridine vremenitog uživanja i vremenitog zadovoljstva, koje kako svi priznaju, ne može da potpuno odgovori zahtjevima ljudske duše. I zato vođe, učitelji i stvaratelji takovih »pokreta« nemaju pozitivnih plodova. Uvijek se razmeću nekim reformističkim frazama, pesimističkim prognozama, slikanjem moralnog ponora čovječanstva i prijetnjama o »boljoj budućnosti«, a sve stoje na jednom te istom mjestu... Ljudi bez ideja, vrte se kao muhe bez glave.

S jedne strane dakle ove zablude teoretičara našeg doba, s druge strane nastojanja liberalnih vlada, da potlače i ponište naravna prava Crkve i obitelji, sklonuše Pija XI., da izda ovu aktuelnu i savremenu encikliku: o kršćanskom odgoju mladeži.

Podijeljena je na tri dijela:

I. kome pripada uzgojna misija
II. predmet uzgoja i uzgojne prilike
III. svrha i način kršćanskog uzgoja.

Obrađena je opširno i iscrpivo; jasno i dosljedno. U njoj je sažeta nauka kršćanske filozofije, prava i pedagogije. Ona će ostati trajan spomen na papu, koji je svom snagom uma i srca, moći i ugleda svoga pregnuo, da ozdravi društvo u moralnom, a unaprijedi u socijalnom pogledu.

Kako su izdanje ove enciklike diktirale stvarne potrebe i konkretni razlozi ne samo u Italiji, nego i u drugim evropskim zemljama, to mi punim pravom možemo i moramo njezinu naročitu snagu i aktuelnu vrijednost postaviti u izvodima, kojima ona zahvaća u problem. Istina je, da je i opći dio njezin, u koliko ulazi u sastav čitavog djela, od velike načelne važnosti. Ali ona za nas ima, a i za buduće pokoljenje svoju posebnu važnost i vrijednost, što rješava aktuelno i akutno pitanje: prava na

odgoj sa strane državne vlasti. Socijalni dakle momenat dolazi u njoj najviše do izražaja. Tu je njezina načelna i praktična vrijednost. Iz općih i načelnih zasada, od kojih Crkva nikad ne će i ne može odstupiti, enciklika izvodi jasne praktične zaključke i primijenjuje ih na život.

Ne upuštajući se međutim u ostali njezin bogati sadržaj, mi ćemo s ovog istaknutog stanovišta iznijeti misli i ideje Pija XI., koje u pitanju omladinskog odgoja znače ne samo preporod, nego i jedinu mogućnost za društveni opstanak. Sažet ćemo ih u sedam teza, koje rješavaju čitavo pitanje u temeljnim njegovim obrisima.

1. Uzgojna misija pripada prije svega i nada sve Crkvi i obitelji.

»Imademo dakle, kako smo to u spomenutom našem govoru istaknuli,[64] dvije činjenice od najveće važnosti: Crkvu, koja stavlja na raspolaganje obiteljima svoju službu učiteljice i odgojiteljice i obitelji, koje hitaju, da se time okoriste, te povjeravaju Crkvi na stotine i hiljade svoje djece. I ove dvije činjenice dozivlju i proglasuju veliku istinu, veoma važnu u moralnom i socijalnom pogledu. One kažu, da uzgojna misija pripada prije svega i nada sve, u prvom redu Crkvi i obitelji; da im pripada po naravnom i Božjem pravu; te s toga, da im pripada na taj način da se ona ne može ni dokinuti, niti joj oni mogu izbjeći, niti je čim nadomjestiti.«[65]

Naravno i Božje pravo obvezuje apsolutno. To je ono, što moderni državoslovci ne će da razumiju. S jedne strane, jer je njihova izlazišna tačka negacija Božjih prava na život građana. Oni priznaju samo jednu svemoć, a to je državna. Možda toga teoretski ni ne opravdavaju; no provođenje njihovog sistema zakida često naravna i Božja prava. Ima pojava, gdje postupaju i promišljeno s jednom tendencijom, koja ide za rušenjem kršćanskog nazora na svijet i život, a za izgradnjom nekog slobodarskog areligioznog nazora. To su sek-

[64] Nagovor pitomcima isusovačkog kolegija u Mondragone od 14. maja 1929.

[65] »... questi due fatti richiamano e proclamano una grande verità, importantissima nell'ordine morale e sociale. Essi dicono che la missione dell' educazione spetta innanzi tutto, sopratutto, in primo luogo alla chiesa e alla famiglia, spetta à loro per diritto naturale e divino, e perciò in modo inderogabile, ineluttabile insurrogabile.« AAS, XXI (1929) od 31. XII. 1929. str. 737.

tarske vlade, kao n. pr. svojevremeno u Francuskoj, a u najnovije doba u Meksiku i u Sovjetskoj Rusiji.

S druge strane, jer imaju često pred očima neke izvjesne političke ciljeve partikularne naravi, koje ne znaju dovesti u sklad s pravima Crkve. Zanesu se jednom mišlju, koja u sebi može biti i vrlo dobra. Pri nastupu poteškoća u realnom životu ne znaju omjeriti sredstva s ciljem; svojim metodama pridaju odveć važnosti, teško ispravljaju pogreške, zastrane i tako mjesto da idu k cilju, oni se od njega udaljuju.

Naprotiv: gdje se Božja i naravna prava poštuju ne će moći dolaziti do trajnih nesporazumaka. Ispravno shvaćanje, kako konačnog cilja pojedinca tako i vremenitog cilja jedne državne organizacije naći će put, kojim se sigurno stupa.

2. Djeca pripadaju roditeljima, dok se ne uzmognu brinuti sama za sebe.

»Obitelj imade neposredno od Boga misiju, a stoga i pravo na odgoj djece; neotudivo pravo, jer je ono nerazdijeljivo združeno sa strogom dužnosti; pravo starije od svakog prava gradanskog društva i države i stoga nepovredivo od bilo koje zemaljske vlasti...«

»Značilo bi dakle ići protiv naravne pravednosti, kad bi dijete prije uporabe razuma bilo otrgnuto ispod brige roditelja ili kad bi se s njime, bilo na koji način, odredivalo protiv volje roditelja. A jer se dužnost roditeljske brige nastavlja sve dotle, dok se djeca ne uzmognu brinuti sama za se, traje dotle također isto nepovredivo pravo roditelja...«

»Stoga je neodrživ razlog, koji oni[66] navode, da se čovjek rađa kao građanin i zato da prvenstveno pripada državi.... ne pomišljajući, da čovjek nema bivstvovanje od države, nego od roditelja...«

Dobro primjećuje enciklika, da ovo roditeljsko pravo, kolikogod osnovano na naravnom zakonu, nije nipošto neko apsolutističko ili despotsko pravo. Ono se kreće u okviru, što ga je Stvoritelj naravi odredio čovjeku. Kad bi postupak roditelja s njim došao u sukob, već bi takav postupak vrijeđao naravni zakon, što po Božjoj namisli ne može biti dobar, nego samo pogrešan čin. Još je potrebno istaknuti, da uzgojna dužnost obi-

[66] Očito se ima misliti na naziranje fašističkih teoretičara.

[67] Roditelji zato imaju i pravo i dužnost uskratiti svojoj djeci polazak ovakovih škola i organizacija, u kojima se ili vrijeđa njihova vjera i moral ili se na njih premalo pazi.

telji ne obuhvata samo vjerski i ćudoredni, nego jednako tako fizički i građanski uzgoj, u prvom redu u koliko su oni u vezi s vjerom i ćudoređem.

3. Uzgoj ne pripada državi na isti način kao Crkvi i obitelji.

»Sam začetnik naravi učinio je državu dionicom prava (obzirom na odgoj građana), ali ne s naslova očinstva kao Crkva i obitelj, nego s naslova auktoriteta, koji joj pripada zbog promicanja općeg vremenitog dobra, koje baš jest njezina vlastita svrha. Dosljedno ne može odgoj pripadati državi **na isti** način kao Crkvi i obitelji, nego na drugi način, koji odgovara njezinoj zasebnoj svrhi.«

Dok Crkva traži svoja prava, ne odriče ih državi. Ona ih priznaje i poštuje, dok ne izlaze izvan okvira, određenoga prema svrhi, koju ima država.

4. Dvostruka je zadaća građanske vlasti: a) štititi pravo obitelji b) promicati kršć. odgoj i naobrazbu mladeži.

»Opće dobro vremenitog reda sastoji u miru i sigurnosti, koju treba da uživaju obitelji i pojedini gradani u izvršivanju svojih prava, a ujedno u što većem duhovnom i materijalnom blagostanju, koliko je u sadanjem životu moguće. To se postizava ujedinjenjem i koordinacijom djelovanja sviju. Dvostruka je dakle zadaća građanske vlasti, koja leži u državi: da štiti i promiče, a ne da apsorbira obitelj i pojedinca ili čak, da se postavi na njihova mjesta.«

Način rada ima da se ravna prema cilju. Cilj ne posvećuje, ali određuje sredstva. Gdje su jasni pojmovi o cilju države, Crkve i obitelji, tamo je istaknuto načelo samo nužni logički izvod. I država odgaja, ali ne na isti način kao Crkva, jer joj je svrha druga. Presizati pak u vjerski odgoj ili ga čak htjeti sebi prisvojiti, nikada nije ni jedna država mogla opravdati niti će ikada moći.

U područje pak, koje pripada državi ne želi Crkva da zahvaća, dokle god se u takovim državnim stručnim ili vojničkim školama poštuju ona osnovna prava Crkve i obitelji. Ako bi se u njima vrijeđala ta prava i krnjila, Crkva je dužna podići svoj glas. Ona ga je do sada znala podići, gdje je trebalo, a znat će i u buduće. Često ona čeka dosta dugo. Nastoji izvesti izravnanje i ukloniti uzroke zla, ako je moguće bez jačih trza-

vica. Uopće ide ona za tim, da se zajednički život građana u državi uputi jednim mirnim, naprednim i razboritim tokom.

5. Crkva traži sporazum s građanskom vlasti.

»Crkva se u svojoj materinskoj razboritosti s jedne strane ne protivi tome, da se njezine škole i uzgojni zavodi za svjetovnjake u svakoj državi saobraze sa zakonskim propisima građanske vlasti, a s druge je strane spremna svaki čas, da se s njome sporazumije i da međusobnim dogovorom porade, da se uklone poteškoće, koje bi nastale.«

»No odgoj je mladeži baš takav jedan predmet, koji pripada Crkvi i državi, premda na raznolik način... Mora dakle — nastavlja Lav XIII. — između obiju vlasti vladati uređena harmonija...«

»Zato sve ono, što je u ljudskim stvarima na kojigod način sveto, sve ono što se odnosi na spasenje duša i na poštovanje Boga... sve to potpada pod vlast i odredivanje Crkve. Za ostalo, što ostaje u građanskom i političkom redu, pravedno je, da ovisi o građanskoj vlasti...«

Dalekovidniji političari, baš u današnje vrijeme, skidaju u svojim državama s dnevnog reda, sva sporna pitanja s Crkvom. Danas već izgleda znak zaostalosti izazivati »kulturni boj«. To si još priuštavaju neki politički skorojevići. Stari diplomate engleskoga kova ne posižu više za ovakovim dokazima državne svemoći. Pitanja se uređuju ugovorima, a potrebna briga posvećuje problemima ekonomskog i kulturnog napretka.

Dokaz za miroljubivo stanovište Crkve jesu konkordati, koje je sklopila s velikim dijelom, evropskih i izvanevropskih vlasti. Neki su od njih (na pr. bavarski) vrlo povoljni po Crkvu, a da ni po čemu nijesu štetni po državu.[68] Tamo se zato vjerski i građanski život može odvijati nesmetano i harmonično, što je jednako u interesu države, kao i Crkve.

6. Državni školski monopol jest nepravedan.

»Nepravedan je i nedopušten svaki uzgojni ili školski monopol, koji bi fizički ili moralno silio obitelji na polazak državnih škola protiv obveza kršćanske savjesti ili protiv opravdanog davanja prednosti drugima.«[69]

---

[68] Najnoviji konkordati su: talijanski, rumunjski i pruski. Cfr.: Dr. I. A. Ruspini: Novi konkordati, Bogosl. Smotra XVIII (1930) br. 1. str. 105.

[69] »Pertanto è ingiusto ed illecito ogni monopolio educativo o scolastico, chè costringa fisicamente o moralmente le famiglie à frequentare le

Samo se sobom razumije, da crkveno stanovište u postavljanju ove tvrdnje ima na umu u prvom redu takav državni školski monopol, koji, dok s jedne strane posvema isključuje konfesionalne škole provodi s druge strane u svom monopoliziranom školstvu sistem, koji ne uvažava kršćanskih principa. Ako bi dakle bilo školstvo isključivo u rukama države ne bi Crkva načelno mogla odobriti toga sistema, pa sve da država i daje, da se vrši vjerska obuka i provodi praktični kršćanski život onako, kako to Crkva traži. Još uvijek bi to bio jedan način, koji obitelji moralno sili na polazak državnih škola već tim samim, što ne daje prava izbora ni Crkvi ni roditeljima, koje oni imadu po božanskom, odnosno prirodnom zakonu Crkva priznaje državi, da ona za izvjesne svoje ciljeve, koji su u skladu s naravnim zakonom, a ne prelaze onog naravnog okvira, što ga ima, može odgajati pomoćnike i stručne sile. Sasvijem prema svome ukusu. Doklegod ti ciljevi ne prelaze granica naravnog moralnog i pozitivnog Božjeg zakona, država može slobodno u takvim svojim školama prema svojim pogledima formirati sposobnosti svojih podanika. Do spora će doći onda, kad ili jedna ili druga vlast prijeđe granice svoje kompetencije. Zato naglasujemo: gdje je kršćansko naziranje na svijet uhvatilo korijena u društvu, i to ne samo u širokim slojevima, nego i u inteligenciji narodnoj — nema bojazni, da bi vjerske trzavice ili borbe mogle mutiti unutarnji državni mir. Dođe li ili dolazi li ipak do njih, znak je, da jedan faktor zlorabi svoju vlast.

Stari kardinal Silvije Antoniano mogao je još pisati, da vremenita vlast toliko više doprinosi očuvanju države, koliko više samu sebe koordinira duhovnoj vlasti, koliko ovoj više pogoduje i promiče njezine interese.[70]

Mi toga danas u praksi doista ne tražimo od državne vlasti u onom opsegu. Tražimo međutim da oni, koji su na kormilu države priznaju i uvide jedno: da ne može biti po crkvenom shvaćanju dobrog kršćanina, bio katolik ili pravoslavni, ako on ujedno nije i dobar državljanin. Biti dobar drža-

---

scuole dello stato contra gli obblighi della coscienza cristiana, o anche contro le loro legittime preferenze.« AAS XXI (1929) str. 739.

[70] Enciklika n. n. mj. str. 743., hrvatsko izdanje str. 16.

vljanin i biti čestit čovjek — ističe enciklika — znači u katoličkoj Crkvi jednu te istu stvar. Onda će potrebna koordinacija uslijediti sama od sebe. Ako je kada bilo pogrešaka sa strane crkvenih faktora — mi ne tvrdimo, da ih nije bilo — one su izrasle iz svog vremena. Nosioci vlasti, pa i duhovne, uvijek su samo ljudi. Ali nikakove pogreške pojedinaca ne mogu osporiti istine: da se do valjanih građana ne može doći drugim pravilima i po drugim putevima, nego što su oni, koji pomažu stvaranje dobrog kršćanina.

Zato sv. Otac kao krunu svojih izvoda postavlja tvrdnju:

7. Dobar katolik, najbolji je građanin.

»Zato katolici bilo kojeg naroda na svijetu brinući se za katoličku školu svoje djece — neka bude glasno proglašeno i neka dobro razumiju i priznadu svi — ne čine stranačkog političkog djela, nego vjersko djelo, koje im neotklonivo nalaže njihova savjest. I tako radeći ne namjeravaju, da svoju djecu odijele od narodnog tijela i duha nego pače hoće, da je odgoje za narod na način, koji je najsavršeniji i koji najviše doprinosi narodnom napretku. Dobar katolik je upravo snagom katoličke nauke i najbolji građanin, koji ljubi svoju domovinu i vjerno je podložan građanskoj vlasti, bila ona postavljena u kojugod zakonitu formu vladavine.«

Doista nema toga državnika, koji ne bi sa zadovoljstvom slušao ove riječi vrhovnog glavara katoličke Crkve. Pravi smisao katoličke nauke i katoličkog praktičnog života vlastan je autentično da tumači vrhovni njezin poglavar. Nema tu riječi, ili se barem ne bi smjelo slušati tumačenje internacionale masonske braće. Ona ne čuva oltara, a vidjesmo dobro, da ne čuva ni prijestolja. Njezin duh nije konstruktivan u smislu čuvanja i izgrađivanja moralnog reda, nego destruktivan. U mnoge je države ona unijela zublju razdora, a ako nije, vremenom će unijeti i klicu propasti.

*

Nama je katolicima govorio Pijo XI. iz duše. Naši su katolički biskupi izašli pred svoj narod jednom skupnom poslanicom od 20. veljače 1930. sa svojih biskupskih konferencija. U njoj su iznijeli glavne misli iz enciklike papine. I teze, što smo ih mi gore nanizali, jednako su tamo navedene. A u zaključku je rečeno:

»Te istine zastupat ćemo mi, vaši biskupi, uvijek pripravni, da za njihovu obranu sve žrtvujemo. Radi se o sudbini neumrlih duša... Toga radi ne možemo i ne smijemo mirovati sve dotle, dok nam ne bude osiguran kršćanski odgoj djece, dok ne bude obezbijeđena sama vjerska škola i njezina posvemašnja ravnopravnost s državnim školama.«

Poslije riječi Pija XI. svatko vidi, da nikomu, a kamo li biskupima, nije moguće drukčije govoriti u ovoj stvari.

*

Ne će dakle biti za nikoga teško uvidjeti u čemu otskače važnost i vrijednost enciklika pape Pija XI. Misli u njima iznesene i naročito naglašene, imaju da radom i nastojanjem svećenika dušobrižnika, kako u crkvi, tako izvan crkve u organizacijama preko radnika u katoličkoj akciji, postanu duhovnom svojinom katoličkog puka. Da sav katolički svijet, svaki pojedini narod, a pogotovo njegova inteligencija, misli u svim pitanjima od općeg značaja onako, kako misli sv. Otac.

Na taj se način u katolicizmu jača njegova moralna moć. Razvija se u narodima osjećaj milijunskog zajedništva, a po njem pouzdanje i odvažnost u ovo vrijeme, kad se protuvjerski frontovi podižu ne samo u pojedinim velikim, nego čak i u malim državama i narodima.

U prvom redu dakle valja propagirati solidarnost s mišljenjem sv. Oca osobito kod malih katoličkih naroda, kao što smo mi Hrvati, u vlastitom interesu: zbog ojačanja u borbi protiv protivnika naše vjere, dolazili oni s kojemu drago strane. U drugom redu u interesu čitavog kršćansko-katoličkog svijeta, pa možemo reći čitavog čovječanstva. Jer o tom nema sumnje: čovječanstvo se može uspješno, harmonično i napredno razvijati samo onda, ako njim ovladaju misli, kakove razvija Pijo XI. Te su misli, kako je po ovim izvodima jasno, uperene najviše na moralni i socijalni preporod društva. A ni morala, pa ni smirenog socijalnog napretka nema za čovječanstvo drugoga osim onoga, što ga je svojoj Crkvi povjerio njezin utemeljitelj Isus Krist.

Pijo XI. ne čini ništa drugo, nego izlaže ideje Kristove. Primjenjuje ih na savremene prilike. Daje upute i naloge tamo, gdje treba obnoviti i popraviti, a bodri i blagoslivlje tamo, gdje nesmanjen živi među vjernicima budan i odvažan duh Kristov.

Njegov glas, njegove upute i zapovijedi treba da svi pripravno poslušaju. Na vratima Evrope kuca već od nekoliko godina dušmanin, koji ne će samo ugroziti, nego u n i š t i t i u njezinoj kulturi i one ostatke, što ih je do danas spasila pomoću kršćanskog duha. Svi nešta oklijevaju i nekako se skanjaju, da mu u lice kažu pravu riječ... Pijo XI. je prvi ustao protiv bezbožnosti boljševizma i navijestio mu borbu. Što dalje, situacija će postati sve jasnija. Morat će se konačno izjasniti na ovoj tački i oni, koji su u stvari naviještali isto što i boljševici, samo u drugoj formi. I što prije dođe do potpune opredijeljenosti duhova, bit će bolje. Nastojanje Pija XI. ide u tomu smjeru.

9. Enciklika[71] »Ad salutem« (od 20. IV. 1930.)

Prigodom 1500 godišnjice smrti sv. Augustina.

Ova je godina dala Piju XI. priliku, da katoličkom svijetu iznese pred oči grandioznu sliku jednoga od najvećih umova čovječanstva: sv. Augustina. Njegova ličnost privlači intelektualce bez obzira na konfesijsko naziranje, te oni zadivljeni zastaju pred njom. Kud li i kamo više imaju da zastanu i da se zadube u providencijalnu životnu stazu ovoga genija katolici, kojima on može, a i treba da bude i dandanas »luč postavljena nad svjetionikom« i »vođa vječnog spasenja«, kao što se pred petnajst stoljeća pojavio svojim savremenicima još i kao »rušitelj svake hereze«. Na živom spomenu ovakovih ljudi može doista kršćanstvo da se obnavlja. Svi bez razlike gledaju u daleku prošlost i osjećaju, kako iza Augustina, božjeg čovjeka, stoji sâm Gospod, koji ga je izabrao.

»Prikladno je, da se danas uznosimo radi ovoga muža, koji je jednoć na neki čudesni način pripojen mističnom tijelu Kristovom i od kojega po sudu historije, minuli vjekovi na čitavom svijetu, nijesu iznijeli gotovo nijednog većega ni uzvišenijega.«

Dolazi nam u svijest čudesni poziv sv. Pavla apostola. Izabrani »sud« Gospodov progonio je njegovu Crkvu. Progonio ju je i Augustin kroz dugi niz godina. I kraj suza i molitava svoje majke, kraj ranih grobova svetih mučenika nedavnog vremena prolazio je on i prelazio nemilosrdno. Kristovu Crkvu, koja je baš u njegovo doba stala dobivati krila, nije

[71] A. A. S., XXII. (1930) str. 201—234.

smatrao vrijednom ni najmanjeg interesa. Gospod međutim, koji jedini znade putove čovječje, doveo ga je, eto, do zanjerne visine, da mu je spomen nakon 1500 godina živ i zanimiv, poučan i jak, kao da je tek nedavno umro. Taj providencijalni karakter izbora Augustinovog ističe Pijo XI. i ne štedi s povalama velikomu duhu i geniju, ocu kršćanske kulture. On spominje i sve zanosne riječi, kojima prijašnji pape uzdigoše važnosti i veličinu Augustinovu,[72] ali ne zaboravlja istaknuti, da te pohvale treba »pravo shvatiti, a ne onako, kako su mislili u katolički duh slabo upućeni ljudi, naime: da »ugled riječi Augustinovih ima prednost i pred samim vrhovnim ugledom crkvenog učiteljstva«.

Enciklika se može podijeliti u tri dijela[73]: I. ž i v o t Augustinov do obraćenja, II. njegova n a u k a, III. njegov primjer s v e t o s t i. Svaki je dio osvijetljen i potkrijepljen navodima iz samih Augustinovih djela. Nas međutim iz ovog bogatog njezinog sadržaja zanimaju iznesene misli sv. Oca, kojima on cilja na moralni i socijalni preporod društva. Kojim i kakovim načinom on i ovom zgodom iskupljuje svoju riječ, danu u prvoj svojoj enciklici? Kako približuje kršćanskom puku ideal preporođenog duha našeg doba i naročito naših dana? Ličnost Augustinova mu pruža zato u mnogostrukom pogledu dostatno mogućnosti.

Mi ćemo u tom pravcu razmotriti što Pijo XI. misli o Augustinu i kako ga predstavlja svojim vjernicima.

1. — **Težina i veličina lične zablude ne zaustavlja uspješnog djelovanja božje milosti.** Individualni pad pojedinca nikada nije tako očajan, da bi ga smio zavesti na zdvojnost. Život u grijehu, daleko od grada Božjega, u aktivnoj borbenoj suprotnosti protiv Crkve, kako ga je kroz godine provodio Augustin, živ je primjer svakom našem savremenom čovjeku: da je još uvijek moguć korak k svjetlosti i istini! Moralni preporod pojedinca djelo je Božje milosti i vlastite volje. Gdjegod je ozbiljna težnja za istinom, tamo pojedinac mora doći do nje! Čitav

[72] Inocencije I., Celestin I., Hormizda, Gelazije I., Ivan II., Lav Veliki, Hadrijan I., Klement VIII., Pijo VI., Leo XIII.

[73] Cfr.: »Nouvelle revue Theologique« Nro 7. Tome 57. str. 529; »Periodica de re morali, canonica, liturgica« Tom. XIX. Fasc. 3. str. 234.

je Augustinov duševni nastroj bio uperen k istraživanju i k intelektualnom smirenju. Njegova mu filozofska prirodna nadarenost nije dala, da se zadovolji laganom, nesolidnom manihejskom argumentacijom. A Providnost, koja ga je odredila za velike stvari, tako je udesila razvoj i rasplet njegove životne staze, da se njegov razum nije više mogao boriti protiv griješnih sklonosti.

»Kao da ga je samo nadahnuće Božje, i poticanje vodilo u Milano u susret biskupu Ambroziju; Gospodin je »djelujući malo po malo blagom i milosrdnom rukom na njegovo srce i pripravljajući ga« (Ispovijesti VI. 6) učinio, da su ga mudre propovijedi Ambrozijeve privele k vjeri u katoličku Crkvu i k biblijskoj istini...«

I makar da se »teško i naporno vrši potpuna promjena čovjeka, koji je već davno zalutao s prave staze«, ona se uz poštenu volju i pošteno nastojanje pod jačinom djelovanja milosti Božje ipak vrši! U tomu baš i jest snaga Augustinovog primjera za naše doba! Nitko ne smije posumnjati u svoj spas i rezignirano se predati nehaju! A mi imamo oko nas čitave čete takovih, koje je mladenačka nestašnost, nesolidno znanje, strast bilo koje vrsti prema stvorenjima, odvela na stramputice i otuđila od grada Božjega. Oni imaju u Augustinu živi primjer svog života i zablude. Ali imaju u njegovom nastojanju i neprestanoj težnji za spoznanjem istine i najbolje zacrtani put, kojim se dolazi do žuđenog cilja i smirenja. Ako je kod njih samo iskrene želje oni moraju s Augustinom osjetiti svu ljepotu one njegove riječi: Stvorio si nas za sebe, Bože, i nemirno je srce naše dok se u Tebi ne upokoji! (Ispovijesti I. 1.)

To ima na umu Pijo XI. kad za velikog sveca i obraćenika kaže:

»Trebalo je naime da onaj, koji je imao postati »učiteljem milosti« po iskustvu nauči i preda potomstvu od kolike mlohavosti i slabosti boluje i najplemenitija duša, ako je pomoć kršćanskog obrazovanja i neprestane molitve ne učvrste na putu kreposti; naročito u onoj mladenačkoj dobi, kada zablude lakše primame dušu i začaraju, te kada prvi pokreti osjetila bude duh. To je Svevišnji i zato dopustio da na samom djelu opazi naš Augustin, kako je bijedan onaj, koji se muči, da se nasiti i naužije stvorenih stvari...«

»Napokon je božanskom milosrđu, koje ga je blago progonilo, pružio ruke onom zgodom kad je u molitvi potresen onim iznenadnim glasom: uzmi i čitaj!...«

2. — **Intelektualcima našeg doba sjajan je uzor sv. Augustin.** Svi oni, kojima je teško sagnuti glavu i primiti tolike odredbe i naredbe naše Crkve, neka promotre, kako se Augustin ponio u tom poslu. Ja ne ću ovdje iznositi sav bogoslovski zaklad Augustinovog uma i marljivosti; ne ću davati analize njegovih dubokih i mnogobrojnih znanstvenih radova. iznijet ću samo jednu misao, koju ne mimoilazi ni enciklika: da se u životu svakom pojedincu, pa i intelektualcu valja tijesno osloniti na Crkvu. Pijo XI. veli:

»Dok još naš Augustin nastavlja govoriti o zadnjoj svrsi određenoj čovjeku, već se žuri dodati, da će svima onima, koji je budu htjeli postići, posao biti uzaludan, ako se ne podvrgnu i čedno ne pokore katoličkoj Crkvi koja je jedina od Boga dana, da pribavlja dušama svjetlost i krepost. Čovjek, kad toga nema — **nužno** skreće s pravoga puta i lako srne u opasnost, gdje će izgubiti vječno spasenje.«

To je međutim vrlo često najveći kamen smutnje za ogromnu većinu savremenih inteligenata. Spotiču se o Crkvu, spotičući se zapravo u najviše slučajeva o ljudski elemenat u Crkvi. Smeta im ono, što je davno bilo pa prošlo; zabrinjuje ih talijanski ambijenat rimske kurije jednako kao politika fašističkog režima u Italiji. Svoje poglede zaustavljaju na vremenitim i prolaznim pojavama, vodeći dakako brigu o prolaznim interesima svojih nacija, a zaboravljaju na riječ Kristovu: Ja sam s Vama u sve dane do svršetka svijeta (Mt 28, 20) i: Crkve moje vrata paklena ne će nadvladati! (Mt 16, 18). Nije, kao da bi nas pogreške ili nastranosti ljudskog elementa u Kristovoj Crkvi ostavljale hladnima ili da bi kraj njih ili preko njih prelazili olako dalje. Mi ih odsuđujemo i žalimo bilo da su se dogodile u prošlosti, bilo da se događaju u sadašnjosti. Njih je bilo i bit će. Ali to nije Crkva — Kristovo mistično tijelo, njegova zaručnica. Ona u sebi ne može da bude oskvrnjena nečasnim činima crkvenih funkcionara. Ona ne prestaje nikada biti ono, čim ju je učinio i predodredio Krist: grad svetih, luka spasa, pravi put.

»Bog u svojoj dobrostivosti nikako nije htio dozvoliti, da ljudi njega traže slijepi i nekako teturajući: da traže Boga ne bi li ga možda napipali ili našli, nego je razagnao tminu neznanja i dao da ga po objavi prepoznavaju...«

Pošto je objavu povjerio Crkvi, u njoj je tako označio i najsigurniji put, što vodi k Njemu. Ništa dakle savremenom

modernom čovjeku nije potrebitije, nego baš taj tijesni naslon na Crkvu. Augustin ga je osobito naglasio u djelu: De utilitate credendi, a sâm ga je savjesno provodio u životu i radu.[74]

Sve se nastojanje Crkve i njezinih institucija razvija danas u tom smjeru. To je preporodna akcija katolicizma, koja bere vidnih uspjeha i u pustoši materijalističkog beznadnog vrtloga jedina ulijeva nade za bolju budućnost. Za nju se toliko zauzima Pijo XI. kad traži od biskupa provođenje t. zv. Katoličke Akcije. Sudjelovanje laikata valja da se izvija i razvija samo uz naslon na Crkvu i pod njezinim vodstvom. Svaka druga laička akcija, makar koliko naglašavala svoje »katoličko stanovište«, obično zalazi na stramputice. I sami smo svjedoci takovih zastranjenja u naše dane.[75]

Naša dužnost međutim mora biti, da savremenom inteligentu olakšamo pristup k Crkvi i strpljivo snosimo njegov renitentni stav. Da imamo mnogo ljubavi, razumijevanja i samilosti s njegovim stanjem.[76] Svi, a u prvom redu pastiri duša kao pozvani vođe i učitelji.

Divna je u tomu i za naše doba u velike aktuelna riječ sv. Augustina, što je enciklika navodi. Po njoj valja postupati s onima, koji stoje neprijateljski raspoloženi prema Crkvi:

»Neka protiv vas sa strogošću nastupaju oni, koji ne znadu sa kolikim se naporom dolazi do istine i kako je teško izbjeći zabludama..., kako je teško tjelesne fantazije nadvladati vedrinom pobožne duše... Neka oni protiv vas strogo nastupaju, koje nikada nije zavarala takova bludnja, kakova vide da je vas zavarala. A ja, koji sam se nakon dugoga i mnogoga lutanja napokon mogao obazreti i vidjeti u čemu sastoji ono poštenje, o kojem se čovjek uvjerava bez pripovijedanja isprazne bajke..

[74] »Ut vero ad ultimum finem nostrae beatitudinis pervenire possimus, Augustinus duplicem quasi viam novit ac commendavit. Prima et maxime necessaria est via auctoritatis. In ordine praesenti a u c t o r i t a s E c c l e s i a e, et in ecclesia auctoritas conciliorum et pontificis romani accipienda est ut ad salutem quis pervenire valeat.« Cfr. Periodica de re morali etc. tom. XIX. fasc. 3. str. 235.

[75] U Francuskoj prije »Sillon«, a nedavno »Action française«; u Sloveniji je vrludao »Križ« sa svojom skupinom; kod nas jedna grupa laika, koja je sve do nedavna odbijala katoličku Akciju kao neki »talijanski« specijalitet, ne shvaćajući je jednostavno.

[76] Vidi potanje u mojoj knjižici: »Naša Crkva i naša inteligencija«, Mostar, 1929. (Izdanje Savremenih pitanja) sv. XXX/XXXI.

koji sam sve one izmišljotine[77] ...i radoznalo tražio i pozorno slušao i lakomisleno vjerovao, pa živo nastojao dokazati komegod sam mogao i protiv drugih tvrdoglavo strastveno branio: j a n e m o g u s t r o g o n a s t u p i t i p r o t i v v a s! Kao što sam u ono doba morao samoga sebe, tako sada moram suzdržavati vas i s vama biti tako strpljiv, kako su nekada moji bližnji bili sa mnom, kad sam bjesomučno i slijepo lutao u vašoj dogmi...«

Položaj je savremenog modernog inteligenta težak. Uplivi, koji na nj navaljuju, od silnog su zamaha. Usto ih je toliko i tako raznovrsnih, da je potrebna velika sprema znati ih ocijeniti i prosuditi. Pred 1500 godina je Augustin osjetio kolika je pomoć i kolika je potreba imati sigurnog provodiča u duševnim borbama. Ne će li danas položaj modernog intelektualca zahtijevati kud i kamo veću pomoć i potporu? Zar možda ne navaluje danas sektarstvo i ne zavodi njihove duše? Nijesu li manihejstvo, donatističku šizmu, arijevstvo i pelagijevstvo danas zamijeniti sustavi: teozofija, antropozofija, starokatolicizam, adventistička sekta, nazarenstvo, da starijih zabluda ne spominjemo? Valja zato intelektualcu slijediti primjer velikoga hiponskog biskupa i poći njegovom stazom govoreći: »Čitava je moja nada samo veliko Tvoje milosrđe. Daj mi što zapovijedaš, pa zapovijedaj što hoćeš!« (Ispovijesti, knj. X. glava 29.)

3. Dok tako Pijo XI. iznosi karakteristične oznake Augustinove u koliko mogu da djeluju na moralni preporod pojedinca, posebno se zaustavlja kod njegovoga značajnoga i zamašitog djela (»De civitate Dei«), čiji se **upliv** očitovao u **socijalnom životu čitavoga srednjeg vijeka.**

»U tom sjajnom djelu velebno je raspravio o upravljanju svijeta i svih događaja, koje upravljanje vrši Bog... Istraživanje vodi Augustina do zaključka, da povijest ljudske zajednice i nije ništa drugo, nego neko opisivanje Božje ljubavi, koja se na nas neprestano slijeva. N e b e s k o m je gradu Bog zametnuo početke, te ga kroz triumfe i kroz tuge tako unapređuje, da njegovom napredovanju, po Božjoj zapovijedi, moraju služiti iste ludosti i opačine z e m a l j s k o g grada...«

Izjašnjenje pravoga Augustinovog pojmovanja »zemaljskog« i »nebeskog« grada, daje Piju XI. priliku da iznese misli, koje danas, u vrijeme društvenog kaosa, jedine mogu da unesu mir među narode, a ustaljen pravac slobodnog naprednog ži-

[77] Misli na manihejsku sektarsku nauku, koju je branio kroz 9 godina.

vota u pojedinim državama. Te se misli, dakako, oslanjaju na Augustinove izvode. I kolikogod bile stare po datumu, one su svježe i savremene po svom značenju i svojoj ispravnosti. Ne dotiču se samo države, nego i nosioca državne vlasti. Stoga naše društvo mora ići za tim, da im pribavi opće poštovanje i uvaženje. Tim više, što se nad svima državama evropskim i izvanevropskim izvio gotovo isključivo duh masonske braće, koji se opire svemu, što odiše pravim i nepatvorenim duhom Kristovim.

»Bijedno se varaju svi oni, koji stanje u državi tako uređuju, kao da se ne treba ni najmanje obazirati na posljednju svrhu čovjeka, niti na valjano upotrebljavanje dobara ovoga života; jednako se varaju i drugi, koji misle, da se zakoni za upravljanje države i unapređivanje ljudskoga roda ne mogu podudarati sa nalozima onoga, čije su riječi: Nebo će i zemlja proći, ali riječi moje ne će proći!« (Lk. 21, 33).

»Država se ne treba bojati, da će Crkva upasti u njezine naročite osnove i prava: ova su naime prava Kristovi vjernici po nalogu Početnika njihovog imena, od početka tako poslušno poštivali, da su s pravom mogli reći, kad ih se mučilo i ubijalo: knezovi su me gonili za ništa« (Ps. 116, 61) »Državi ne može nastati nikakova šteta od Crkve, nego naprotiv najveća korist i pomoć...«

Prema tome povlači Pijo XI. ispravan zaključak, koji je ujedno direktiva katolicima u svim državama i u svim prilikama:

»Od Kristovih učenika ne valja zahtijevati ništa drugo, nego da se pokoravaju pravednim zakonima svog naroda. Ali im se ujedno **ne smije** ništa zapovijedati, što zakon Kristov zabranjuje, niti zabranjivati išta, što taj zakon zapovijeda, jer bi se time stvorio raskol između Crkve i države.«

Ako k ovome pridodamo još oznake, koje po Augustinovom opisu[78] valja da rese kršćanskoga kneza, dobivamo sliku idealne kršćanske državne uprave. Njoj će i danas, kako vidimo u savremenom životu, udariti obično najznačajniji biljeg jedna jaka ličnost. A da takova ličnost može povesti svoj narod putem, što vodi u idealnu državu, mora se ona bezuvjetno osloniti na evanđeosku nauku. Drugoga puta nema. Uskladiti svoj život i život svih državljana s propisima Božjima, znači »dobro i sretno biti na čelu državi«. To nije državniku moguće, »osim ako mu se u samoj dubini mozga zaustavila pravda, združena s ljubavlju i smjernošću duše...«

[78] De civitate Dei, knjiga V. gl. 24.

Ove su misli međutim daleko od mnogih današnjih državnika. Ne možemo doduše reći od svih, jer ima ljudi u savremenom državnom životu evropskih naroda, koji i aktivno sudjeluju u tom životu i dolaze u mogućnost, da svoje misli provode u život, a po svom su naziranju izraziti zastupnici kršćanskog nazora na svijet i život. Njima su ove misli dobro znane i oni se zalažu za njihovo ostvarenje. Ali njihov je broj malen, a njihov upliv često skučen i sužen kompromisnim obzirima i potrebnim susprezanjem. Daleko je veći broj onih, koji pod uplivom razornog protucrkvenog i često protukršćanskog duha vode narode i države onako, kako Augustin označuje i kako riše »civitatem terrenam«. Pijo XI. se tuži, kako lošu uslugu čine narodu i državi oni, koji se zalažu za državnu upravu, što ne poštuje Božjih i crkvenih zakona.[79] Oni dakako ne vide i ne spoznaju, da i u tom svom stavu služe Božjemu promislu!

»Povijest ljudske zajednice i nije ništa drugo, nego neko opisivanje **ljubavi Božje**, koja se na nas neprestano slijeva...«

»Događaji u svijetu ne idu za ničim, osim za napretkom grada Božjega, naime: za rasprostranjivanjem evanđeoske istine i za unapređivanjem spasenja duša...«

Istina je, da se događaji, koji prohujaše svijetom do sada, a pogotovo kakovi se odigravaju u naše vrijeme, na oko teško dadu spojiti s navedenom mišlju. Kadri su sve prije, nego da uliju snage, srčanosti i oduševljenja. Moramo zato razumjeti i ispričati one, koji na očigled tih strašnih događaja (Mexico, Rusija, Kina) ne gledaju pouzdano u budućnost. Ne vide borme, da oni idu »za rasprostranjivanjem evanđeoske istine i za unapređivanjem spasenja duša.« Radi toga postaju malodušni i apatični u svom radu za širenjem carstva Božjega na zemlji.[80]

[79] Naziva ih »leves ac libidinosi scriptores«, a njihovo djelovanje perverznim.

[80] Takova malodušnost znade zahvatiti i katolike, radnike za ideale Crkve. Misle neki, ako oni ne ugledaju plodova svoga sijanja, da ih nikada ne će ni biti. I postaju nervozni... Oni onda u tom svomu nervoznom žaru odsuđuju druge ljude. Izriču svoje neopravdane sudove, a ne vide, da se na taj način odalečuju od pravoga duha Božjega. I mjesto da prikupljaju duše, oni ih odalečuju od sebe. Postaju tako jedna bolesna pojava na narodnom organizmu, koja znade počesto više da škodi Crkvi i vjeri, nego što koristi.

Ali uza sve to: niti se može, niti se smije pokolebati naša vjera u Providnost! Bog uzdržava i upravlja svijetom. Tko tu istinu shvati i u nju se živo zadubi, nikad ne će biti zahvaćen pesimizmom. Razumjet će Augustina kad naučava, da napredovanju nebeskoga grada moraju po Božjoj zapovijedi služiti iste ludosti i opačine zemaljskoga grada. Razumjet će i onu riječ sv. Pavla: »Onima, koji Boga ljube sve zajedno pomaže na dobro«.[81]

Sve je to, ispravno shvaćeno, kadro proizvesti preporod društvenog života i u naše dane, kako su te iste misli izvele onoliki spasonosni upliv na sav društveni i državni život srednjega vijeka. Mnogo će toga dakako, ostati neprovedivo i neostvarivo radi izmijenjenih socijalnih prilika našega vremena. Ali ako taj isti duh ne bude ojačao u svim savremenim društvenim slojevima, oni će se rasplinuti i razići u opačini i zabludi, iskupljujući svojom propašću grijehe otaca...

4. Još u jednom pogledu ističe enciklika velikoga biskupa Augustina: **kao gorljivog pastira duša.** On nije ostao zakopčani i usamljeni učenjak. Filozofski ga i teološki njegov razgranjeni rad nije odalečio od života i njegovih potreba. Ako ćemo pravo: baš su život i životne potrebe afričke crkve nametale smjer, kojim je Augustin pošao u izlaganju i obrani katoličke vjere. Sav izgara od ljubavi k Bogu, a po tom i od ljubavi za njegovo djelo — Crkvu. Kao biskup čuva povjereno stado i izlaže svoj život u njegovoj obrani. Ne straši se, i ako je imao razloga, da se boji za život. Uza sve to je kroz dugo doba svog pastirskog djelovanja svojoj okolini i svojemu stadu uzor-primjer pobožnosti i gorljivosti u molitvi. Monaški je život visoko cijenio; prema pravilu, što ga je sâm sastavio barem u osnovi, još je i danas taj red živa grana na stablu crkvenom.

Pijo XI. stavlja ovdje Augustina za primjer našim biskupima i svećenicima. Oni su duhovni vođe svoga puka. Njihova je zadaća velika i teška. O veličini njezinoj nitko od njih samih ni ne sumnja; ali je pitanje, da li joj uvijek težinu svi ispravno uočuju i da li dostatnom gorljivošću nastupaju u radu, da »svoje stado dovedu u vječno blaženstvo, hraneći ga pastvom zdrave

[81] Rim 8, 28.

nauke i braneći ga od napadaja vukova...« Nema sumnje, Pijo XI. ima na umu, da i našu svećeničku savjest prodrma. To je potrebno, jer su potrebe vremena ogromne, a pogibelji u društvenom i moralnom životu silne. Ako biskupi i svećenici ne budu odbacili sve obzire i ne budu poput Augustina »junački navaljivali na hereze« svoga doba — izgubit će stado. Ono se, na žalost, prorijeđuje i smanjuje svaki dan. U njemu ponestaje ljubavi, poštovanja i žive vjere. Ono se na vrlo lagan način daje počesto zavesti od sektaraca, što šire krive nauke. A još uvijek mnogi pastiri duša, pa i kod nas, stoje skrštenih ruku ili primjenjuju sredstva, što ne odgovaraju duhu vremena.

»Neka ne bude dakle **nikoga,** tko ga ne bi nastojao nasljedovati« — riječ je Pija XI. I puk i naučitelji puka! Rekao bih, da ovi potonji još i više, jer je njihova spoznaja stanja u kojem smo, potpunija i tačnija, pa prema tome veća njihova odgovornost i dužnost.

*

S ovom enciklikom završujemo niz enciklika pape Pija XI. Ona je, pored ostalih, koje smo sve po redu istaknuli, jedan jaki dokumenat velikog preporodnog rada njegovog. Nema sumnje, da je i ličnost, o kojoj govori, po svom značenju i svojem blagotvornom utjecaju na pokoljenja kroz tolika stoljeća takova i tolika, da joj gotovo nema premca u povijesti Crkve. Neka se po njegovom zagovoru približe k Crkvi katoličkoj svi, koji stoje od nje odijeljeni. A u njezinom krilu neka po istom zagovoru velikog i agilnog biskupa odišu svi jednim duhom, koji se ne odalečuje ni u čemu od ideja Petrovog nasljednika u Rimu.

10. Enciklika[82] »Casti conubii« (od 31. XII. 1930.)

O kršćanskom braku.

Enciklikom o kršćanskom braku[83] iznenadio je Pijo XI. kršćanski svijet. Ne samo radi toga, što je ona po važnosti, po vanrednoj obradbi i unutarnjoj svojoj vrijednosti ravna prvoj njegovoj enciklici »Ubi arcano«, nego i radi toga, što je nitko nije očekivao. Vidi se to iz papinog govora uoči Božića god. 1930. kardinalima i prelatima rimske kurije, gdje ju je sv. Otac navijestio. Iz tih se riječi razabire i osobita važnost, što joj pridaje baš za vrijeme u kojem živimo.[84] U doba, gdje se mnogo govori o miru među narodima i gdje je doista mir potreban za razvoj i napredak kako moralni, tako materijalni svega čovječanstva, neke podzemne sile, daleko od Boga i od Crkve, ometaju taj rad. Kao za ruglo svemu svijetu: dok pričaju o miru, izgrađuju i usavršuju svoju oružanu snagu. Jedni drugima ne vjeruju. Svi mi to gledamo na svoje oči, ali svi ne razumijemo toga postupka. Razumiju ga samo oni, koji znadu,

[82] AAS, XXII (1930), n. 13. str. 539—592.

[83] Moja je namjera bila, da završim s enciklikom o sv. Augustinu. To sam izrično i naveo na koncu njezinog izlaganja. Međutim je o Božiću najavljena nova enciklika, koja eminentno potcrtava baš ono gledište, s kojega ja promatram i ističem enciklički razasute misli i nastojanja pape Pija XI. Nije moguće zato, da izostavim ovu encikliku o braku, pa da u zaokruženom prikazu sviju papinih dosadanjih enciklika uzmanjka ona, koja i za moralni i za socijalni preporod društva ima prvotnu važnost. Ona se doista postavlja kao kruna svemu nastojanju Pija XI. za obnovu savremenog društvenog života.

[84] »Sarà un enciclica di sogetto importantissimo e che interessa quant' altro mai la famiglia, gli stati, anzi l' umanita intera; un argomento di perene attualità, attualità, che oggi presenta aspetti quanto mai lacrimevoli e preocupanti; tanto preocupanti da farci ritenere in coscienza il nostro intervento non soltanto opportuno e necessario, ma anche urgente. E evidente, che per la sua gravità ed importanza essa ha neccessariamente richiesto una lunga meditazione e preparazione ed aveva già fatto molto cammino nel nostro spirito ancor prima che un connubio regale venisse a renderla e più opportuna e più necessaria che gia non la facessero le condizioni generali del mondo«. AAS XXII (1930) n. 13. str. 537.

da mira među narodima ne će i ne može biti, gdje nema ljubavi. A ljubav je Božja kćerka. Da se narodi uspješno uzmognu odhrvati rasulu i propasti, morali bi svim sredstvima onemogućiti i uništiti razmahanu protisocijalnu i protuvjersku propagandu. Dati Bogu, što je Božje u čitavom javnom i privatnom životu. Staviti svoj privatni, društveni i politički rad pod zaštitu Stvoritelja svijeta i života, te se vladati prema njegovim naravnim i pozitivnim zakonima.

Ali o tom nema govora! Države srću u svoju propast, kamo ih vode slijepi državnici. Javni se život naroda odvija bez obzira na prava, što ih ima Bog na naš život. Svi gledaju s užasom na boljševičku neman, koja im prijeti propašću, ali ništa ne poduzimaju, da onemoguće razvoj boljševičkih ideja u svojim državama. Misle, da su se ogradili od prodiranja boljševizma, ako progone organizirane domaće komuniste, ako paze i sprečavaju agitaciju u tom smjeru, zabranjujući njihove novine, knjige i propagandu. I dok to rade i brižno provode, dotle im domaći njihovi ljudi, neorganizirani komuniste, namješteni u državnoj službi, pišu knjige, prožete potenciranim boljševičkim duhom, gdje razvijaju principe, što ruše svaki državni poredak, stvaraju i odgajaju duhove, koji jedva čekaju da nastupi čas izgradnje i napretka onako, kako se danas provodi u Rusiji. Ono, što se zove kod nas »javno mnijenje«, ne vidi, gdje treba postaviti sjekiru, da se zlo iskorijeni. Ne uviđa otkud prijeti propast i ne zna, kako joj se jedino može izbjeći. To je prokletstvo otpada od Boga i od vjere! Duhovna i duševna sljepoća našeg društva.

U tu tamu evo ponovno unosi vrhovni poglavar naše Crkve luč svjetla. Podiže svoj glas i upozorava:

> »Iz iskustva znamo, da je nepokolebiva stalnost brakova najobilatiji izvor poštenog života i neokaljanog ćudoreda; pa ako se u tomu sačuva red, spas je države u sigurnosti: takova je država, kakove su obitelji i ljudi, koji je sačinjavaju. Iz njih ona sastoji kao tijelo iz udova. Oni dakle, koji odvažno brane nepovredivu stalnost braka imaju najveću zaslugu koliko za posebno dobro žena i djece, toliko za opće dobro ljudskoga društva.«[85]

[85] AAS XXII (1930) n. 13. str. 554.

Odgojite, veli Pijo XI., dobre državljane i osigurali ste svoje državne organizacije. A dobre vam državljane odgajaju samo dobre obitelji.[86] Valjanih pak i čestitih obitelji nema tamo, gdje se visoko ne poštiva svetinja kršćanskog braka.

Otud ovoj enciklici ogromna važnost. Ona nije jedan dokumenat, koji se ograničuje na pripadnike katoličke Crkve, a upozorava, upućuje i veže samo njihove savjesti. Ona je dokumenat općeg značenja i općenite vrijednosti, kojemu nitko ne može poreći duboki zahvat u čitav savremeni društveni život.[87] Istina, enciklika se u prvom redu obraća pripadnicima katoličke Crkve, jer ni kod njih ne stoji brak svagdje na onoj pravoj visini. Ali preko njih želi papa upozoriti na razorno shvaćanje i stanje braka uopće, a na zablude onih, koji mu svijesno i namjerice podrezuju korijen, napose. Nalaže doduše, biskupima da pouče tamo, gdje treba o pravoj naravi, cijeni, prednostima i blagodatima kršćanskoga braka. No taj glas veže jednako svakog svijesnog katolika, a pogotovo javnog radnika, djelovao on riječju ili perom. Kad znamo, koliko je u svijetu neznanje i nepoznavanje božjih zapovijedi i božjih stvari; koliko se razmahala drzovitost i oholost ljudskog duha, prezirući sve, što sjeća na Boga i njegovu Crkvu; kolika li je napokon praktična otuđenost od kršćanskog života, svijesno prestupanje i kidanje bračnog veza, onda nas ne smije čuditi, da je sv. Ocu toliko stalo, da ne ostavi netaknutim ni jednog pitanja, koje je u vezi s kršćanskim shvaćanjem braka.

Enciklika ima 3 dijela. Prvi izlaže: što je i kakav je pravi kršćanski brak, naročito koja je i kolika dobra Bog dao pravoj ženidbi. Drugi dio iznosi crnu sliku: što se sve čini i kako se sve krši ova božanska uredba, baš u naše dane. Treći dio upozoruje na sredstva, kojima se velika i pogubna zla dadu ukloniti i ženidbi povratiti dužno poštovanje. Iz obilja ovog

---

[86] O tomu, da d o b r e državljane nije u stanju odgojiti država, nego obitelj, donio je Pijo XI. nepobitne dokaze u enciklici »Divini illius magistri« (od 31. XII. 1929.) o kršćanskom odgoju mladeži. Vidi str. 70. i sl.

[87] To izrično priznaje beogradska »Politika« (od 7. II. 1931.). Iz izvještaja toga lista vidi se, koliki je utisak učinila ova enciklika među pravoslavnima. Daje pravo Piju XI., kad u obranu braka podiže svoj glas protiv svih modernih tekovina, koje ga sistematski razaraju.

dragocjenog materijala mi ćemo iznijeti samo ono, što za naše vrijeme ima osobitu važnost, a što je ujedno kadro učvrstiti naše dosadanje izvode o preporodnom radu Pija XI.

I. Kakova dobra nosi sobom kršćanski brak?

Sv. Augustin je kratko, a jezgrovito naznačio dobra braka s tri riječi: djeca, vjernost, sakramenat.[88] Prema toj razdiobi polazi enciklika u svom izlaganju. Sva tri elementa pravog braka imaju prvenstveno moralnu, a potom i socijalnu važnost, koja u naše doba otskače na osobiti način.

1. O dužnosti, da roditelji **rađaju djecu** u braku — ne bi doista smjelo biti ni govora. I ne bi ga bilo, da ljudi tu instituciju ne nastoje izigrati. Ali ovdje nije riječ o dužnosti, nego o djeci kao jednomu d o b r u ženidbe, koje stoji na prvom mjestu. I nema sumnje: u pravoj su kršćanskoj obitelji djeca doista jedno dobro, jedan dar božji. Tako o svojoj djeci govore i otac i mati, prenoseći radost svoju u duše svojih potomaka. Naći ćete još takovih obitelji i ako im je danas broj spao na minimum. Zato je na mjestu, da Pijo XI. potsjeti kršćane roditelje:

»Neka osim toga kršćanski roditelji razumiju, da nijesu određeni samo za rasprostranjivanje i održanje ljudskog roda na zemlji niti, šta više, samo da odgajaju kakovegod poštivaoce pravoga Boga, n e g o d a r a - đ a j u p o d m l a d a k C r k v i K r i s t o v o j, da donose na svijet »građane Svetih« i »ukućane Božje« kako bi se sve većma množio puk, predan poštivanju Boga i Spasa našega«.

U toj se misli odrazuje visoko moralno, gotovo neko sveto poimanje ženidbe. Duboko bi ga trebalo usaditi u srca vjernika. Ako ga shvate i razumiju, obuzet će ih »neko uzvišeno i utješljivo ganuće« i njihov će ponos rasti. Njihova radost i veselje smanjit će za polovicu teret i brige, što ih brak sobom donosi. Ali koliko je krasna ova misao, toliko je tužna i crna ona, što nam se nameće, kad pogledamo na realnost oko sebe. Silan je broj onih, koji niti mare za broj »građana svetih« i »ukućana Božjih«, niti za podmladak i porast svoga roda, a još manje za rasprostranjivanje čovječanstva. Sve je to njima deveta briga. Oni imaju pred očima samo sebe i ugod-

---

[88] Sv. Augustin: De bono coniugali c. 24. n. 32.

nost svoga života. Što manje rada, što manje tereta, a što više uživanja — to je norma njihovog života. Ako po njoj dođu u sukob s naravnim ili pozitivnim moralnim zakonom, nijesu ni časak u dvojbi, da zakon treba obići ili naprosto prestupiti. I tako gledate obitelji, koje nemaju djece uopće ili koje imadu jedno, najviše dvoje. To su od reda t. zv. inteligentniji slojevi, dakle stanovništvo gradova i trgovišta. Seosko stanovništvo počinje da ih nasljeđuje[89] i poći će sasvim tragom gradskog stanovništva, ako se pravovremeno ne nađe načina, da se zaustavi ovo zlo, koje mu prijeti uništenjem.

2. Bračna **vjernost,** kao drugo dobro, nije nikakova osebitost kršćanskog braka, nego braka kao institucije naravnog zakona. Narušivanje ovoga bračnog ugovora smatralo se uvijek prestupkom jače vrsti. Bilo je mnogo zastranjenja i iskrivljivanja ovoga zakona u povijesti ljudskoga roda. Ali Krist je konačno razbio sve sumnje i odsudio sve nastranosti. Monogamijski brak ima da veže jednoga muškarca uz jednu ženu, bez ikakove iznimke. Ni misao, ni želja[90] ne smiju narušiti svetosti ove zajednice. Naročito naglasuje sv. Otac:

»Bračna vjernost zahtijeva osim toga, da muž i žena budu svezani nekom osobitom, svetom i čistom ljubavlju: *da se ne ljube međusobno kao preljubnici, nego kao što je Krist volio Crkvu*... O ljubavi dakle velimo, da nije osnovana samo na tjelesnoj sklonosti, koja brzo prolazi, niti samo u laskavim riječima. Ona je postavljena i na dubokom čuvstvovanju duše i zasvjedočena vanjskim činom — ako je istina da mora pokazati djelo, tko hoće dokazati ljubav...«

Ako se dakle brak ne uzme u užem smislu t. j. kao jedna naročita institucija za rađanje i odgajanje djece, nego u širem smislu t. j. u koliko je on jedna zajednica dvaju bića, jedno

[89] Prošlogodišnje raspravljanje o »bijeloj kugi«, naročito u Slavoniji, pokazalo je, da je sve traženje uzroka ovom stanju u jednom dijelu našega naroda samo posao onih, koji ispravno ne gledaju. Za dušobrižnika je odmah jasno, da se vjerski jake i svijesne obitelji ne mogu sklonuti nikakovim, a najmanje materijalnim razlozima, da u ovako teškoj stvari gaze Božji zakon. Slavonija nije zemlja, gdje se gladuje, pa ni u ovo današnje teško doba. Ali je Slavonija naslijedila puno zla, što su u nju unijeli dijelom stranci, a dijelom domaći, još od vremena granice. I zato je samo jedan put, da se opet svede natalitet na normalu: *intenzivni dušobrižnički vjerski i socijalni rad na župama.* Najbolje polje za blagotvorni pozitivni razmah katoličke akcije, kojoj su kod nas napravili formule i sheme, ali joj nijesu znali unijeti ni udahnuti života.

[90] Mt. 5, 28.

drugarsko uzajamno provođenje života, onda *ljubav*, koja je osnovicom tomu životu, mora dovoditi bračne drugove do međusobnog pomaganja i u duševnom pogledu. Oni će u sebi izgrađivati i usavršavati *unutrašnjega* čovjeka i tako jedan drugomu pomagati, da se što više i uspješnije približe konačnoj svrhi. Enciklika to naziva: »*uzajamno unutarnje izgrađivanje*«.[91]

Taj će uspjeh dakako polučiti samo onaj brak, kojemu je sveta riječ apostola Pavla: »Muževi ljubite svoje žene, kako je Krist ljubio Crkvu (Efežanima 5, 25). Ne zatvaramo oči pred silnim poteškoćama, što se u prvom redu s psihološkog gledišta dižu u dugotrajnom ovakovom bračnom životu; znamo za mučeničko podnašanje pojedinih bračnih drugova u slučaju naslijeđene ili zadobivene bolesti; znamo i za slučajeve sterilnosti ili impotencije, strastvenoj odanosti kakovoj mani (karte, šport, moda). Ali znamo, da je *ljubav* jača od svega! Ako je dakle ljubavi — bit će i blagoslova! Pogotovo ondje, gdje žena spoznaje i priznaje svoj odnos prema mužu, koji joj diktira sama narav. Sv. Augustin ga zove: red ljubavi.

»Ovaj red obuhvaća prvenstvo muža pred ženom i djecom, te sa strane žene spremu i dragovoljnu podvrženost i *pokoravanje*, koje Apostol preporučuje ovim riječima: Žene neka budu podložne svojim muževima kao Gospodinu; jer muž je glava žene kao što je Krist glava Crkve (Efež. 5, 22). Ovo pokoravanje ne niječe niti otima *slobode*, koja ženi pripada radi odličja ljudske osobe jednako kao i radi njezinih plemenitih dužnosti kao supruge, majke i drugarice... Ali zato ono zabranjuje onu pretjeranu slobodu, koja ne mari za dobra obitelji, zabranjuje dijeliti srce od glave, jer to cijelom tijelu donosi silnu štetu i neposrednu opasnost propadanja. *Ako je naime muž glava, žena je srce.* I kao što on drži prvenstvo upravljanja, tako ona može i mora sebi prisvajati prvenstvo ljubavi.«

U naše doba rasklimanoga obiteljskog života — pravi je uzrok toj nemiloj pojavi: *pretjerana sloboda* kod žena. Što li će pak sve biti od ovog naraštaja, koji gledamo, kako pred našim očima razuzdano provodi mladost, provodeći u

[91] »Haec mutua coniugum interior conformatio, hoc assiduum sese invicem perficiendi studium verissima quadam ratione, ut docet Catechismus Romanus, etiam primaria matrimonii causa et ratio dici potest, si tamen matrimonium non pressius ut institutum ad prolem rite procreandam educandamque, sed latius ut totius vitae communio, consuetudo, societas accipiatur« AAS, l. c. pag. 549.

djelo neprirodnu ravnopravnost žene s muškarcem! Nikad Crkva nije zapostavljala položaja žene. Ona ga je uvijek mudro i obzirno podređivala položaju muža, ostavljajući ženi slobodu u krugu njezinog naravnog poziva. U novije doba, kad je život prilično izmijenjen, Crkva je izašla u susret opravdanim zahtjevima ženskog svijeta za pravima na polju javnog socijalnog djelovanja prema novim prilikama, ali se s pravom suprotstavila pretjeranoj težnji za emancipacijom.

U ovom je pogledu od nedogledne važnosti po čitav socijalni život ispravan o d g o j ženskoga svijeta. Na nj treba paziti po gradovima kao i po selima. Nije tu dostatna sama Crkva sa svojim raznovrsnim pobožnostima i priredbama. Treba još naročitog individualnog i pozitivnog zahvata u psihu ženske omladine.[92] Ali ni udane žene ne smiju ostati pripuštene sebi samima. Možda su onda opasnosti za njih još i veće. Organizacije katoličkog karaktera mogu tu da spase situaciju.[93]

3. — Treće dobro kršćanske ženidbe jest njezina **nerazriješivost.** Priznati valja, da će se do shvaćanja o velikoj vrijednosti ovoga dobra kršćanske ženidbe vinuti opet samo oni, koji svijesno stupaju u bračnu zajednicu, nošeni mišlju sv. Pavla apostola o vezi između Krista i Crkve. Do vijeka se ne će Krist od Crkve rastavljati; trajan dakle do smrti ima biti bračni vez. »Što je Bog sastavio, neka čovjek ne rastavlja!«

Pa makar da je čak u izabranom narodu izraelskom Mojsije dozvolio otpuštanje žena s posebnih razloga, Krist je tu povlasticu ukinuo. Dao je ženidbi prvotnu snagu i čvrstoću, koja je dana prvoj ženidbi, prvoga bračnoga para ljudi. Iz ove

[92] To je poglavlje za sebe, o kojemu nije moguće ovdje naročito raspravljati. Stoji činjenica, da su dobro odgojene ženske generacije, najbolji bedem protiv širenja bezvjerstva u širokim slojevima. Odgajanje žena za apostolski rad, osobito na karitativnom i prosvjetnom polju mora donijeti sigurne uspjehe.

[93] Za naše smo prilike imali vrlo dobru organizaciju »Hrvatskih Orlica«. Pošto je njihovo djelovanje obustavljeno odredbom vlasti, nadomještuje ju donekle organizacija »Križarica«. Pored »Marijinih kongregacija« i »Trećeg reda«, valja raditi na širenju organizacije »Križarica«. Za udane žene valja skrbiti u organizaciji »Kršćanskih majki«. Ta vrst organizacije još nije kod nas dosta razvijena. Na njoj, kao na organizacionom katoličkom radu uopće, zapinje u prvom redu radi pomanjkanja dostatnoga broja svećenika u svim našim biskupijama. Kad svećenik-župnik bude uza svog pomoćnika odterećen, moći će se i na ovom polju jače zahvatiti.

se činjenice s jedne strane vidi, kolika je teškoća i teret u nerazriješivosti braka, a s druge strane koliko je od njega veća blagodat kako za pojedinca, tako za opće socijalno dobro. Onu prvu stranu t. j. t e r e t poradi nerazriješivosti u slučajevima neharmoničnosti ili čak nemogućnosti zajedničkoga života, potcrtavaju svi, koji se ne naslanjaju na katoličku Crkvu. Sve kršćanske zajednice, osim rimokatoličke Crkve, rastavljaju brakove, ako ima zato ikakovog dostatnog razloga. A za brak u katoličkoj Crkvi sklopljen vrijedi propis, da ga samo s m r t može rastaviti.[94]

»Kadgod se dakle kaže, da netko sklapa ženidbu, onda je taj ili sklapa tako, da je zaista p r a v a ž e n i d b a i u tom će slučaju s njom biti združen onaj neprekidni vez, što po Božanskom pravu prianja uz svaku pravu ženidbu[95]; ili je sklapa s mišlju, da će biti bez onog neprekidnog veza, onda to nije ženidba, nego nedopušteno združivanje, koje se objektom svojim protivi božanskom zakonu. Ono se dakle ne može niti početi niti nastaviti«.

Ako se površno promatra, onda se ovo naše intrasigentno stanovište u pitanju ženidbenih razrješenja, mora učiniti tvrdim i okrutnim. Dovikuju nam i pokazuju na ogromni broj slučajeva, gdje je jedna stranka stradavala kroz cio život samo zbog krivnje druge stranke. A da je mogla ponovno sklopiti brak, njezinim bi patnjama bio kraj. Pokazuju i na mnoge slučajeve, gdje djeca stradavaju. Osim toga ističu nezabilježeno i nezabilježivo more duševnih muka, što ih sobom nosi nemogućnost potpunog razriješenja bračne zajednice. Posljedica su, vele, otpadi od vjere i prijelazi na drugu vjeroispovijest, pogrde i psovke na Crkvu, javni prezir i omalovažavanje.

Sve je to istina, ali je sve skupa uzeto mnogo manje zlo, nego načelna sloboda razvoda brakova. Enciklika ističe za

[94] Can. 1118. C. I. C.: »Matrimonium validum ratum et consumatum nulla humana potestate nullaque causa praeterquam morte, disolvi potest«. Od ovog načelnog stanovišta otstupa crkva samo u slučajevima navedenim u can. 1119. i 1120. U can. 1119. se radi o n e i z v r š e n o j ženidbi među krštenima (ili je barem jedno krštenik), a u can. 1120. o ženidbi između n e k r š t e n i h, pa makar i bila izvršena (t. zv. privilegium Paulinum).

[95] »Riječ Gospodinova: š t o j e B o g s a s t a v i o, n e k a č o v j e k n e r a s t a v l j a, treba da se bezimnimno odnosi na sve p r a v e ž e n i d b e, jer je rečeno o braku praroditelja, prvom uzoru svakog budućeg braka«.

sav društveni život nesumnjivo daleko znatnije prednosti, što ističu iz nerazrješivosti ženidbenog veza. To su:

a) prednosti za ženu: prava ljubav ne pozna konca; traži trajnost i sigurnost do groba. To pruža samo ženidba, koja nosi biljeg nerazrješivosti. — Poticaji na nevjernost, kojih ima izvana i iznutra, odvraćaju čovjeka od tih misli, baš radi toga, jer je vez trajan. Nema straha, da bi muž za slučaj bolesti ili u starosti napustio ženu, kad zna, da se od nje do smrti ne može rastaviti. Konačno čast i poštovanje žene osigurano je kraj muža u braku do njezine smrti.

b) Prednosti za djecu: skrb za njihov odgoj samo je onda potpuno osiguran, ako su otac i mati zajedno. Mogu li se oni razvesti, tko zna, kako će podijeliti brigu oko djece i hoće li uvijek jedna stranka sama naći vremena i sredstava za pravilan i čestit odgoj djece.

c) Prednosti za društvo: poštenje i ćudoredna snaga jednog naroda izvire samo iz vjernog i nepokolebivog izvora obiteljske čestitosti. Svakoj je zato državnoj zajednici ova značajka kršćanske ženidbe najsnažnijim štitom i obranom.

Kršćanska je ženidba sakramenat. Ona po nauci Crkve nosi sobom i t. zv. sakramentalnu milost, iz koje će bračni drugovi crpsti svrhunaravne snage za vjerno, sveto i ustrajno ispunjavanje svojih dužnosti i poslova do smrti. Kad bi naše savremeno doba više msililo na ovu značajku ženidbe, bilo bi manje glasova, što viču za razvodom! Sudjelovanje s milošću Božjom znači jedan sveti život. A tamo, gdje je Bog i život u prijateljstvu s njime prva i najviša briga bračnih drugova, nema kraj ostalih životnih dužnosti vremena za misli, koje traže razvrgnuće bračne zajednice! Činjenica je, koja glasno i dostatno govori: Bračni drugovi, koji su iskreno pobožni, odani Crkvi i njezinim propisima, ni u snu ne pomišljaju na pitanja razvoda ili rastave. I oni imaju poteškoća u životu, briga, nesreće, svojih ličnih sklonosti, želja i sl. Ali oni su kod oltara Božjega naučili, da život nije samo naslada i uživanje, nego i dužnost i odricanje.

II. Stare i nove zablude o braku i bračnom životu.

Ne mislimo, da je u vrijeme prije nas, a pogotovo stoljeća unatrag bračni život bio bez mana i prekršaja. Ne gledamo na staro doba kao na kakovo zlatno doba ljudske čestitosti. Zlo je staro kao i rod ljudski. No jedno je kraj zala u naše doba novo: da se zlo opravdava; da ono oblači na se naučno ruho i pod tom maskom dobra traži priznanje. Novo je to: što se zlo nametljivošću i jednom nekažnjenom slobodom predstavlja posvuda na zator poštenja i na propast duša. Osim Crkve i njezinih ljudi, rijetko ćete gdje zamijetiti glas protiv ovoga i ovakovog načina rušenja svih temelja ljudskog pravog blagostanja. Pijo XI. kaže:

»Danas se svetost ženidbe više ne gazi i ne izvrgava ruglu potajno i u skrovitosti, nego javno i bez ikakova stida. Riječju, štampom, svakakvim kazališnim igrama; romanima, ljubavnim i humorističnim pripovijestima; kinematografskim slikama, radiofonskim govorima i napokon svim izumima znanosti. Rastava brakova, preljubi i svi najgadniji poroci ili se kuju u zvijezde ili se barem crtaju takovim bojama da na njima nema nikakove krivnje ni sramote. Ima i takovih knjiga — ljudi se ne ustručavaju nazvati ili znanstvenima — koje su, ne rijetko, zapravo samo oličene nekom patvorenom znanošću, ne bi li tako lakše našle puta, da se ušuljaju. Nauke, koje se u njima brane, prodavaju se kao vanredne tečevine novijeg umovanja. I to, dakako, onog umovanja, za koje se tvrdi, da je u svojoj isključivoj težnji za istinom, odbacilo sve predrasude starih; da ono među ovim zastarjelim mnijenjima uklanja i skida s dnevnoga reda i staru nauku o kršćanskom braku.«

Prema onomu, kako stvari doista stoje u savremenom životu, još je ovo crtanje sv. Oca — preblago. Mi prolazimo kraj knjižara, gdje su izložene knjige, što stubokom obaraju svu našu kršćansku nauku. Prolazimo, kao da ništa nije izloženo... Gledamo na izložbama slika najodurnije slike i šuteći prelazimo preko njih... Slušamo upravo sramotna predavanja samozvanih »učenjaka«, u kojima se čovjeku osporava svaki dar slobode i ljepote Božjeg djeteta... I opet ništa — stvari idu dalje svojim tokom... A zlo nam dopire do grla, sramota se i blud javno banči i guta žrtve. U zagrebačkom kazalištu se događa, da pristojni parovi ustaju i odlaze nakon prvog čina..., jer ne mogu dalje gledati sramote i bestidnosti, što ih govore i izvode glumci i glumice. Izađe u kakovom katoličkom glasilu ogorčeni prikaz i tužba na takvo stanje, ali to je sve.

Kolektivna katolička svijest — šuti! Ne šuti možda zato, što bi pozvanima bilo svejedno, šta se u savremenom životu zbiva i s čim se sve moraju da dnevno sastaju katolici vjernici, nego jer većinom ne znaju za to.[96] A njihov bi glas morao gromko zagrmjeti svaki put, kadgod se u ovoj »zločinačkoj slobodi« blatom prskaju osnovni principi kršćanskog morala...

Sve je danas upereno onamo, da se izruga kršćanskom zakonu; da ga omalovaži i prezre. Brak prolazi najgore. Sv. Otac ističe, da je izvor ovome postupanju mišljenje: da ženidba ne potječe od Stvoritelja naravi t. j. od Boga; da je Krist nije uzdigao na dostojanstvo sakramenta, nego da su je ljudi izmislili. Dosljedno toj svojoj misli oni propagiraju t. zv. privremenu ženidbu, ženidbu na pokus i t. zv. drugarski brak. Potpuna sloboda uz isključenje djece! Šta više: ima glasova, da ovakovo stanje valja zakonom uvesti i odobriti. Dobro im odgovara enciklika:

»Oni, čini se, niti ne slute, da u svemu tome nema ni traga novije kulture, s kojom se toliko razmeću; ne znaju, da je to poganska izopačenost, koja bi i kulturne narode bez sumnje bacila natrag u barbarske običaje nekih divljih plemena.«

Pristupajući k raspravljanju o pojedinim zabludama Pijo XI. ih grupira onako, kako se protive pojedinim dobrima ženidbe. Na prvom je mjestu:

1. Borba protiv djece. Ta se borba vodi s dva stanovišta. Jedno bi mogli nazvati egoističko, a drugo altruističko. Uzroci su kod prvih, što uopće ne će da imaju djece, jer su im na teret; ili, što imaju poteškoća bilo osobnih, bilo imovinskih. Dakle motivi čisto egoistični. I jedni su i drugi uzroci, veli enciklika, »izmišljeni ili pretjerani«. Naglasuje zato bez ikakovog ispričavanja čistu i bistru katoličku nauku, koja je sadržana u ovim riječima:

»Budući dakle da su neki očevidno otstupili od kršćanske nauke... te od nedavna našli za shodno, da propovijedaju drugu nauku,

[96] Njima bi morali biti dojavljeni konkretni slučajevi, da se odmah mogu ili kazniti ili žigosati. To je i za narod najbolja škola. Kako je simpatičan stav krčkoga biskupa, koji poput čuvara s Adrije orlovskim okom pazi na zla, što se šulja oko njegovoga puka i muževno podiže svoj glas protiv uvođenja običaja, što ruše staro poštenje onoga kraja.

to Crkva katolička... nalazeći se odasvud okružena ovim propadanjem ćudoreda, a želeći čistoću braka sačuvati neokaljanom od ove sramotne ljage, po ustima Našima u znak svog **božanskog poslanja, visoko diže glas i ponovno proglasuje:** svaka upotreba ženidbe, ako se vrši tako, da joj se ljudskom nakanom oduzima njezina prirodna sila rađanja života, krši zakon Božji i naravni, a oni, koji tako rade kaljaju se ljagom teškoga grijeha.«

Obzirom na onaj glas izgovora, što se danas radi ekonomskih teških prilika najviše čuje, izrično veli sv. Otac:

»Nikakove poteškoće ne mogu iskrsnuti, koje bi bile jake ukinuti obveznu snagu Božjih zapovijedi, što zabranjuju čine, zle po svojoj unutrašnjoj naravi.«

Mi znamo vrlo dobro, da ljudi prema svome staležu mogu, neki s više, neki s manje poteškoća, staviti svoju djecu na noge i otvoriti im puteve za budućnost. Što ćete reći na činjenicu, da je i dandanas najviše djece kod ekonomski najslabijih? Oni dakle, koji taj razlog navode što u utrobi ubijaju djecu ili zaprečuju njihovo začeće, ne misle ozbiljno. Posve su drugi motivi njihovoj zločinačkoj praksi.

Ono stanovište, što smo ga nazvali altruističkim, samo se na oko čini takovim. U stvari je i ono jednako egoistično kao i prvo. a imali bi, da ga opravdaju osobito teški razlozi s medicinskog, socijalnog i eugeničkog stanovišta.[97] Nauka je međutim katoličke Crkve da direktno ubijstvo djeteta u majčinoj utrobi nikada nije slobodno. To papa ponovno potcrtava. I s teoretskog i praktičkog gledišta ova je stvar za katoličku nauku riješena. Ona ima u životu ne rijetko strašan jedan izgled: pogibaju dva života, a mogao bi da pogine samo jedan! Ali to je naše ljudsko gledanje. Sa gledišta Stvoritelja naravi i ljudskoga života, stvar ima posve drugo lice. Neistraživi su njegovi putevi i nedokučive njegove staze! Mi vjerujemo u Providnost i u dubokoj ljudskoj tuzi priklanjamo se u takovom slučaju pred Njezinim odlukama. Sa napretkom medicinske znanosti poduzeti ćemo sve i sva, da spasimo u konkretnom slučaju i majku i dijete; ali nikada ne ćemo odobriti današnjeg stanovišta mnogih liječnika, koji bez ikakovih skrupula ubijaju dijete, da spase život majci.

[97] Tako zvane medicinske, socijalne i eugeničke »indikacije«.

Još će manje moći da opravdaju ovakovo izravno ubijstvo socijalne i eugeničke indikacije. Što eugenika[98] vrijednoga i dobroga iznosi za društveni napredak i zdravu narodnu budućnost, to ćemo dakako uvijek spremno prihvatiti. Ali se nikada za volju kakovih zemaljskih ciljeva, ne smiju žrtvovati ciljevi svrhunaravski. Nikada se snaga i prosperitet nacije ne smiju uzdići nad zapovijedi Božje i prava, što izviru iz naravnog moralnog zakona.

2. — **Borba protiv bračne vjernosti.** Osim svega onoga, što kvari brak i moralno shvaćanje bračnog života uopće, još se naročito utuvljuju ženskom svijetu neke misli, koje moraju do temelja razrušiti normalni obiteljski i društveni život. To su:

a) sloboda u seksualnom iživljavanju. Prijateljevanje, koje pojedini bračni drug može po volji birati i mijenjati. — Ovu otrovnu misao uštrcava najviše moderna beletristika. Pobijati je ne treba, jer je pobija zdrav razum kod svakog nepokvarenog čovjeka.

b) Emancipacija žena. Enciklika ih klasificira: socijalna, ekonomska, fiziološka. Dakle: sloboda od brige za obitelj i djecu (socijalna); sloboda voditi i upravljati svoje poslove bez znanja i privole muža (ekonomska); sloboda lišiti se tereta bračnih ili materinskih (fiziološka). Enciklika se o njoj ovako izjavljuje:

»No ovo niti je prava emancipacija žene, niti je to ona s razumom skladna i dostojna sloboda, koja pristaje zvanju kršćanske, plemenite žene i supruge. To je prije kvarenje ženske duše i materinskog dostojanstva; izvraćanje čitave obitelji po kojemu muž ostaje bez žene, dijete bez matere, kuća i obitelj bez trajno budnog čuvara. Šta više: ova se lažna sloboda i nenaravna jednakost s mužem obraća na propast samoj ženi. Jer ako žena side s onog kraljevskog prijestola, na koje ju je podiglo evanđelje unutar zidova njezinog doma, bit će doskora stjerana u staro ropstvo — ako i ne očigledno, ali u stvari svakako — i bit će, kako je kod pogana bila: puko oruđe muža...

Crkva je katolička u promijenjenim prilikama savremenog života usvojila ispravno stanovište: opire se radikalnoj emancipaciji, kako je gore izložena, ali zato izlazi u susret

[98] Engenika se naziva u novije doba znanost, koja traži, obrađuje i ostvaruje uvjete za uzrast jednoga zdravoga ljudskoga roda; brine se za životne uslove i zdravi odgoj omladine čitavog naroda u tomu smjeru. Ime potječe od Sir Francis Galtona, rodaka i sumišljenika Charles Darwina.

svim zdravim modernim zahtjevima, koji zaštićuju ženu u divljoj životnoj utakmici našega vremena. Zar nije žena baš preko Crkve došla do onoga položaja i časti, koji je ide kao Božje stvorenje s neumrlom dušom? I danas je prva Crkva, koja opetovano diže svoj glas u obranu časti žene i majke.[99]

c) stavljanje simpatije na mjesto ljubavi. Kad, vele, nestane simpatije — svatko k sebi! To dakako može biti zahtjev samo ljudi, koji se ne dižu iznad karnalnog osjećaja. Duhovna strana braka, uzvišena žrtva svojih ličnih prohtjeva za jedan visoki cilj, koji se neba dotiče, njima je potpuno nepoznata. Ali zato im poričemo svako pravo, da se miješaju u pitanje braka.[100]

3. — **Borba protiv nerazrješivosti braka.** Kršćanski brak ima najveći broj neprijatelja samo radi ovoga svoga karaktera. Jedni hoće, da mu dadu značaj svjetovnog, a drugi čak privatnog ugovora. Po mišljenju prvih valja ga predati u ruke državi. Ona će ga sklapati i razrješivati. Vjera će igrati sporednu ulogu. Slobodan neka bude prema tome uz civilni također i mješoviti brak. Poteškoće bilo lične, što izviru iz karaktera pojedinog bračnog druga, bilo porodične, što se odnose na djecu i njihov odgoj, bilo napokon socijalne, što se odnose na društveni život i položaj — moći će biti uklonjene posvemašnjim rastavljanjem supruga.

Ovom radikalnom uništenju kršćanskih obitelji, kršćanskog života uopće, a državnog također — opirala se Crkva uvijek najenergičnije, pa i uz cijenu velikih žrtava. Novija povijest državnog i nacionalnog razvoja u mnogim evropskim državama[101] — pokazala nam je to dostatno. I do konca svijeta

[99] Tako se ima shvatiti nastup Pija XI. i mnogih biskupa protiv nedolične ženske mode. Obrana časti ženske, jer je nečedna moda ponizila ženu u očima muškarca.

[100] Neoprostiv je grijeh, što ga počinja naše liberalno novinstvo u ovoj stvari. To je jedno sistematsko kvarenje duša, jedan zločin na vlastitom narodu. To novinstvo znade zabugariti u tužne žice samo kod strahovitog kakovog čina pokvarenoga ili bolje zavedenoga kojega individua. A ono je sâmo jedan od prvih uzročnika pomanjkanja moralne svijesti i odgovornosti kod slojeva, koji u duši nijesu dostatno izgrađeni.

[101] U Austriji za Josipa II., u mladoj Njemačkoj za Bismarcka, u Francuskoj za Combesa, a u najnovije vrijeme kod sklapanja konkordata s pojedinim državama.

— opirat će mu se uvijek jednakom snagom i jednakim žarom. Leo XIII. papa u svojoj enciklici »Arcanum« (od 10. II. 1880.) izložio je nauku Crkve naprama modernim napadajima, koji se stalno opetuju. Kako etnološka istraživanja utvrđuju:

»... ima i u naravnom braku nešto sveto i religiozno, što nije pridošlo, nego je prirođeno, što nijesu ljudi unijeli, nego je od naravi, čemu je Bog začetnik i što je već od početka bilo neko naslućivanje utjelovljenja Božje Riječi. Sveti naime značaj braka... izvire ponajprije iz njegovog Božanskog porijekla... zatim iz njegove svrhe: da rađa i odgaja Bogu podmladak, a posvećuje supruge... i napokon iz naravnog cilja ženidbe: da bude neko tako rekavši — prevozno sredstvo za prenošenje života... K tome pridolazi novo dostojanstvo dobiveno iz sakramenta, po kojem je ženidba kršćana postala kudikamo plemenitija. Podignuta je do takove uzvišenosti, da se Apostolu prikazala kao veliki misterij.«

U pitanju mješovitih brakova poznato je stanovište katoličke Crkve: ona ih pod izvjesnim uvjetima dozvoljava, ali uvijek naglašuje opasnost indiferentizma, koja se u njima krije za katoličku stranku.[102] Najodlučnije pak odsuđuje enciklika nezapamćenu lakoumnost naših dana, kojom se brakovi rastavljaju. Ta je socijalna kuga preuzela silan razmah, na štetu društva. Socijolozi, koji ne polaze s istog stanovišta s kojeg polazi sv. Otac, ne nazrijevaju u toj činjenici nikakovog dobra po razvoj i napredak društva. Ono na tom putu samo ubrzava katastrofu, koja ga čeka, ne trgne li se pravodobno natrag. I zato katolicima, koji su u svojoj vjeri slabo potkovani, valja dozvati u pamet riječi Pija XI.

»Protiv ovih bezumnosti stoji najnedvoumniji zakon Božji, kojega je Krist snažno utvrdio, koga ne mogu oslabiti nikakove ljudske odredbe, zaključci ili volja zakonodavca: što je Bog svezao, neka čovjek ne rastavlja! Ako bi to dakle čovjek htio nepravdom rastaviti, bio bi mu posao uzaludan. S pravom je osim toga Krist ustvrdio: Svaki koji otpušta svoju ženu i uzima drugu — čini preljub; i koji uzima od muža otpuštenu — čini preljub (Lk. 26, 18). Ove se Kristove riječi odnose na svaku ženidbu, dakle i na samu prirodnu i zakonsku. Svakoj naime pravoj ženidbi pripada ona nerazrješivost, koja ju obzirom na razrješenje veza, izuzimlje od samovolje stranaka kod svake svjetovne vlasti.«

Znamo, da je moralna pokvarenost podrovala najmoćnija carstva. Tko će dakle osporiti ispravnost zaključka, da su rastave brakova najveći neprijatelj blagostanja obitelji i države? Tako je argumentovao papa Leo XIII. pred 50 godina. To isto opetuje Pijo XI., jer je ovo pô stoljeća na žalost, i previše jasno opravdalo ispravnost onog zaključka.

[102] Vidi: Gunčević Dr. Josip, Mješovite ženidbe, Mostar 1930. (Savremena iptanja, sv. 33.)

III. Kako će se očuvati i učvrstiti kršćanski brak?

Čitava važnost ove vanredne enciklike dolazi u ovomu trećemu dijelu do naročitog izražaja. Tu je sv. Otac sakupio sve, na što treba upozoriti vjernike i o čemu im treba često govoriti. Dušobrižnicima je u ovom dijelu enciklike dana materija za propovijedi, tačka za tačkom pregledno nanizana. Neka je prema želji sv. Oca izrabe na duševno dobro svojih vjernika.

Mi ćemo ovdje po redu nanizati sva sredstva kako ih iznosi enciklika.

1. Božju ideju o ženidbi razmatrati i shvatiti. Naprama lakoumnom shvaćanju braka velikog dijela našega mladog svijeta valja potcrtavati ideju braka kao ustanove po izravnoj Božjoj a ne po ljudskoj volji. Ljudska volja dolazi do izražaja samo kod izbora osobe, s kojom će živjeti u braku. Sama pak ustanova ima svoj korijen u Božjoj odredbi. Tko se dakle na nju odluči, podvrgao se svojevoljno jednoj ustanovi, kojoj je Bog odredio svrhu i označio sredstva, kojima će je postići.

2. Kršćanski živjeti i isticati milost Božju. Tamo, gdje je budna težnja za pravim kršćanskim životom, daleko su misli o bračnoj nevjeri, a još dalje želje za kidanjem braka i rastavom s bračnim drugom. Iskustvo pokazuje, da u slučajevima brako-razvoda gotovo isključivo nije bilo kršćanskog života, nego da je nastranost, zapravo strastveno zastranjenje bilo kojeg bračnog druga dovelo do raskida. A jasno je: kršćanski živjeti znači u prvom redu savjesno ispunjavati dužnosti: prema Bogu, sebi samome i bližnjemu.

3. Tijesno se prisloniti uz Crkvu. U vrtlogu savremenog života može sebe i svoju obitelj sačuvati samo onaj, tko se tijesno privine uz Crkvu. Ona daje upute, rasvjetljuje tminu protivurječja i razbija oblake sumnja, što ih uzdiže ovaj materijalistički duh našeg doba. Ona će djecu prikloniti roditeljima i sačiniti iz obitelji jednu utvrdu, o koju

će se razbiti svi pozivi svjetskog i bogumrskog načina života. Sve će ih zakriliti svojim dahom i užigati u njima ljubav, kojom Bog napunja duše sviju, što stupaju u sjeni njegove Crkve.

4. Razvijati ispravne misli o ženidbi. To je dakako u prvom redu dužnost klera s biskupima na čelu. I to, kako enciklika ističe: riječju i perom; često i temeljito; jasno i razgovijetno. Ali je želja sv. Oca, da se u ovoj potrebnoj propagandi iskoristi i pomoć laika, da dakle stupi i na ovom polju u aktivitet »Katolička Akcija«. Koliko dušmani rade bezobzirno i ustrajno, toliko i još više valja da radi Katolička Akcija za dobru stvar svim sredstvima, što joj moderni tehnički napredak stavlja na raspolaganje.[103]

Tumačenje bračnog života, dužnosti i učinaka s fiziološkoga stanovišta može po sebi biti dobro i enciklika ga načelno ne zabacuje. Ali ono vrlo često rodi zlim plodom. Postizava se baš protivni učinak. Mnogi se ljudi služe onim znanjem, da osujete cilj braka i tako se uče lukavo griješiti, mjesto da bolje i poštenije žive.

5. Bračni drugovi valja da sudjeluju s milošću. Kakogod se uzelo, brak je uvijek skopčan s razmjerno velikim poteškoćama. Samoodricanje je bezuvjetno potrebno u velikom stupnju. I gdje ga nema, nema blagoslova! Posebna t. zv. sakramentalna milost u sakramentu ženidbe daje bračnim drugovima mogućnost, da se mogu odricati i svladavati u onim svakodnevnim potrebama, bilo malima bilo velikima, iz kojih ili radi kojih počesto dolazi do narušenja harmonije. Ali s tom milošću treba sudjelovati. To znači: treba se vježbati u samoodricanju i svladavanju. Onaj, tko kuša i nastoji, uspjet će i postignut će. Bog će nagraditi njegovu dobru volju i nastojanje. Mir i sloga, napredak i ljubav bit će blagoslov, kojim rodi milost, zaslužena na ovaj način.

6. Priprava i spremanje na brak za mladosti. Što tko sije — to će žeti! Dobrih supruga nikada ne će biti bez dobrih momaka i djevojaka. Nije dosta otpočeti onda, kad su se već momak i djevojka svome dušobrižniku predstavili kao zaručnik i zaručnica. Kasno je onda poučavati,

[103] Sv. Otac je i ovdje pokazao konkretno, kako da se stavi u gibanje K. A. Nekako se ona teško miče, barem kod nas. Možda su tome krive prilike našega javnoga života, a možda je krivo i to, što je njezina primjena na naše prilike naišla odmah u početku na izvjesne teškoće.

kažnjavati, pa za kaznu odgađati vjenčanje. Poduka je zaručnička samo bliža priprava, kojoj mora prethoditi daljnja ili ranija. A ta sastoji u odgoju mladića i djevojke. Počevši od rodnoga doma mora se taj odgoj nastaviti u crkvi i organizacijama. Ako je po nesreći rodni dom jedan pakao, gdje dijete vidi i čuje samo zlo i svađu, onda ga njegova katolička organizacija mora primiti i naročito paziti, jer mu mora nadomjestiti odgoj kod kuće. A Crkva će ugledom svojim i vezivanjem uz oltar i ispovjedaonicu odgajati u njihovoj duši jedno ispravno shvatanje za brak i život u opće. Kad takovi mladići i djevojke dođu do ženidbe i udaje — onda ih njihov dušobrižnik s pouzdanjem spaja u brak, jer zna da ovi shvaćaju bračni vez onako, kako je to intencija Crkve.[104]

7. Ekonomsko-socijalne prilike valja poboljšati. Ondje, gdje brak ne može uspijevati kako treba radi ekonomske bijede — treba pomoći. U kršćanskom društvu, ima evo tu da se očituje naša kršćanska ljubav! Potrebama se dakle onih slojeva, koji trpe bijedu u kojemgod pogledu, mora najprije priskočiti u pomoć u ime evanđelja i one ljubavi, koju nas je učio Krist! To je privatna inicijativa. Iza nje dolazi javna t. j. pomoć države, koja se može očitovati na mnogo načina.

Što se tiče privatne pomoći, koja je dužnost imućnih slojeva, enciklika citira riječ sv. Pavla: Tko ima bogatstva ovoga svijeta, pa vidi brata svojega u nuždi i zatvori mu srce svoje: kako može da ostane u njemu ljubav Božja? (1 Iv. 3, 17). Mnogo dobra čini doduše kršćanska ljubav, mnogo više, nego što se to javno znade. Ali još uvijek nam mogu nevjernici s pravom prigovoriti, da baš oni najbogatiji imaju najtvrđe srce i najviše stisnutu ruku. Tu se ne smiju zatvarati oči, nego se takav nekršćanski postupak mora javno žigosati. Pogotovo je on svake odsude vrijedan kod samoga klera. Ne ćemo reći, da je netko bogat, već samo zato što je biskup, župnik ili ka-

[104] Ne treba se zato ustručavati u momačkim i djevojačkim organizacijama govoriti o braku, o udaji, o izboru bračnog druga — tobože: što su to za omladinu donešto skliske stvari. Mudar će duhovni voda znati odbiti onu nepoželjnu oštricu i svesti pažnju svojih slušača na ozbiljnost, što je predmet zahtijeva.

nonik. To pučko shvatanje skroz je krivo, naročito u današnji dan. Ali, ali... Ima među nama i danas takovih, koji bi radi povrede ove Kristove zapovijedi, morali činiti javnu pokoru!

Javno poboljšanje ekonomsko-socijalnih prilika u koliko one dolaze u obzir kod brakova — dužnost je države. Priznati valja, da moderne države u tom pogledu neprestano napreduju; ali još uvijek nema potpune pobjede ni potpune zaštite pravednosti — doklegod kapitalistički sistem vlada u svijetu. Reforma se mora provesti, to nam događaji naših dana dnevno dovikuju. Ali čini se, da je ne će biti bez nasilja i krvavih revolucija.

8. Zajednička saradnja Crkve i države najbolje je jamstvo Piju XI. za napredak kako moralni, tako materijalni obitelji i države. Crkveni brak treba da država priznaje, da ga štiti i potpomaže u svom vlastitom i nacionalnom interesu. Samo će na taj način spriječiti orkan, koji se sprema da nas sve poklopi... Dok je vremena valjalo bi da se državnici zamisle i zaplove pravim vodama. Bojimo se, da će za koji decenij svako razmišljanje doći prekasno.

*

Iz pregleda glavnih misli ove velike enciklike vidi se, kolikom je brigom obuhvatio Pijo XI. čitavo kršćansko društvo, nadajući se, da će ono svojim otporom savremenom zlu i raspadanju biti podjedno kvasac preporođenoga novog života. Ne treba se obmanjivati: novi život i novi ljudi mogu se roditi samo na ovom putu, koji ne samo kršćanstvu, nego čitavom svijetu pokazuje papa Pijo XI.

»Naša je želja, Časna braćo, da sve ovo, što smo potaknuti pastirskom brigom s Vama promotrili, bude dovoljno prema pravilima kršćanske razboritosti razglašeno i protumačeno svima dragim sinovima, koji su neposredno povjereni Vašoj brizi. Da svi dobro upoznadu zdravu nauku o braku, te da brižno izbjegavaju pogibli, što ih namještaju glasnici zabluda...«

Sve ove lijepe misli, što ih razvija i sav ovaj rad, što ga poduzima vrhovni glavar katoličke Crkve za moralni i socijalni preporod našega savremenog društva, ostat će bez koristi, ne budu li se u prvome redu svijesni katolici prema njima ravnali i postupali. Katolici su snaga i zajamčeno dobro svake države, samo ako su svijesni i ujedinjeni. Germania docet. Takav pak primjer ne može ostati bez dobrog utjecaja i na one, koji inače ne spadaju u katoličku zajednicu i ne će da se ravnaju prema riječima sv. Oca.

Mi Hrvati možemo i moramo iz svega ovoga mnogo da naučimo.

IV.

Za cjelokupnost i zaokruženost prikaza o idejama i praktičnim odredbama pape Pija XI. za moralni i socijalni preporod društva spomenuo sam na početku ove radnje,[105] da je potrebno povući u razmatranje neke njegove izjave i odredbe, o kojima ne govori u svojim encikličnim pismima. Kad se i ove alokucije, apostolska pisma, odredbe (motu proprio), dekreti pojedinih kongregacija, izdani u njegovo ime i po njegovom nalogu uzmu u obzir, pred nama se ukazuje jedna grandiozna slika, kojoj je centar ličnost Pija XI. S udivljenjem stojimo pred snagom duha, koji sav taj posao inspirira i udara mu značaj svoje individualnosti.

Iz množine ovih izvora ja ću iskinuti samo najznačajnije i za svrhu ove radnje najkarakterističnije.

1. Pisma[106] nadb. Msgr. Signori i card. Gasparri povodom konferencije u Ženevi god. 1922.

Prvo je pismo upravljeno ženevskom nadbiskupu. U njemu papa izrazuje svoje zadovoljstvo s okružnicom, koju je tom prilikom nadbiskup, na čijem se teritoriju prvi put sastala ova važna konferencija, upravio svojim vjernicima. U njoj su dakako iznesene misli, koje je Pijo XI. htio dozvati u pamet članovima i zastupnicima pojedinih država: da ih ne smije voditi samo duh strogosti, nego i duh pripravan na žrtve radi općega dobra; da je kršćanskoj ljubavi u njihovim raspravljanjima baš sada mjesta, gdje se kod pobijeđenih budi razumljiva

[105] Strana 6.

[106] Lettre autographe à Mgr. Signori, archevêque de Gènes a l'occasion de la conférence internationale de la paix (Du Vatican, le 7 avril 1922); Lettre autographe a son ém. le cardinal Pierre Gasparri, secrétaire d'état au sujet de la conférence de Gènes (Du Vatican, le 29 avril 1922). — Cfr. Actes de S. S. Pie XI., tome I, str. 36. i 45.

mržnja. Ne treba zaboraviti, dovikuje Pijo XI., da najbolja garancija za mir nije šuma bajuneta, nego uzajamno pouzdanje i prijateljstvo. I zato papa poziva sve vjernike, da se molitvama obrate k Bogu za dobar uspjeh konferencije. Zaziva Božji blagoslov i goji nadu, da će doći do sporazuma u interesu napretka i civilizacije narodâ.[107]

U drugom pismu upravljenom na kardinala-tajnika Petra Gasparri izrazuje radost, što su na konferenciji svladane poteškoće, radi kojih se bilo bojati, da ne će doći do sporazuma. Ističe njezinu historičku važnost za kršćansku civilizaciju, naročito u Evropi. Ona će, ako mudro ukloni opasnosti novih ratova, označiti novu eru u životu čovječanstva. Skreće pažnju konferencije na stanje u Rusiji, gdje se javlja glad i epidemija. A sa strahom pomišlja, kakova bi budućnost Europe bila, da ne dođe do pravog sporazuma i smirenja... Zaklinje predstavnike država, da u duhu kršćanske ljubavi i međusobne dobrohotnosti napnu sve sile, da dođe do mira u interesu općeg dobra. A pošto toga nema bez Božje pomoći, ponovno upozoruje kršćanski puk na molitvu.[108]

Mi znamo dobro, da je ovaj glas ostao »glas vapijućega«. Neprijatelj Kristovog duha, koji je odalečio od konferencije predstavnika Crkve katoličke, nije uzimao obzira na njegove poruke. Možda mu zato djelo nije ni pošlo za rukom... U neprestanoj nervozi, strahu i neizvjesnosti taj mir, sklopljen ne u ime Oca mira i ljubavi, nego oca egoizma i oholosti, čeka čas, kad će biti izmijenjen. Ali nama je drago, da možemo zabilježiti ovu skrb Pija XI. u interesu socijalnog smirenja čitavog čovječanstva.

---

[107] »Nous faisons des voeux..., pour que les délégués des puissances veuillent bien considérer d'un esprit non seulment serein, mais encore tout disposé à quelques sacrifices sur l'autel du bien commun...; car il ne faut pas oublier que la meilleure garantie de tranquillite n'est pas une foret des baïonnettes, mais la confiance mutuelle et l' amitié. N. n. mj. str. 36.

[108] »... Nous supplions les représentants dex toutes les nations d' unir leur efforts selon l' esprix chrétien et avec la mutuelle bienveillance qui en découle, en vu de procurer le bien commun, qui en fin de compte, tournerà à un bien plus grand et plus durable pour chaque nation.« N. n. mj. str. 46.

2. Apostolsko pismo[109] »Officiorum omnium« (od 6. VIII. 1922.)

O sjemeništima i studiju klerika.

Ovo pismo navodim kao dokaz velike brige Pija XI. za solidnu naobrazbu klera. Poznato je, da je naobrazba katoličkog klera na zamjernoj visini. Pa ipak Pijo XI. na posebni način podvlači propise crkvenog zakonika i traži od kard. Bisletija kao prefekta kongregacije za sjemeništa, da ih svom strogošću primjenjuje posvuda. To je odjek uvjerenja, da je svećenik u neporočnom radu i moralnom i socijalnom — zvan u prve redove. Velikoj pak zadaći što je današnji napredak na nj stavlja, može svećenik odgovoriti samo onda, ako je uz teologiju dobro proučio filozofiju. Sve zablude našeg doba oblače se u znanstveno ruho. Pred zdravom filozofijom, izrađenom na principima sholastike, raspada se to umjetno ruho. Zato Pijo XI. naređuje u svim sjemeništima barem 2-godišnji studij skolastičke filozofije, prije samog studija bogoslovskih nauka.

S ovim je u vezi pismo[110] upravljeno kard. Baziliju Pompili, kojim naređuje molitve za milost svećeničkih zvanja. Ta se naredba doduše odnosi izrično na Italiju, ali je mjerodavna i za ostale zemlje, gdje se pokazala jednaka nestašica klera.[111]

3. Apostolsko pismo[112] »Meditantibus nobis« (od 3. XII. 1922.).

O 300 godišnjici kanonizacije sv. Ignacija i sv. Franje Ksaverskog.

Spomen na kanonizaciju ove dvojice velikih svetaca naše Crkve, dao je Piju XI. priliku, da istakne baš na primjeru sv.

---

[109] »An Em. P. D. Caietanum Bisleti S. R. E. cardinalem etc.,,, de Seminariis et de studiis clericorum«. Actes de S. S. Pie X. t. I. str. 82.

[110] Epistola (8. VII. 1923.) ... »de solemnibus supplicationibus ad sacerdotalis vocationis gratiam pluribus impetrandam«. Actes, str. 231.

[111] Ta se nestašica u godinama, kad je ovo pismo izdano, osjećala i kod nas. Danas su naprotiv naša sjemeništa puna, te o nestašici zvanja ne možemo govoriti.

[112] Upravljeno na Vladimira Ledochowski, generala Družbe Isusove.

Ignacija utemeljitelja družbe i sv. Franje Ksaverskoga apostola i misionara, osobite zasluge ovoga reda, koga neprijatelji Crkve najviše napadaju. Napadaju ga, jer ga se boje — o tom su svi na čistu. Najviše ga ocrnjuju gdjegod mogu slobodni zidari. Njima je Isusovački red trn u oku, jer je najsnažniji stup i obrana Crkve i u današnje dane. Prema pravilima reda, Ignacije, kao bivši vojnik, odgaja vojnike pripravne, ali i spremne na boj za Crkvu. U toj spremi i jest njihova snaga. Oni ne uzmiču, nego osvajaju, gdjegod se pojave.

U ono doba, kad je red osnovan, otpočela je jedna nova era u životu Crkve. Povijest je svjedokom velikih događaja, polučenih njegovom zaslugom: uspješne borbe s protestantskim hereticima, restauracije palog morala, probuđenog života među klerom, velike lične savršenosti pojedinaca, uspješnog odgoja omladine[113], neumornog rada i velikih uspjeha u misijskom djelovanju. Sve to spominje Pijo XI. i ističe, da mu sadanje doba u mnogome liči na ono.

»Ako naime pogledaš na izvor ili porijeklo onih zala, koja danas taru ljudski rod, valja reći, da sva potječu odatle, što se ljudi odmetnuše od crkvenog autoriteta. U 18. je vijeku taj prekid znatno porasao; u onim užasnim preokretima uzdizali su čovječja prava prekomjerno, a sad ih dovode do skrajnosti. Ljudski se um, kako vidimo, isprsava nečuveno: štogod nadilazi ljudske sile i shvaćanje ili što se ne može svrstati u naravne osebine — sve se prezire i odbija. Sveta Božja prava ne poštivaju se ni privatno, ni javno. A kad si uklonio princip i izvor svake vlasti, Boga, slijedi naravno, da više nema nikakove ljudske vlasti, čije bi ime ili ugled bio svet. I tako nakon prezira Božjeg i crkvenog ugleda, za kratko se uzdrmaše temelji svjetskih imperija i propadoše...«[114]

Doista, tako je onda bilo, a tako je i u naše doba. Pa kako je onda sv. Ignacije preko svoje družbe, a osobito preko svoje metode u duhovnim vježbama izgradio snažne pojedince branioce i bojovnike za prava i slobodu Crkve, tako je i danas potrebno da Isusovački red jednakim žarom ide stopama svojih slavnih predšastnika. Pohvalom za ovaj red Pijo XI. ne štedi, jer zna, da mu je on u radu za moralnim preporodom društva, najsnažnija potpora.

---

[113] Na prvom mjestu osnutak i upravljanje glasovitog zavoda »Collegium Germanium« u Rimu, koji i danas cvate.

[114] Actes de S. S. Pie XI. tome I. str. 122.

4. Odredbe i upute o Katoličkoj Akciji.

Valjda nijednu metodu preporodnog vjersko-moralnog rada ne naglašava Pijo XI. toliko kroz sve vrijeme svoga pontifikata kao Katoličku Akciju. Shvaća pod njom: sudjelovanje laikata u apostolskom preporodnom djelovanju Crkve pod vodstvom biskupa i njihovih zamjenika. Laikat se dakle time daje u časnu službu Crkve za onaj visoki cilj, koji postavlja Krista Gospodina kraljem ne samo u našem privatnom, nego i u svemu našem javnom životu. Katoličku je Akciju Pijo XI. spomenuo već u prvoj svojoj enciklici »Ubi arcano«.[115] Obvezatnost njezinu za sve biskupe i sve vjernike čitavoga svijeta podvukao je u konzistorijalnoj alokuciji dne 23. maja 1923.

»Ova akcija ima po svojoj prirodi svrhu, da prožme duše istinitim duhom Isusa Krista, pod vodstvom posvećene hierarhije, prilagodivši se dužnostima i prilikama, što ih sobom donosi individualni i socijalni život naroda i staleža. Odsele svatko vidi važnost jedne moćne Katoličke Akcije, ne samo za vjerski život i dobro Crkve, već također i za civilizaciju i za društvo. I, eto, zašto smo u enciklici, što je malo prije spomenusmo (t. j. »Ubi arcano«) jasno naglasili, da ova K. A. bez sumnje spada u dušobrižničku službu i u kršćanski život i to u tolikoj mjeri, da sve ono, što se poduzme, da se ona proširi ili skuči, samo po sebi čini jednu garanciju ili jednu pozlijedu pravâ Crkve i duša.«[116]

S uređenjem i praktičnim usposobljenjem K. A. za pozitivan uspješni rad nije svuda išlo lako. U prvi mah nijesu mnogi pravo shvatili, što hoće sv. Otac, pa su stali pogrešno razlikovati razne »tipove«, »čistu« i »mješovitu« Katoličku Akciju, odabirajući ih prema svome ukusu i bojadišući ih prema svojim nekim partikularnim željama. Sve je to danas bespredmetno — jer su svrha, bit, metode K. A. po Piju XI. i kard. Gasparriju zacrtane za sve katolike jasno i nedvoumno.[117]

---

[115] Vidi str. 12. (tač. 3. programa).

[116] Actes de S. S. Pie XI. tome I. str. 218. Vidi također: Dr. D. Kniewald: Pastirsko bogoslovlje, sv. I., str. 353.

[117] Od mnogih kasnijih dokumenata ističu se: Govor Pija XI. predstavnicima Saveza katol. talijanskih sveučilišta (Osservatore Romano 23. XII. 1927.); Vidi »Vrhbosna« 1927. str. 14., 31. (izvod iz Bulletino Officiale dell' Azione Catholica): pismo Pija XI. litavskim biskupima (od 24. I. 1928.); kard. Bertramu breslavskom nadbiskupu (od 13. novembra 1928.) i kard. Seguri nadb. madridskom (od 27. novembra 1929.). — Kod

Drugo je pitanje: kako ćemo preko K. A. odgovoriti intencijama Pija XI. ?

Nema sumnje, da je u toj stvari sva inicijativa u rukama pojedinih biskupa. Svaki će Ordinarij prema svojim prilikama udesiti rad u svojoj biskupiji. A opet se taj ne može uspješno izvijati bez neke veze s ostalim dijelovima jednoga te istoga naroda. Ako je bilo poteškoća radi krivog shvaćanja principa, mislim, da ih dandanas već, nakon što je stvar sazrela, više ne može biti. Jedno se međutim ne smije zaboraviti: K. A. ne smije služiti nijednoj političkoj stranci, pa makar se ona nazivala i katoličkom. To je doduše lakše reći, nego provesti. No ako bude dobre volje i ako budu pravi ljudi na pravom mjestu, sve se poteškoće mogu ukloniti.[118]

5. Chirograf »C'est de tout coeur«.

O zabrani i odsudi[119] organizacije »Action Française«.

U svojoj alokuciji u tajnom konsistoriju od 20. XII. 1926. izjavio je Pijo XI., da čitavo pitanje vezano s pokretom »Action Française« može imati i neku korist i pružiti neku pouku i katolicima izvan Francuske. U stvari je ovo bio zapravo jedan francuski domaći spor, ali s načelnom jednom notom: politički pokret vezan s vjerom, izgrađivan neovisno od crkvene vlasti, a s pretenzijama na pomoć i pristajanje katolika. Idejni vođa njegov Charles Maurras razvio je u svojim djelima i organu »Action Française« jednu ideologiju pokreta, koja se nije pokrivala sa smjernicama, što ih razvija crkveno naučiteljstvo. S druge je strane nacionalna i stranačka njegova nota osvojila simpatije u tolikoj mjeri i zauzela toliki razmah, da je daljnje njegovo napredovanje postalo pogibeljnim.

Maurras-ova su djela zajedno s organom »Action Française« bila uzeta u pretres i načelno odsuđena već godine 1914. za pontifikata pape Pija X. No na intervenciju mnogih, a među njima i vrlo uglednih ličnosti Pijo X. nije publicirao osude. Jednako je Benedikt XV. držao, da nije bilo zgodno vrijeme, da stvar ide u javnost.

Po sudu Pija XI. nije se više smjelo čekati. I ako bolna srca, on je naredio, da se izda dekret, kojim se odsuđuju djela Maurras-ova i časopis »Action Française«.[120] Tim je ovoj stvari, koja je silno uzbudila duhove u Francuskoj, udaren pečat od Crkve odsuđenog pokreta. Jedan memento svima, koji se svojim laičkim sposobnostima upuštaju da kritikuju, tumače, prekrajaju i natežu odredbe crkvenog naučiteljstva prema svojem političkom ili kulturnom shvaćanju. Svaki se politički pokret ili strančarstvo nalazi u opasnosti, da skrene s pravog puta čim stane s nepovjerenjem primati direktive sv. Stolice ili počne da na svoj račun unosi distinkcije, koje bi imale da prikriju neispravno jedno stanovište.

U spomenutoj alokuciji rekao je Pijo XI. :

»Ako ima koga, komu treba još jasnije posvijetliti, onda velim: katolicima na nikakav način nije slobodno pristupiti k pokretu ili nekoj školi onih, koji strančarstvo pretpostavljaju vjeri i zahtijevaju, da ona služi stranci. Nije slobodno niti sebe, niti druge, pogotovo omladinu, vezati njihovim autoritetom ili zaptom. Odande prijeti pogibao kako ispravnom poimanju vjere i ćudoreda, tako katoličkom odgoju mladeži... Jednako nije slobodno katolicima držati, potpomagati ni čitati dnevne časopise, što ih izdaju ljudi, čija djela valja odsuditi, jer se udaljuju od naše nauke o vjeri i ćudoredu. Oni počesto u uvodnicima, kritikama i bilješkama svoga dnevnika pružaju čitateljima, a osobito omladini takove stvari, u kojima će ovi ne rijetko naći uzrok duševne svoje propasti.«

---

nas su se za ispravno shvaćanje i razumijevanje K. A. zauzeli i uspješno je propagirali nadb. vrhbosanski Dr. Ivan Šarić, pokojni prof. Dr. Ivan Merz i profesor pastorala na bogoslovskom fakultetu Dr. Drag. Kniewald. U njegovom je »Pastirskom bogoslovlju« (sv. I. izašlo god. 1930.) najpreciznije obrađen historijat, razvoj, struktura i praktična provedba K. A. na str. 351.—408.

[118] U sadanje vrijeme, kad je kod nas stranački politički život onemogućen, lakši će biti rad na polju K. A., ako mu organi državne vlasti s pravim razumijevanjem dođu u susret. Rad na produbljenju pravog katoličkog života i žive katoličke svijesti samo potpomaže izgradnju dobrih državljana. Socijalno bi dakle ojačanje K. A. značilo ojačanje državnog organizma. To je naše shvaćanje izneseno bez ikakovog primišljaja. Ipak nam oni, koji se u ovo naše stanovište ne mogu uživjeti — pravo ne vjeruju! Oni više vjeruju ložinim članovima, koji im govore o ingerenciji »strane sile« (pape), o jezuitizmu i sličnim »strašilima«.

[119] AAS, XIX. (1927.), str. 5.

[120] AAS, XVIII. (1926.), str. 529.

Ova osuda »Action Française« ima doista jednu važnost općenitog značenja. Istakao ju je Pijo XI. u citiranom pismu na kard. Andrieu-a, kojim je popraćen dekret sv. kongregacije oficiija. U njemu se veli, da u Maurrasovim djelima nema ispravnog shvaćanja o autoritetu papinskom, o kompetenciji sv. Stolice da sudi u nekim stvarima, o duhu pokornosti, a pogotovo poštovanja i podložnosti; naprotiv ima puno opozicije i revolte, prigovora, šta više insinuacija, izmišljotina, kleveta krivih i apsurdnih.[121] Takovo je djelovanje jedno zavađanje na otpad od duha Crkve i njezinih načela, pa makar se ono izvijalo pod vidom ne znam kakove požrtvovnosti. Da je ugušeno još god. 1914., bilo bi prošlo s manje žrtava i boli, nego god. 1926. Pojavama ove vrsti valja za rana, najbolje odmah, stati na put, dok se zlo ne raširi i ne ukorijeni. Za razvoj, napredak i razmah jednog zdravog socijalnog djelovanja na principima kršćanskim, nema sumnje, da je po svim katoličkim zemljama pridonijela svoj dio i ova osuda. Slične organizacije po drugim zemljama, učile su se ovdje na tuđoj nesreći. A to je svakako jedan pozitivni uspjeh. Često teološki neobrazovanima pojedincima više otvori oči jedan ovakav potez crkvene vlasti, nego i vrsni stručni izvodi, kojih ne shvaćaju radi nedostatne prednaobrazbe.

6. Propisi i izjave u pitanju ženske mode.

Ne će se prevariti tko savremeni nagli pohod niz strminu u pitanjima ćudoreda dobrim dijelom pripiše — ženskom svijetu. Nevjerojatna je lahkoća, kojom se ženski rod zanosi za vanjštinom. Radi odijela se često gubi značaj i poštenje. Moda je njihov svemoćni — apsolutni tiranin.

Bolesti nečednog odijevanja podlegle su i katoličke žene. Zato je Pijo XI., znajući koliki je moralni upliv žene u savremenom društvenom životu, iznio i svoje mišljenje u tom smjeru

[121] »... une absence non moin absolue de tout esprit de soumission ou tout au moin de consideration et de respect; une attitude prononcée d'opposition et de revolte; un oubli ou plutot un vrai mépris de la verité, allant jusqu' à l'insinuation et la divulgation d'inventions aussi calomnieuses que fausses et absurdes.« AAS n. n. mj., str. 7.

u audijenciji katoličkih gospođa iz Pittsburga 15. VIII. 1925. i u svom govoru korizmenim propovjednicima i rimskim župnicima 14. II. 1926. Rekao je, da propovjednici i župnici nikada ne će dosta glasno podići svoj glas protiv ove »profanacije ljudskoga tijela«, koje je Božji hram, tako da se mnogih nećudoredno obučenih žena mora Krist samo stidjeti.[122] Odobrio je zatim sve, što su u tom pogledu učinili talijanski biskupi Mistrangelo, Maffi, Baciarini, Pompilj, a naročito biskup u Linzu Dr. Gföllner. Izašla je po njegovom naputku i odredba Sv. Kongregacije Koncila od 12. I. 1930., upravljena svim biskupima u pitanju nedolične ženske nošnje.

Tako je Pijo XI. i u ovom važnom pitanju podigao svoj glas i založio se svojim ugledom vrhovnog glavara katoličke Crkve samo da stane na put moralnoj podivljalosti ženskog svijeta i propadanju najosnovnijih moralnih osjećaja.

7. Pismo kardinalu B. Pompilj o progonima kršćana u Rusiji.[124]

Sav je civilizovani svijet sa zgražanjem primao vijesti o bijesnom napadaju bezbožaca u sovjetskoj Rusiji protiv svega, što nosi ikakovo sjećanje na Boga i vjeru. Možda su mnogi od predstavnika javnog života i bili protiv toga okrutnog postupka, ali su šutjeli... Prvi, koji je podigao svoj glas protiv nečovječnog postupka izludjelih boljševičkih tirana — bio je papa Pijo XI. Iza njega su tek došli drugi sa svojim protestima i izljevima simpatija za progonjene.

I taj gest Pija XI., kojim je poveo križarsku molitvenu vojnu na Rusiju, odjeknuo je po cijelom svijetu. Upekao je silno boljševičke vođe, pa su oni najnečasnijim pogrdama navalili na Pija XI. Ali se moralna snaga njegovog udarca ne da umanjiti, a još manje izbrisati nikakovim pogrdama. Ona ostaje čitavom kulturnom svijetu za sva vremena samo jedan dokaz

[122] Isp. »Osservatore Romano« od 15. II. 1926. (123). Vidi kod: Dr. D. Kniewald: Pastirsko bogoslovlje, I. sv. str. 299. i sl.

[124] Izdano 2. II. 1930. Isp. »Katolički List« br. 8/1930. str. 88.: Okružnica jugoslavenskog episkopata s tim u vezi, da se dan 19. marta 1930. provede kao molitveni dan za Rusiju.

više, da je papinstvo u socijalnom životu naroda jedna pozitivna, konstruktivna snaga.

Svi oni, koji danas s izvjesnom nebrigom gledaju na prilike u sovjetskoj Rusiji, nijesu shvatili zamašaja ovog papinskog protesta. Svi oni na vrhovima u pojedinim evropskim državama nijesu ni izdaleka prožeti onim duhom, koji je jedini u stanju da se uspješno odupre razornoj navali općeg nihilizma. Ako nijesu ateiste, ono su liberalci i agnostici indiferentiste, ljudi, koji nijesu daleko od čistog duha materijalizma. Socijalistički nazor na svijet i život — to je kredo na pr. jednoga Brianda, Macdonalda, Pilsudskog, a skrovito, negdje u dubini duše, i Benita Mussolini. Jesu li oni u stanju prozrijeti svu nedostatnost nekih svojih političkih poteza i ekonomskih mjera, kojima se misle oduprijeti boljševizmu? Hoće li oni usvojiti i razumjeti argumentaciju Pija XI. u svoj njezinoj snazi? Ne vjerujem! Pred navalom orkana, što se sprema na Evropu treba jačih obrambenih utvrda... Rastrovani život, načelna nesređenost, poganske zablude, kapitalističko izrabljivanje, preziranje pozitivne vjere, samo su kadri pripraviti tlo, na kojemu će se jednoga dana zaigrati krvavo revolucionarno kolo...

8. Riješenje »rimskog pitanja«.

Lateranski ugovor[125] od 12. veljače 1929.

Mogao bi netko na prvi mah pomisliti, da je lateranskim ugovorom riješeno jedno pitanje između sv. Stolice i Italije, koje ne prelazi okvir interesa ostalog kršćanstva. Takovo shvatanje ovoga čina bilo bi pogrešno. Rješenje rimskog pitanja ima za moralni i socijalni preporod katolicizma i kršćanstva uopće upravo nedoglednu važnost. Crkva se riješila jednog tereta, koji ju je olovnom težinom vezivao uz zemlju i vremenite zemaljske zapletaje. Njezina su krila slobodnija, njezin pogled svjetliji i odlučniji. Za njezin sveti poziv nastaju opet dani ranoga mladoga kršćanstva...

Providnost je Božja tako uredila sa svojom Crkvom. Materijalni je imetak bio kroz dugo vrijeme u njezinim rukama

[125] Vidi: Dr. D. Kniewald: Iz crkvenog života (Rimsko pitanje, »Bogoslovska Smotra«, god. XVII. (1929.), str. 163.

zalog velikog napretka za čitavu kulturu. Bilo je doduše i zla stim u vezi. Ali se baš na taj način istakla u crkvi Božja ruka voditeljica i pomoć Duha Svetoga. Makar zapletena u teške zamke i brige, daleke njezinom pozivu, nije ga ona nikada oskvrnula niti pogazila. Sveti zaklad vjere i morala očuvala je nepovriječen i nepromijenjen. Prošla je kroz vatru očišćenja i danas nam stoji, čista i sjajna, kako dolikuje pravoj zaručnici Kristovoj...

Riješenje rimskog pitanja ima još jedno svoje značenje, koje daleko prelazi uski okvir običnoga poslovnog akta između dviju stranaka, te predstavlja jednu vrednotu općega značenja. Tu stranu ističe rektor milanskog sveučilišta presv. Srca Isusovog fra A. Gemelli, pišući o misiji pontifikata Pija XI.[126]

»Taj događaj nije samo i nije jedino politički događaj, kao što je to netko htio i nastojao ovih dana utvrditi iz razloga odveć jasnih, a da ih iznosim. Ako se hoće, može se reći, da on ima i političko značenje, ili bolje da ima posljedicâ političkog značenja... No iznad svega: on je jedan događaj vjerski.«

Da to dokaže A. Gemelli baca pogled na jedno razdoblje u povijesti Crkve od vremena pape Pija VII. do lateranskog pakta. To razdoblje karakteriše oštri nastup liberalizma protiv Crkve. Pod raznim formama uvijek mu je bila prva tendencija: suzbiti, potisnuti i ugušiti glas Crkve. A svi pape od toga doba, svaki na svoj način, pridonose k jednom te istom cilju: pobjedi crkvenog mišljenja u javnom i privatnom životu. K tomu cilju vodi živi i žilavi rad Pija IX., intelektualni, moralni i socijalni preporod Leona XIII., produbljenje vjerskog života i suzbijanje modernizma za Pija X., apostolat mira za Bene-

»U djelovanju i u mišljenju papa XIX. vijeka postoji takav jedan kontinuitet, da se njihove fizionomije, kolikogod duboko diferensirane, slažu u idealnu jedinstvenost, općenito izraženu: **spasiti čovječanstvo!** Upiru na zlo, što ga rađa autonomija ljudskog života, koja je našla svoj najsavršeniji izražaj u liberalizmu. Zato **predstavljaju** čovječansku **nauku spasa** u shvaćanju, po kojem je čovjek ovisan od Boga prema moralnom zakonu, a društvo ima svoju svrhu, što se podudara sa svrhom Providnosti.«

[126] La missione del pontificato di Pio XI. Vita e Pensiero fasc. 6/7 1929., str. 349.

dikta XV., te pobjeda katoličke misli i katoličkog principa za Pija XI. u lateranskom ugovoru i konkordatu s Italijom.

Nakon borbâ od čitavog jednog stoljeća vidi o. Gemelli pobjedu u rješenju rimskog pitanja:

»Pobjeda je konačno došla s lateranskim ugovorom i konkordatom. Opetujem: ova dva akta nijesu sama, niti su jedina pogodba o miru između dvije države. Oni su **javno priznanje**, onoga, što je Crkva od Pija IX. do Pija XI. unosila u svijet: d a j e s p a s m o d e r n o g d r u š t v a u p o v r a t k u n a o s n o v i c e, n a k o j e g a j e B o g o s o v i o: u k a t o l i c i z m u. Italija je s ovim konkordatom priznala javno i svečano pred licem cijelog svijeta, da je liberalno shvaćanje države, pojedinca, obitelji sa svojim filozofskim zahtjevima i svojim socijalnim izvodima, promašilo cilj. Konkordatskim je člancima razoreno ono, što je liberalizam izrađivao kroz cijelo stoljeće...«[127]

Možda o. Gemelli gleda na stvar nešto jače sa svog nacionalnog gledišta, kad se zanosi mišlju, da će Italija biti putokaz savremenom društvu u restauraciji. Kad bi konkordat bio izvađan onako, kako je sačinjen i kad bi bilo toliko katoličke svijesti kod talijanske strane, koliko je poštenja i plemenitih želja kod vatikanske, — možda bi taj optimizam bio i opravdan. Ali bez obzira na to, vrijedna je pažnje njegova misao o rješenju rimskog pitanja. Nitko ovom činu ne smije odreći važnost akta, kojim se Pijo XI. uspeo visoko k idealnom cilju svoga pontifikata.

*

Zaglavak.

Sve enciklike Pija XI. što su izašle do konca godine 1930. promotrili smo pod jednim vidom: u koliko one unapređuju moralni i socijalni preporod društva. Razumije se samo po sebi, da se one obraćaju na ono društvo, koje priznaje papu, kao glavara Kristove Crkve. Dakle na k a t o l i č k e narode i njihovu inteligenciju. Najveći dio katolika živi u Evropi; na evropskoj je dakle inteligenciji da sasluša riječi glavara svoje Crkve, da ih upije u se, pa da bude kvasac razvoja za svako dobro među svojim narodom. Po kulturnoj svojoj visini i snazi, bila bi ova katolička inteligencija stvaratelj i regulator jav-

[127] N. n. mj. str. 354. 355.

noga mišljenja u Evropi. Moralnom bi svojom izgrađenošću ona bila najsnažniji štit protiv svih razornih elemenata, bilo u obiteljskom, bilo u društvenom i državnom pogledu. Na formiranje takove inteligencije pomišlja Pijo XI. kad zabacuje laicizam i kad stavlja svim intelektualcima pred oči ideale intelektualca i vjernika sv. Tomu Akvinskoga i sv. Augustina.[128] Nema pak sumnje, da katolički rad za društveno opće dobro ne može ostati bez jakoga dojma na one, koji ga prate. I zato bi na principima Pija XI. izgrađena i osviještena inteligencija imala veliki upliv i na inteligenciju ostalih kršćanskih naroda. Njezin bi se zahvat u javni i državni život odrazio i u nedavnim događajima, koji su tako snažno prodrmali cijelim svijetom. Katolička inteligencija nije imala uzda u svojim rukama niti pred, niti za, a pogotovo ne poslije svjetskog rata. Nepravedno je stoga na nju obarati ikakovu krivnju ili na nju svaljivati odgovornost. Osnovni principi kršćanske vjere i kršćanskog morala zajednički su danas barem svima katolicima i pravoslavnima. Jedan zajednički front za obranu temelja kršćanskog naziranja na svijet i život nije nipošto stvar nemogućnosti.

Ali — kršćanska je evropska inteligencija daleko od misli i ideja Pija XI.! Ne varajmo se: ona je otrovana i zato bolesna, te nesposobna za djelo regeneracije. Ako nam putem Katoličke Akcije ne uspije odgojiti n o v i r o d, za kojim Pijo XI. toliko žudi, ništa ne ćemo uspjeti u borbi s ocem bezvjerja i tame. Zavladat će nad nama i nad našim narodom isto onako, kako danas vlada nad Rusijom i nad dobrim ruskim narodom. Ništa ne čini, što je po kazivanju sviju, taj ruski narod »bogoiskatelj« i što mu je religioznost svojstvena... Njegova v l a s t i t a d j e c a postaju već pionirima bezbožničkih organizacija i protagonistima u obeščašćivanju svega, što se naziva svetim... Na vlas će jednako biti i kod nas — ne opameti li se naša inteligencija i ne uoče li pogibelj oni, koji drže u rukama kormilo narodne državne lađe...

Možemo ustvrditi, da je briga Pija XI. za moralni i socijalni preporod društva glavna značajka njegovog pontifikata. Zapravo: glavno njegovo nastojanje ili cilj, prema kojemu on

[128] Vidi izvode na str. 23. i 80.

upravlja sve svoje čine. On ga je prekrasno formulirao u prvoj svojoj enciklici riječima: Mir Kristov u kraljevstvu Kristovom! Promatranje dakle papinih enciklika, pisama i alokucija pod ovim vidom najviše odgovara njegovoj glavnoj i vrhovnoj intenciji. I radi toga se može uočiti neka jedinstvena nit, koja se provlači kroz sve enciklike, a pogotovo dolazi do izražaja u najglavnijima: »Ubi arcano«, »Quas primas«, »Mortalium animos«, »Divini illius« i »Casti conubii«. Pijo XI. dobro pozna savremeni život, vidi na kakovom se bespuću nalazi savremeno društvo i zato ne prestaje vapiti glasom velikim i snažnim: vratite se natrag Gospodinu! Njegov caeterum censeo jest — snažna Katolička Akcija! Ako se udruže katoličke snage, odhrvat će se uz Božju pomoć duhu, koji proždire život i duše...

Prigodom misničkog jubileja Pija XI. napisao je u svečanom broju[129] milanskog časopisa »Vita e Pensiero« kardinal Francesco Ragonesi jedan osvrt na enciklike Pija XI. do onda objelodanjene. Ma da su pisane u raznim prigodama, povodom raznolikih događaja, vidi se u njima jedinstvena nota. Vodeći računa samo o 12 enciklika, kard. Ragonesi veli: sva četiri sredstva, što ih papa u raznim zgodama preporučuje — (zdrava nauka prožeta svetošću, svećenička služba vršena s nježnošću, katolička akcija vođena franjevačkom revnošću, evanđeoski zanos praćen požrtvovnošću[130]) — harmonično su upravljena k jednom jedinom cilju: k triumfu Kristovog Kraljevstva. Enciklike imaju jedan vrhovni cilj: ostvariti program zacrtan u prvoj. Sve skupa sačinjavaju jedan kodeks organički sređene i povezane nauke, da bi mogle nositi naslov: Traktat o miru Kristovom u Kraljevstvu Kristovom.[131]

---

[129] L' unità nella varietà delle encicliche di Pio XI. Vita e Pensiero Nro 6/7—1929. str. 356—369.

[130] Ovako ih je prema sadržaju grupirao kard. Ragonesi.

[131] »Esse... vennero publicate in differenti circostanze e dirette a diversi fini particolari, ma tutte concorrono in armonia al conseguimento di un unico scopo supremo: all' attuazione del programma annunziato nella prima; sicchè formano un corpo di dotrina cosi ordinato ed organico, da potersi intitolare: Trattato della pace di Cristo nel regno di Cristo«. N. n. mj. str 368.

I doista! Tko s poznavanjem zagleda u ovaj kolosalni rad, izvršen inicijativom i pod nadzorom Pija XI., ostat će zadivljen nad snagom ovoga providencijalnoga muža. On svečano proglasuje Krista Kraljem čovječanstva; on se svim žarom zauzimlje za misijsko djelovanje; on energično rastavlja i luči politiku od katolicizma i naređuje rad u Katoličkoj Akciji, makar da mu pričaju o realnim poteškoćama; on radikalno rješava »rimsko pitanje« i zapanjuje cio svijet; on neustrašivo i svijestan si veličine svog poziva zahtijeva reformu i strogo vjersku formu odgoja kršćanske omladine i kršćanskog braka — kao temelja budućnosti svakog naroda i svake države; on gotovo bi rekli, nesmiljeno izrezuje bolne dijelove na organizmu Crkve: odsuđuje Action Française i pankršćanski pokret, jer ne da, da se sjena miješa sa svjetlom, niti varka s istinom.

*

Gdje se osjeti i primijeti opadanje ljubavi za Crkvu i njezine propise, koga uzbuni zlo, što se toliko osililo u naše dane, neka se marljivo zadube u studij enciklika Pija XI. Ojačat će njegova vjera, procvjetat se nanovo njegova ljubav, i ustaliti se njegov zanos za katoličkim nazorom na svijet i život.

